

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΤΟΜΕΑΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**«ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΤΗΣ
ΑΘΛΗΤΙΚΗΣ ΕΝΤΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΗ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΜΕΤΑΞΥ
ΦΥΛΟΥ, ΗΛΙΚΙΑΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΜΑΤΟΣ»**

Ιωάννης Ζαρώτης

**Μεταπτυχιακή Διατριβή
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ»**

ΑΘΗΝΑ 2008

© Copyright

Ιωάννης Α. Ζαρώτης

Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Εθνικής Αντίστασης 41, Δάφνη

Ευχαριστίες

Για της περάτωση της μεταπτυχιακής μου Διατριβής θα ήθελα να ευχαριστήσω:
Τους καθηγητές της τριμελούς μου επιτροπής, κ.Ι.Ζέρβα, κ.Κ.Καρτερολιώτη και
κ.Μ.Ψυχουντάκη
Τον συνεργάτη του εργαστηρίου Αθλητικής Ψυχολογίας κ.Ν.Σταύρου
Τους προπονητές που βοήθησαν για τη συλλογή των δεδομένων, δίνοντας την άδειά τους
για τη συμμετοχή των αθλητών τους στην έρευνα
Το Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού Αθηνών που μου έδωσε τη
δυνατότητα να πραγματοποιήσω τις μεταπτυχιακές μου σπουδές
Τους δασκάλους μου, από τους οποίους είχα σημαντική καθοδήγηση για την ερευνητική
μου προσπάθεια

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΘΛΗΤΙΚΗΣ ΕΝΤΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΗ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΦΥΛΟΥ, ΗΛΙΚΙΑΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΜΑΤΟΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η προσαρμογή σε ελληνικό πληθυσμό της Πολυδιάστατης Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (Multidimensional Sportspersonship Orientation Scale-MSOS), ενός οργάνου μέτρησης της αθλητικής εντιμότητας (sportspersonship) των Vallerand, Briere, Blanchard και Provencher (1997). Η Κλίμακα έχει ως βάση την κοινωνικοψυχολογική θεωρία του Vallerand (1991, 1994) και αναφέρεται στην πρόθεση των αθλητών να συμπεριφερθούν ηθικά και έντιμα στο αθλητικό περιβάλλον, δεχόμενοι επιρροές τόσο από κοινωνικούς όσο και από προσωπικούς-ψυχολογικούς παράγοντες. Η Κλίμακα στην αρχική της έκδοση αποτελούνταν από 25 ερωτήματα και πέντε παράγοντες όπως: δέσμευση στον αθλητισμό, σεβασμός στους κανόνες του αθλήματος, σεβασμός στους κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς, σεβασμός στον αντίπαλο και αποφυγή αρνητικών συμπεριφορών κατά τη διάρκεια της συμμετοχής. Ένας δεύτερος σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να ερευνηθεί πιθανές διαφορές στην αθλητική εντιμότητα μεταξύ των δύο φύλων, διαφορετικής ηλικίας και μεταξύ αθλητών που προέρχονται από διαφορετικά αθλήματα. Ειδικότερα, όσον αφορά στα αθλήματα, θα διερευνηθούν διαφορές μεταξύ αθλημάτων «χωρίς επαφή» (λ.χ. κολύμβηση, στίβος), «μέτριας επαφής» (λ.χ. ποδόσφαιρο, καλαθοσφαίριση) και «υψηλής επαφής» (λ.χ. πάλη, τζούντο) (Bredemeier, Shields, Weiss, & Cooper, 1986).

ΜΕΘΟΔΟΣ: Σε πρώτη φάση πραγματοποιήθηκε μετάφραση της Κλίμακας στα ελληνικά, αντίστροφη μετάφραση και έλεγχος για την κατανόηση των ερωτημάτων. Στη δεύτερη φάση έγινε διερευνητική παραγοντική ανάλυση (exploratory factor analysis) του ερωτηματολογίου για τον έλεγχο δομικής εγκυρότητας και έλεγχος της εσωτερικής συνοχής (Cronbach alpha) των παραγόντων.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ: Με βάση τα παραπάνω η Κλίμακα στην ελληνική έκδοση αποτελείται από έντεκα ερωτήματα και τρεις παράγοντες, τους εξής: παράγοντας του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες, του σεβασμού στις αρχές του αθλήματος και του σεβασμού στον αντίπαλο. Ο έλεγχος της χρονικής σταθερότητας (test-retest reliability) της Κλίμακας σε διάστημα ενός μηνός είχε ικανοποιητικά αποτελέσματα όπως και ο έλεγχος συγχρονικής εγκυρότητας. Η επιβεβαιωτική ανάλυση παραγόντων (confirmatory factor analysis), με τη μέθοδο της συσχέτισης των λαθών, παρουσίασε ικανοποιητικούς δείκτες, προσφέροντας επιβεβαίωση στο προτεινόμενο μοντέλο των τριών παραγόντων, συσχετισμένων μεταξύ τους.

Παράλληλα, με τη χρήση της Κλίμακας, καταδείχθηκαν διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα, σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες και σε διαφορετικά επίπεδα επαφής των αθλημάτων. Οι γυναίκες παρουσίασαν γενικότερα υψηλότερες τιμές από τους άνδρες στους παράγοντες που συνθέτουν την αθλητική εντιμότητα, με τα δύο φύλα να εμφανίζουν, ωστόσο, ισορροπία στον παράγοντα του σεβασμού στις αρχές. Η διαφορετική ηλικία δεν φαίνεται να επιδρά στη διαμόρφωση της αθλητικής εντιμότητας, με τους μεγαλύτερους ωστόσο αθλητές και με την μεγαλύτερη αγωνιστική εμπειρία, να παρουσιάζουν χαμηλή τιμή στον σεβασμό στις αρχές του αθλήματός τους. Διαφοροποιήσεις παρουσιάστηκαν στα διαφορετικά επίπεδα επαφής αθλημάτων, με τους αθλητές των αθλημάτων χαμηλής επαφής να εμφανίζουν υψηλότερες τιμές στους παράγοντες της αθλητικής εντιμότητας από τους αθλητές των μέσης και υψηλής επαφής.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας καταδεικνύουν την ανάγκη για διαφορετική αντιμετώπιση των αθλητών ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και το άθλημα στο οποίο συμμετέχουν. Παράλληλα, ο σεβασμός των αθλητών προς τις αρχές των αθλημάτων τους φαίνεται να δέχεται την περισσότερη αμφισβήτηση, γεγονός το οποίο θα πρέπει να εξεταστεί περισσότερο ώστε να βελτιωθεί η συμπεριφορά στους αγωνιστικούς χώρους.

ABSTRACT

INTRODUCTION: The aim of the present study was the adjustment of the Multidimensional Sportspersonship Orientation Scale-MSOS for the Greek population. This scale was first introduced by Vallerand, Briere, Blanchard and Provencher (1997) in order to measure sportspersonship. The Scale is based on the socio – psychological theory of Vallerand (1991) and refers to athletes' intention to behave ethically and honestly within the athletic field, while being influenced by social and personal/psychological factors. The first version of the Sportspersonship Scale consisted of 25 questions and 5 factors, namely respect for social conventions, respect for the rules and the officials, respect for one's full commitment toward sport participation, respect and concern for the opponent and negative approach toward the practice of sport. An additional goal of this study was to investigate potential differences in sportspersonship between genders, different ages as well as between athletes of different sports. In particular, differences between no contact sports(e.g. swimming, track and field), average contact sports (e.g. soccer, basketball) and high contact sports (e.g. wrestling, judo) were examined (Bredemeier, Shields, Weiss, & Cooper, 1986).

METHOD: During the first phase of the study, a translation in Greek of the Scale was conducted as well as a reverse translation and a check of the understanding of the questions. In the second phase, an exploratory factor analysis took place in order to check the structural validity and internal consistency (Cronbach alpha) of the factors.

RESULTS: According to the above facts, the Greek version of the scale consisted of 11 questions and the following 3 factors: respect for social conventions, respect for the rules and the officials and respect and concern for the opponent. The check of test- retest reliability of the scale and the check of convergent validity in a one month period had satisfactory results. In addition, the confirmatory factor analysis through the method of correlation of errors, demonstrated acceptable fit indices, offering reassurance to the hypothesized model of three factors, correlated amongst them. Furthermore, with the use of the Scale, differences between the two sexes appeared, in different age groups and different contact levels. Women had in general higher levels of sportspersonship while both sexes showed equal amount of respect for the rules and the officials. The age difference did not seem to affect sportspersonship, with the older and most experienced athletes to present less respect or the rules and officials. Differentiation appeared between the various sports

contact levels, namely the athletes of low contact sports presented higher levels in sportpersonship from those of medium and high contact.

DISCUSSION: Consistent with the findings of the present study, it is strongly suggested the need for a different way to deal with the athletes according to the sex, age and the sport they participate in. Therefore, the athletes' respect towards the officials seems to have been controversial, which is something that needs to be examined further so as to improve their behavior in the athletic fields.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΓΚΡΙΣΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ.....	iii
ΕΚΦΡΑΣΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΩΝ.....	iv
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	v
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	ix
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	xii
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ.....	xiv

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1-ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1.	Ορισμός του προβλήματος.....	1
1.2.	Σκοπός της έρευνας.....	3
1.3.	Σημασία της έρευνας.....	4
1.4.	Ερευνητικές υποθέσεις.....	5
1.5.	Περιορισμοί-Οριοθετήσεις.....	6
1.6.	Λειτουργικοί ορισμοί.....	6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

2.1.	Θεωρίες ηθικής.....	8
	Η ψυχοδυναμική θεωρία του Freud.....	9
	Μεταφροϋδική ψυχαναλυτική θεωρία.....	10
	Η προσέγγιση για το ηθικό γνώρισμα.....	10
	Η θεωρία ηθικής βασισμένη στην ενσυναίσθηση.....	11
	Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης.....	12
	Το μοντέλο της αλληλεπιδραστικής ηθικής.....	13
	Η ηθική της «παγκόσμιας φωνής».....	14
	Ο Piaget και η δομική αναπτυξιακή προσέγγιση.....	14
	Η θεωρία του Kohlberg.....	16
2.2.	Ηθική και φύλο.....	21
2.3.	Ηθική και ηλικία.....	22
2.4.	Ηθική και άθλημα.....	23
2.5.	Ηθική λειτουργία και εξωτερικές επιδράσεις.....	24
2.6.	Ηθική, αθλητικός προσανατολισμός και επιθετικότητα.....	27
2.7.	Η ηθική κρίση στους αθλητές.....	30

2.8.	Διαφορετικές προσεγγίσεις της αθλητικής εντιμότητας.....	30
2.9.	Κοινωνικοψυχολογική θεωρία της αθλητικής εντιμότητας.....	33
2.10.	Η Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού Αθλητικής Εντιμότητας.....	35
2.10.1.	Έρευνες που χρησιμοποίησαν την Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας.....	38
2.10.2.	Κριτική της Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας.....	42
2.11.	Ανασκόπηση οργάνων μέτρησης της αθλητικής εντιμότητας.....	45
2.12.	Όργανα μέτρησης της ηθικής προσαρμοσμένα σε ελληνικό πληθυσμό.....	47
2.13.	Ανακεφαλαίωση.....	49

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3-ΜΕΘΟΔΟΣ

3.1.	Πρώτο Μέρος -Προσαρμογή της Κλίμακας.....	52
3.2.	Δεύτερο Μέρος-Διομαδικές διαφορές.....	58
3.2.1	Δείγμα.....	59
3.2.2.	Όργανα μέτρησης-Ερωτηματολόγια.....	59
3.2.3.	Διαδικασία συλλογής δεδομένων.....	60
3.2.4.	Στατιστική ανάλυση.....	60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4-ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

4.1.	Έλεγχος ψυχομετρικών χαρακτηριστικών της Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας.....	61
4.1.1.	1 ^η χορήγηση.....	61
4.1.2.	2 ^η χορήγηση.....	64
4.1.3.	3 ^η Χορήγηση – Επιβεβαιωτικός έλεγχος.....	70
4.1.4.	Εξέταση εναλλακτικών μοντέλων παραγοντικής δομής.....	76
4.1.4.1.	Το μοντέλο των τριών, μη σχετιζόμενων παραγόντων.....	76
4.1.4.2.	Το μοντέλο του ενός παράγοντα.....	77
4.1.4.3.	Το μοντέλο του δευτερογενούς παράγοντα.....	78
4.1.5.	Σύγκριση των δεικτών των τεσσάρων μοντέλων.....	79
4.2.	Έλεγχος εγκυρότητας.....	80

4.2.1.	Συγχρονική συνάφεια.....	80
4.2.2.	Έλεγχος αξιοπιστίας.....	82
4.2.2.1.	Επαναμέτρηση (test-retest).....	82
4.2.2.2.	Μέθοδος των ημίκλαστων (split-half).....	83
4.3.	Έλεγχος διαφορών στην αθλητική εντιμότητα μεταξύ φύλου, αθλήματος και ηλικίας.....	84
4.3.1.	Διαφορές ως προς το φύλο.....	84
4.3.1.1.	Διαφορές ως προς το φύλο στα τρία επίπεδα αθλήματος.....	85
4.3.1.2.	Διαφορές ανδρών και γυναικών σε συγκεκριμένα αθλήματα στην αθλητική εντιμότητα και τους τρεις παράγοντές της.....	88
4.3.2.	Διαφορές μεταξύ αθλημάτων στην αθλητική εντιμότητα και τους τρεις επιμέρους παράγοντές της.....	88
4.3.3.	Διαφορές μεταξύ ηλικιακών ομάδων στο σύνολο του δείγματος στην αθλητική εντιμότητα και τους τρεις παράγοντές της.....	90
4.3.4.	Διαφορές ανδρών και γυναικών σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες.....	91
4.4.	Συσχέτιση μεταξύ ηλικίας, αθλητικής εντιμότητας και των τριών παραγόντων της.....	92
4.5.	Σχέση αθλητικής εμπειρίας και συμμετοχής στους αγώνες των αθλητών με την αθλητική εντιμότητα.....	93

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5-ΣΥΖΗΤΗΣΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1.	Προσαρμογή της Πολυδιάστατης Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας.....	95
5.2.	Εξέταση διαφορών μεταξύ φύλου, αθλήματος και ηλικίας.....	102
	Βιβλιογραφία.....	111
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι	123
	Ερωτηματολόγια	
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ	137
	Πίνακες	

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 2.1. Τα στάδια ηθικής ανάπτυξης της Haan.....	14
Πίνακας 2.2. Τα στάδια ηθικής ανάπτυξης του Kohlberg.....	19
Πίνακας 4.1. Μέσος όρος και τυπική απόκλιση για την ηλικία (έτη), την αθλητική εμπειρία (έτη) και τη συμμετοχή σε αγώνες (αγώνες) των συμμετεχόντων στην έρευνα.....	61
Πίνακας 4.2. Φορτίσεις των ερωτημάτων στους πέντε παράγοντες, ιδιοτιμές και ποσοστό ερμηνευμένης διακύμανσης των πέντε παραγόντων	62
Πίνακας 4.3. Συσχετίσεις μεταξύ των ερωτημάτων και διορθωμένες συσχετίσεις Για τους πέντε παράγοντες.....	63
Πίνακας 4.4. Περιγραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων για την ηλικία, την αθλητική εμπειρία και τη συμμετοχή τους σε αγώνες.....	65
Πίνακας 4.5. Φορτίσεις των ερωτημάτων στους πέντε παράγοντες, ιδιοτιμές και ποσοστό ερμηνευμένης διακύμανσης από τους πέντε παράγοντες	66
Πίνακας 4.6. Συσχετίσεις μεταξύ των ερωτημάτων και διορθωμένες συσχετίσεις για τους πέντε παράγοντες.....	67
Πίνακας 4.7. Φορτίσεις των ερωτημάτων στους τρεις παράγοντες.....	69
Πίνακας 4.8. Δείκτης α του Cronbach για τους τρεις παράγοντες της Κλίμακας (τελική μορφή).....	69
Πίνακας 4.9. Συσχετίσεις μεταξύ των ερωτημάτων και διορθωμένες συσχετίσεις για τους τρεις παράγοντες.....	70
Πίνακας 4.10. Περιγραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων για την ηλικία, την αθλητική εμπειρία και τη συμμετοχή τους σε αγώνες.....	71
Πίνακας 4.11. Περιγραφικά στατιστικά των ερωτημάτων της Κλίμακας μετά την επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση.....	72
Πίνακας 4.12. Οι δείκτες εφαρμογής των τεσσάρων προτεινόμενων μοντέλων.....	80
Πίνακας 4.13α. Έλεγχος συσχέτισης της Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας και του Ερωτηματολογίου για το Τίμιο Παιχνίδι.....	81
Πίνακας 4.13β. Συσχέτιση της αθλητικής εντιμότητας και των τριών επιμέρους παραγόντων με τον προσανατολισμό στόχων και την επιθετικότητα.....	82
Πίνακας 4.14. Δείκτης r του Pearson για τους παράγοντες της Κλίμακας και την	

αθλητική εντιμότητα στο σύνολό της, ανάμεσα στις δύο μετρήσεις.....	83
Πίνακας 4.15. Περιγραφικά στατιστικά των ανδρών και των γυναικών που συμμετείχαν στην έρευνα.....	84
Πίνακας 4.16. Περιγραφικά στατιστικά ανδρών και γυναικών των αθλημάτων χαμηλής επαφής στην αθλητική εντιμότητα και τους τρεις επιμέρους παράγοντές της.....	85
Πίνακας 4.17. Περιγραφικά στατιστικά και έλεγχος των διαφορών μεταξύ ανδρών και γυναικών των αθλημάτων μέσης επαφής στην αθλητική εντιμότητα και τους τρεις επιμέρους παράγοντές της	86
Πίνακας 4.18. Περιγραφικά στατιστικά ανδρών και γυναικών των αθλημάτων υψηλής επαφής στην αθλητική εντιμότητα και τους τρεις επιμέρους παράγοντές της.....	87
Πίνακας 4.22. Αριθμός ανδρών και γυναικών για τα διαφορετικά επίπεδα επαφής αθλημάτων.....	88
Πίνακας 4.23. Μέσος όρος και τυπική απόκλιση για την αθλητική εντιμότητα και τους τρεις παράγοντές της για τα διαφορετικά επίπεδα επαφής αθλημάτων.....	89
Πίνακας 4.24. Περιγραφικά στατιστικά των δύο ηλικιακών ομάδων στην αθλητική εντιμότητα και τους τρεις επιμέρους παράγοντές της.....	90
Πίνακας 4.25. Περιγραφικά στατιστικά και έλεγχος των διαφορών μεταξύ ανδρών και γυναικών 18 έως 22 ετών στην αθλητική εντιμότητα και τους τρεις επιμέρους παράγοντές της.....	91
Πίνακας 4.26. Περιγραφικά στατιστικά και έλεγχος των διαφορών μεταξύ ανδρών και γυναικών 18 έως 22 ετών στην αθλητική εντιμότητα και τους τρεις επιμέρους παράγοντές της.....	92
Πίνακας 4.27. Συσχέτιση της ηλικίας με την αθλητική εντιμότητα και τους τρεις επιμέρους παράγοντές της.....	93

Κατάλογος Σχημάτων

Σχήμα 4.1. Το μοντέλο με τους τρεις παράγοντες να σχετίζονται μεταξύ τους.....	73
Σχήμα 4.2. Το μοντέλο της Κλίμακας με τους παράγοντες να σχετίζονται μεταξύ τους.....	75
Σχήμα 4.3. Το μοντέλο της Κλίμακας με τρεις παράγοντες, μη σχετιζόμενους μεταξύ τους.....	77
Σχήμα 4.4. Το μοντέλο του ενός παράγοντα.....	78
Σχήμα 4.5. Το μοντέλο της Κλίμακας του δευτερογενούς παράγοντα.....	79

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Ορισμός του προβλήματος

Η ηθική, ως έννοια, αναφέρεται από την αρχαιότητα ως σύμφυτη με την ανθρώπινη ύπαρξη. Ο Αριστοτέλης την παρουσίαζε ως συνώνυμο της δικαιοσύνης, η οποία εξασφαλίζει «ευδαιμονία» (Ηθικά Νικομάχεια). Για τους αρχαίους Έλληνες, επίσης, η ηθική συμπεριφορά δεν μπορούσε να επιβληθεί από τους νόμους, αλλά αποτελούσε τον κύριο «άγραφο» νόμο, τον οποίο όλοι σέβονταν και υπεράσπιζαν με πηγαία διάθεση (Adkins, 1960). Αν και για αρκετά χρόνια η ηθική, ως αντικείμενο ερευνητικού ενδιαφέροντος, είχε τεθεί στο περιθώριο, εντούτοις, τα τελευταία χρόνια απασχολεί όλο και περισσότερο τους ερευνητές. Στην Ελλάδα, ωστόσο, μόνο το 2,8% των ερευνών που είχαν δημοσιευθεί τα τελευταία 15 χρόνια (ως το 2002) στο χώρο του αθλητισμού, είχε ως θέμα την ηθική (Μουταφτσή & Δογάνης, 2002).

Ειδικότερα, από τα μέσα του περασμένου αιώνα και μετά, έχει αναπτυχθεί ένα ρεύμα, το οποίο προσπάθησε να αναδείξει το ρόλο του αθλητισμού στην ανάπτυξη της ηθικής, υποστηρίζοντας ότι «ο αθλητισμός προσφέρει τη δυνατότητα στα παιδιά να καλλιεργήσουν τη συνεργασία, την άμιλλα, την υπευθυνότητα, το σεβασμό προς τους συνανθρώπους τους και συμβάλλει στην ηθική τους ανάπτυξη» (Kleiber & Roberts, 1981, σελ.2). Η προσφορά του αθλητισμού έγκειται στην καλλιέργεια αξιών, οι οποίες αναδεικνύουν και προβάλλουν την ηθική πλευρά του ανθρώπου και του προσφέρουν «εφόδια» που θα τον βοηθήσουν στην ομαλή συνύπαρξη με τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας.

Αντίθετα, η άλλη άποψη υποστηρίζει ότι ο σύγχρονος αθλητισμός καλλιεργεί ένα πνεύμα «νίκης με κάθε κόστος». Ενδεικτική είναι η άποψη δύο κορυφαίων αθλητικών ψυχολόγων για τον αθλητισμό: «αν θέλεις να διαμορφώσεις καλό χαρακτήρα, δοκίμασε κάτι άλλο» (Ogilvie & Tutko, 1971, σελ.1). Στην περίπτωση αυτή ο αθλητισμός χαρακτηρίζεται ως χώρος που καλλιεργεί τον ανταγωνισμό, την εξαπάτηση των αρχών και του αντιπάλου, την αναζήτηση «πλάγιων» οδών για την κατάκτηση της νίκης. Την άποψη αυτή ενισχύουν οι σκηνές βίας εντός και εκτός αγωνιστικών χώρων, η ακατάσχετη χρήση απαγορευμένων αναβολικών ουσιών και η γενικότερη εμπορευματοποίηση του αθλητισμού, που τείνει να «παραμερίσει» την έννοια της ηθικής. Προς την ίδια κατεύθυνση, οι Lumpkin, Stoll και Beller (1999) υποστηρίζουν ότι η προσέγγιση «νίκη με κάθε κόστος» έχει επικρατήσει σήμερα στο

περιβάλλον του αθλητισμού και έχει άμεση επίδραση στην ηθική ανάπτυξη των αθλητών. Οι Lumpkin και συν. (1999), συντάσσονται με την άποψη των Ogilvie και Tutko (1971) τονίζοντας ότι «τα χρήματα (ως στόχος) δεν είναι ο ένοχος, αλλά περισσότερο η ανάγκη της νίκης, με οποιοδήποτε τίμημα» (σελ.66), στάση που τείνει να χαρακτηρίζει το σύγχρονο αθλητισμό και επηρεάζει τη διαμόρφωση ανέντιμου χαρακτήρα (Sheridan, 2003).

Η ηθική, ωστόσο, ως έννοια παρουσιάζει αρκετά «προβλήματα», τόσο ως προς τον ορισμό της, όσο και ως προς τον τρόπο μέτρησής της (Wandzilak, Carroll, & Ansorge, 1988). Γενικότερα, δεν προτείνεται από τους ερευνητές μια ολιστική προσέγγιση της ηθικής, καθώς, ο κάθε ερευνητής μελετά και αναλύει μία μόνο πλευρά της ηθικής, η σύνθεση των οποίων θα μπορούσε να αποτελέσει μια ολοκληρωμένη έννοια της ηθικής (Kohlberg, 1969· Shields & Bredemeier, 1995· Shields & Bredemeier, 2006· Vallerand, Briere, Blanchard, & Provencher, 1997· Weinberg & Gould, 2003). Έτσι, για τους ερευνητές παρουσιάζεται, για παράδειγμα, ως διαφορετική έννοια η *ηθική κρίση* από την *ηθική ανάπτυξη*, όπως και η *ηθική συμπεριφορά* από την *ηθική πράξη*. Οι παράγοντες αυτοί παρουσιάζονται ως μέρη της γενικότερης έννοιας της ηθικής, ερευνώνται δε λογιζόμενοι ως διαφορετικά στοιχεία μιας ευρύτερης έννοιας (Shields & Bredemeier, 2006). Ο Lata (2006) αναφέρει ότι «η *αθλητική εντιμότητα* δεν αποτελεί συνώνυμο της ηθικής, αλλά, μάλλον, είναι μια από τις κατηγορίες της» (σελ. 1). Οι Lumpkin και συν. (1999), αναφερόμενοι στην πολυπλοκότητα του καθορισμού της ηθικής, σημειώνουν ότι «ο *ηθικός χαρακτήρας* αποτελείται από τη γνώση του ηθικού, την *ηθική αξία* και την *ηθική πράξη* και απαιτεί *αμεροληψία, συνέπεια και δικαιοσύνη*» (σελ.4). Η *ηθική πράξη* (moral action) είναι το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας που ξεκινά από τα πιστεύω του ατόμου (beliefs), ακολουθεί τις προσωπικές του αξίες (values), καθοδηγείται από τις αρχές της κοινωνίας (principles), επηρεάζεται από τους γραπτούς και άγραφους νόμους και καταλήγει στην ηθική ενέργεια-συμπεριφορά (Lumpkin κ.ά., 1999). Ο Sage (1998) θεωρεί ότι είναι δύσκολο να καθορίσουμε την έννοια του «καλού» και «ηθικού» χαρακτήρα για δύο λόγους: (α) ο χαρακτήρας, ως έννοια, είναι ακαθόριστη εξαιτίας των πολλών σημασιών που μπορούν να της αποδοθούν και (β) διαφορετικοί πολιτισμοί εισάγουν διαφορετικό τρόπο αξιολόγησης του ηθικού χαρακτήρα. Οι Shields και Bredemeier (1995) υποστήριξαν ότι ακόμη και η ηθική στην καθημερινή ζωή θα πρέπει να διαχωριστεί από την ηθική του αθλητισμού, θέλοντας να υποδηλώσουν ότι παρόλο που οι δύο έννοιες έχουν κοινό στοιχείο την ηθική,

εντούτοις όμως αποτελούν διαφορετικές εκφάνσεις της. Έτσι, θεώρησαν την ηθική στον αθλητισμό ως «εντός περιορισμένου πεδίου ηθική» (bracketed morality). Προς την ίδια κατεύθυνση, οι Hodge και Tod (2001) υποστήριξαν ότι οι αθλητές εκλαμβάνουν την ηθική εντός των αθλητικών χώρων ως διαφορετική, σε σχέση με την ηθική της καθημερινής ζωής. Ιδιαίτερα, κατά τη διαδικασία μέτρησης, φαίνεται αυθαίρετο να γίνεται λόγος στα αποτελέσματα για ηθικά γενικά, ενώ στην ουσία αποδίδεται μία μόνο πλευρά της, με βάση το εκάστοτε όργανο μέτρησης που χρησιμοποιείται.

Το πρώτο όργανο μέτρησης της ηθικής καταγράφεται στα μέσα του 21^{ου} αιώνα (αναφορά στη Duda, 1998) και έκτοτε έχουν αναπτυχθεί αρκετά, λίγα εκ των οποίων έτυχαν ευρύτερης αποδοχής. Η προσπάθεια για τη μελέτη της ηθικής δεν περιορίστηκε μόνο στην ανάπτυξη ερωτηματολογίων (Vallerand, Briere, Blanchard, & Provencher, 1997), αλλά χρησιμοποιήθηκαν ειδικά μέσα, τα οποία περιλαμβάνουν ηθικά διλήμματα (Rest, Cooper, Coder, Masanz, & Anderson, 1974) καθώς και συγκεκριμένα σενάρια (Gibbons, Ebbeck, & Weiss, 1995· Kavussanu & Spray, 2006) που περιγράφουν καταστάσεις από την καθημερινή ζωή και τον αθλητισμό.

Από τα ερωτηματολόγια μέτρησης της αθλητικής εντιμότητας η Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας, ως όργανο μέτρησης της αθλητικής εντιμότητας, έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως τα τελευταία χρόνια σε έρευνες που επεδίωξαν να μελετήσουν το επίπεδο ηθικής των αθλητών στον αθλητισμό και έχει προσαρμοστεί σε πολλές χώρες όπως στη Νορβηγία (Lemyre, Roberts, & Ommundsen, 2002), στη Γαλλία (D'Arripe-Longueville, Pantaleon, & Smith, 2006), στην Κίνα (Tsai & Fung, 2004) και στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (Dunn & Dunn, 1999). Η Κλίμακα αποτελείται από πέντε παράγοντες και συνολικά 25 ερωτήματα, μέσα από τα οποία εξετάζονται ο σεβασμός στις αρχές του αθλήματος, τον αντίπαλο, τους κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς, τη συμμετοχή στον αθλητισμό και την αρνητική προσέγγιση στον αθλητισμό.

1.2 Σκοπός της έρευνας

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η προσαρμογή σε ελληνικό πληθυσμό ενός οργάνου μέτρησης της αθλητικής εντιμότητας (sportspersonship), όπως η Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (Multidimensional Sportspersonship Orientation Scale· MSOS) των Vallerand, Briere,

Blanchard και Provencher (1997). Το συγκεκριμένο όργανο μέτρησης έχει ως βάση την κοινωνικοψυχολογική θεωρία του Vallerand (1991-1994) και αναφέρεται στην πρόθεση του αθλητή να συμπεριφερθεί ηθικά και έντιμα στο αθλητικό περιβάλλον, δεχόμενος επιρροές τόσο από κοινωνικούς όσο και από προσωπικούς-ψυχολογικούς παράγοντες.

Ένας δεύτερος σκοπός της παρούσας έρευνας, μετά την προσαρμογή της Πολυδιάστατης Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (MSOS), είναι να ερευνηθεί με τη χρήση της Κλίμακας αυτής πιθανές διαφορές στην αθλητική εντιμότητα μεταξύ των δύο φύλων, διαφορετικής ηλικίας των συμμετεχόντων και μεταξύ αθλητών που προέρχονται από διαφορετικά αθλήματα. Ειδικότερα, όσον αφορά στα αθλήματα, θα διερευνηθούν διαφορές μεταξύ αθλημάτων «χαμηλής επαφής» (κολύμβηση, στίβος), «μέτριας επαφής» (ποδόσφαιρο, καλαθοσφαίριση) και «υψηλής επαφής» (πάλη, τζούντο) (Bredemeier, Shields, Weiss, & Cooper, 1986).

1.3 Σημασία της έρευνας

Στην Ελλάδα δεν έχει δημιουργηθεί ή προσαρμοστεί ένα ερωτηματολόγιο για τη μέτρηση της αθλητικής εντιμότητας που να τυγχάνει γενικής αποδοχής. Τα έως τώρα χρησιμοποιούμενα όργανα μέτρησης της αθλητικής εντιμότητας είτε δεν αναφέρονται στον αγωνιστικό αθλητισμό, όπως το Ερωτηματολόγιο για την Αξιολόγηση του Τίμιου Παιχνιδιού στη φυσική αγωγή για παιδιά δημοτικού σχολείου (Χασάνδρα, Γούδας, Χατζηγεωργιάδης, & Θεοδωράκης, 2002), είτε περιγράφουν στάδια ηθικής ανάπτυξης και όχι αθλητική εντιμότητα, όπως το Defining Issues Test (Μαρκουλής, 1989), είτε, τέλος, χρησιμοποιούν ηθικά διλήμματα, τα οποία θα πρέπει να προσαρμόζονται στο εκάστοτε αγώνισμα, όπως το όργανο μέτρησης που δημιουργήθηκε από τους Gibbons, Ebbeck και Weiss (1995) και προσαρμόστηκε από τους Δούκα, Μπεμπέτσο και Μιχαηλίδου (2006). Η παρούσα έρευνα αποσκοπεί στην προσαρμογή σε ελληνικό πληθυσμό ενός ενιαίου, εύχρηστου εργαλείου μέτρησης της αθλητικής εντιμότητας στον αθλητισμό, της Πολυδιάστατης Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας των Vallerand και συνεργατών (1997), το οποίο αποδίδει την ηθική συμπεριφορά του ατόμου ανεξαρτήτως αθλήματος.

Η προσαρμογή της Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας σε ελληνικό πληθυσμό, με την εξασφάλιση, παράλληλα, ικανοποιητικών δεικτών

αξιοπιστίας και εγκυρότητας, θα ελέγξει, από θεωρητικής πλευράς, την ισχύ της κοινωνικοψυχολογικής θεωρίας του Vallerand (1991-1994) και σε ελληνικό πληθυσμό. Επιπλέον, τα αποτελέσματα που αφορούν στις συγκρίσεις μεταξύ φύλου, αθλήματος και ηλικίας θα προσφέρουν μία βάση για την επικέντρωση των ανθρώπων που ασχολούνται με τον αθλητισμό σε συγκεκριμένες ηλικίες, αθλήματα και άτομα για την καλλιέργεια και ανάπτυξη της αθλητικής εντιμότητας. Τέλος, η εκτίμηση των επιπέδων αθλητικής εντιμότητας με την Κλίμακα αυτή θα δώσει μια εικόνα της ηθικής διάστασης και συμπεριφοράς των αθλητών, επιβεβαιώνοντας ή απορρίπτοντας τον προβληματισμό για την προσφορά του αθλητισμού στη διαμόρφωση «ηθικών» χαρακτήρων.

1.4 Ερευνητικές Υποθέσεις

Βασική υπόθεση της έρευνας είναι ότι η Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας θα έχει ψυχομετρικώς αποδεκτά χαρακτηριστικά. Παράλληλα, αναμένεται οι παράγοντες της Κλίμακας να παρουσιάσουν θετική συσχέτιση μεταξύ τους. Μετά την προσαρμογή της σε ελληνικό πληθυσμό, στόχος της έρευνας είναι ο εντοπισμός πιθανών διαφορών: (α) μεταξύ ανδρών και γυναικών, (β) μεταξύ διαφορετικών αθλημάτων («χαμηλής», «μεσαίας» και «υψηλής επαφής») και (γ) ανάμεσα σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες.

Με βάση τα παραπάνω τίθενται οι εξής υποθέσεις:

1. Οι άνδρες αθλητές αναμένεται να παρουσιάσουν χαμηλότερα επίπεδα αθλητικής εντιμότητας από ό,τι οι γυναίκες αθλήτριες.
2. Οι άνδρες αθλητές αναμένεται να παρουσιάσουν χαμηλότερη τιμή αθλητικής εντιμότητας και στα τρία επίπεδα επαφής αθλημάτων
3. Οι αθλητές που προέρχονται από τα αθλήματα «χαμηλής επαφής» αναμένεται να παρουσιάσουν υψηλότερα επίπεδα αθλητικής εντιμότητας από ό,τι οι αθλητές που προέρχονται από αθλήματα «μέσης επαφής» και «υψηλής επαφής».
4. Οι αθλητές που προέρχονται από τα αθλήματα «μέσης επαφής» αναμένεται να παρουσιάσουν υψηλότερα επίπεδα αθλητικής εντιμότητας από ό,τι οι αθλητές που προέρχονται από αθλήματα «υψηλής επαφής».
5. Οι αθλητές μικρότερων ηλικιών αναμένεται να παρουσιάσουν υψηλότερα επίπεδα αθλητικής εντιμότητας από ό,τι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία αθλητές.

1.5 Περιορισμοί-οριοθετήσεις

Ο κυριότερος περιορισμός της έρευνας έγκειται στο γεγονός ότι τα αποτελέσματα που εξήχθησαν από τις διαφορές μεταξύ αθλημάτων, ηλικιών και φύλου δεν είναι γενικεύσιμα, καθώς το δείγμα επιλέγει μόνο από την περιοχή της Αττικής.

Παράλληλα, η Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας, μετά την προσαρμογή της σε ελληνικό πληθυσμό, θα μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο στις συγκεκριμένες ηλικιακές ομάδες, αυτές που συμμετείχαν στα δεδομένα της παρούσας έρευνας και όχι σε μικρότερες ηλικίες.

Όσον αφορά στις οριοθετήσεις, ήταν απαραίτητο οι αθλητές που συμμετείχαν στην έρευνα, να βρίσκονταν σε αγωνιστική περίοδο τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, έτσι ώστε να μετρηθεί η αθλητική εντιμότητα μεσούσης της αγωνιστικής περιόδου. Παράλληλα, οι αθλητές θα πρέπει να έχουν τουλάχιστο δύο χρόνια αθλητικής εμπειρίας, ώστε να μην θεωρούνται αρχάριοι στο αγώνισμά τους.

1.6 Λειτουργικοί ορισμοί

Αθλητική εντιμότητα (sportspersonship): «Το ενδιαφέρον και ο σεβασμός στους κανόνες και τις αρχές του αθλήματος, τους κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς, τον αντίπαλο, όπως και η πλήρης δέσμευση στο άθλημα με την απουσία παράλληλα της αρνητικής προσέγγισης της συμμετοχής στον αθλητισμό» (Vallerand κ.ά., 1997, σελ. 3). Από τους ορισμούς της ηθικής που αναφέρονται στη βιβλιογραφία είναι ο μόνος που αντικατοπτρίζει το επίπεδο ηθικής μέσα σε αθλητικό περιβάλλον.

Ηθική ανάπτυξη (moral development): Είναι η σταδιακά εξελισσόμενη ικανότητα του ατόμου να συμπεριφέρεται ηθικά, η διαδικασία της εμπειρίας και της ανάπτυξης μέσω της οποίας το άτομο αναπτύσσει την ικανότητα να κρίνει ηθικά (Kohlberg, 1969).

Ηθική κρίση (moral reasoning): Είναι η διαδικασία απόφασης κατά την οποία το άτομο καθορίζει το σωστό και το λάθος (Lumpkin κ.ά., 1999). Για τους Lumpkin και συν. (1999) η ηθική κρίση παρουσιάζεται ως ο ηθικός χαρακτήρας αποτελούμενος από την «ηθική γνώση» (moral knowing), την ηθική αξιολόγηση (moral valuing) και την ηθική πράξη (moral acting) που απαιτούν αμεροληψία, συνέπεια και σχολαστική κρίση.

Ηθική πράξη-συμπεριφορά (moral action-behavior): Είναι η ενέργεια που κρίνεται (από τους γύρω μας) ως σωστή ή λανθασμένη (Lumpkin κ.ά., 1999).

Ηθικότητα (morality): Είναι το σύστημα αξιολόγησης των πράξεων του ανθρώπου, το οποίο περιλαμβάνει τρία στοιχεία: το συναισθηματικό, το γνωστικό και το στοιχείο της συμπεριφοράς (Kohlberg, 1969).

Στάδια ηθικής ανάπτυξης: Τα στάδια μέσα από τα οποία περνά η ηθική ανάπτυξη του ατόμου (Kohlberg, 1969). Ο Kohlberg αναφέρει 3 αναπτυξιακά επίπεδα και 6 στάδια ηθικής ανάπτυξης. Τα 3 αναπτυξιακά επίπεδα εμπεριέχουν την κοινωνικοηθική άποψη: το 1^ο επίπεδο είναι της ατομικής άποψης, το 2^ο της άποψης του μέλους της κοινωνίας και το 3^ο της υπερβατικής άποψης. Τα τρία αυτά επίπεδα αντιστοιχούν στο *προσυμβατικό* (στάδια 1 και 2), στο *συμβατικό* (στάδια 3 και 4) και το *μετασυμβατικό* (στάδια 5 και 6) επίπεδο της ηθικής ανάπτυξης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

2.1 Θεωρίες ηθικής

Η ηθική, ως έννοια που καθορίζει και ερμηνεύει την ανθρώπινη συμπεριφορά, εμφανίστηκε σε γραπτά κείμενα των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων με κύριους εκφραστές τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη. Ειδικότερα, ο Αριστοτέλης, στα *Ηθικά Νικομάχεια*, ανέπτυξε τη θεωρία της ηθικής, στην οποία βασίστηκαν πολλοί σύγχρονοι ερευνητές. Για τον Αριστοτέλη, η ηθική αναζητά και καθορίζει τους κανόνες της ανθρώπινης συμπεριφοράς μέσα στο πλαίσιο της κοινωνίας και υποστηρίζει ότι «λέγοντας γαρ περί του ήθους ού λέγομεν ότι σοφός ή συνετός αλλ' ότι πρᾶος ή σώφρων» (*Ηθικά Νικομάχεια*, σελ.100).

Η αριστοτελική ηθική περιλαμβάνει τα εξής στοιχεία: το ύψιστο αγαθό, την ευδαιμονία, την αρετή, τις ηθικές αρετές, τις διανοητικές αρετές, τη δικαιοσύνη, την ηθική ευθύνη και το ύψιστο ιδεώδες. Κεντρικό ρόλο διαδραματίζει η έννοια της ευδαιμονίας, η οποία αποτελεί αυτοσκοπό και στόχο της ηθικής συμπεριφοράς του ανθρώπου. Η ευδαιμονία προϋποθέτει, ωστόσο, τη συμμόρφωση του ατόμου προς την αρετή και τις επαινετές πράξεις.

Η ηθική προσδιορίζεται από την επανάληψη των αξιέπαινων πράξεων γεγονός που δημιουργεί έξη, δηλαδή συνήθεια. Ηθική είναι να συμπεριφέρεται κάποιος ηθικά από συνήθεια, αυτόματα και όχι κατόπιν σκέψης και πίεσης, ούτε από το φόβο της τιμωρίας και των κανόνων. Η θεωρία του Αριστοτέλη, ήταν η πρώτη που θεώρησε την ηθική ως «μεμαθημένη» συμπεριφορά και όχι ως φυσική προδιάθεση. Είναι κάτι που προκύπτει από τη δραστηριότητα και την επίμονη άσκηση και αποκτιέται με την πρακτική. Το άτομο μπορεί να διδαχθεί τις θεωρητικές επιστήμες, όχι όμως και την ηθική καθώς απαιτεί πείρα από την κοινωνική ζωή και τις καθημερινές πράξεις.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η προσέγγιση του Αριστοτέλη για την εξελικτική πορεία μέσα από την οποία αναπτύσσεται η ηθική. Υποστηρίζοντας ότι η ηθική μαθαίνεται και δεν είναι φυσική προδιάθεση, ότι απαιτεί τριβή στην καθημερινότητα, παραπέμπει, παράλληλα, και στην εξέλιξη της ηθικής κρίσης του ατόμου. Η αντιμετώπιση ηθικών διλημμάτων και καταστάσεων, που απαιτούν διατήρηση της ατομικής και κοινωνικής ισορροπίας, «αυξάνουν» προοδευτικά την ικανότητα του ατόμου να κρίνει και να ενεργεί ηθικά.

Ο Αριστοτέλης εισήγαγε πρώτος και την έννοια της ηθικής κρίσης (moral reasoning), ως την ικανότητα του ατόμου να συμπεριφέρεται ενάρετα και να κρίνει με ηθικότητα. Παράλληλα, συνέδεσε την ηθική κρίση με την ηθική πράξη και υποστήριξε ότι ηθική κρίση χωρίς ηθική πράξη δεν υφίσταται. Κανείς δεν μπορεί να πρεσβεύει την ηθική ως σκέψη, αν δεν ενεργεί αντίστοιχα με τη σκέψη του.

Γενικότερα, η άποψη του Αριστοτέλη επηρέασε πολλές νεότερες απόψεις και ειδικότερα τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης του Bandura παρουσιάζοντας την ηθική ως μεμαθημένη συμπεριφορά και τη θεωρία του Kohlberg κατατάσσοντας την ηθική στις εξελικτικές διαδικασίες. Από τις απόψεις των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα η ηθική, ως έννοια, δεν αποτέλεσε αντικείμενο ιδιαίτερης μελέτης. Τα τελευταία όμως χρόνια έχει γίνει έρευνα σε βάθος και αναπτύχθηκαν θεωρίες που εξετάζουν και περιγράφουν την ηθική από τη δική της, η καθεμία, οπτική γωνία, δίνοντάς της διαφορετικό περιεχόμενο και προέλευση. Στη συνέχεια γίνεται σύντομη αναφορά στις θεωρητικές προσεγγίσεις που αφορούν την ηθική γενικότερα.

Η ψυχοδυναμική θεωρία του Freud

Για τον Freud (1961), η ηθική ανάπτυξη του ανθρώπου αρχίζει από τη μικρή ηλικία και περιγράφεται ως μια πάλη ανάμεσα στα ένστικτα για την προσωπική ικανοποίηση από τη μία και τη σωστή κοινωνικοποίηση από την άλλη. Μια πάλη ανάμεσα στο Εκείνο (id) και το Υπερεγώ (superego) στην οποία παρεμβαίνει, με σκοπό τη διασφάλιση της ισορροπίας, το Εγώ (ego), το συνειδητό της ανθρώπινης ύπαρξης. Ο Freud θεώρησε την ηθική ανάπτυξη θεμελιώδη λειτουργία, η οποία συντελείται στα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού με αποτέλεσμα αργότερα η ηθική συμπεριφορά να γίνεται αυτόματα- ασυνείδητα.

Σημείο αναφοράς για την ηθική ανάπτυξη, σύμφωνα με την ψυχοδυναμική θεωρία, αποτελεί το οιδιπόδειο σύμπλεγμα της παιδικής ηλικίας. Το οιδιπόδειο σύμπλεγμα οδηγεί τελικά το παιδί στο να ταυτίζεται με τον δυνητικά επιθετικό πατέρα -καθώς δεν μπόρεσε να τον νικήσει στην προσπάθειά του να κατακτήσει τη μητέρα του- και να υιοθετήσει τις ηθικές του αξίες και τις πεποιθήσεις του. Αυτό που τελικά υποστήριξε ο Freud είναι ότι το παιδί «κληρονομεί» από τον πατέρα του την ηθική στάση και εκείνος αποτελεί το μοναδικό πρόσωπο που συμβάλλει και διαμορφώνει τις ηθικές του αξίες.

Η ψυχοδυναμική θεωρία δέχθηκε, ωστόσο, αυστηρή κριτική όσον αφορά στην ηθική ανάπτυξη του ανθρώπου, με τα σημεία της κριτικής να επικεντρώνονται κυρίως στα εξής: (α) η θεωρία με τον τρόπο που περιγράφεται είναι δύσκολο να ελεγχθεί, (β) αναφέρεται μόνο στο ανδρικό φύλο και στο οιδιπόδειο σύμπλεγμα, χωρίς να αναφέρει τις διαδικασίες που αφορούν στις γυναίκες και το αν ισχύει και για τις γυναίκες κάτι ανάλογο με το σύμπλεγμα της Ηλέκτρας, (γ) υποστηρίχθηκε ότι το άτομο εσωτερικεύει, με τη βοήθεια του υπερεγώ, τις κοινωνικές νόρμες και ιδιαίτερα εκείνες του άνδρα γονιού. Η ηθική στο σημείο αυτό εξισώνεται με την παράλογη αποστολή της εσωτερίκευσης κοινωνικών νορμών.

Ο Heinz (αναφορά στους Shields & Bredemeier, 1995) τόνισε ότι με αυτό τον τρόπο αναπτύσσεται μεν μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα, όχι όμως απαραίτητα ένας καλός άνθρωπος. Επιπλέον, η ανάπτυξη της ηθικής κρίσης εκλαμβάνεται από την ψυχοδυναμική θεωρία ως αμυντική λειτουργία, μέσω του μηχανισμού της εκλογίκευσης. Ωστόσο, για τους ανθρώπους, η ηθική λειτουργία είναι συνειδητή και ενεργή και όχι παθητική και ασυνείδητη διαδικασία.

Μεταφοϋδική ψυχαναλυτική θεωρία

Οι μετά τον Freud εκπρόσωποι της ψυχαναλυτικής θεωρίας εκδήλωσαν την αντίθεσή τους στο ρόλο που ασκεί το Υπερεγώ στην ανάπτυξη της ηθικής κρίσης. Ο Erickson (1950) υποστήριξε ότι ο κύκλος ζωής του ανθρώπου διαιρείται σε οχτώ φάσεις, η καθεμία από τις οποίες καθορίζεται από τη σύγκρουση δύο αντίθετων εννοιών. Η ομαλή λύση της σύγκρουσης καθορίζει την μετέπειτα ανάπτυξη μιας συγκεκριμένης αξίας. Οι αξίες που αναδύονται από κάθε σύγκρουση σχηματίζουν τον ηθικό χαρακτήρα του ατόμου. Οι αξίες αυτές είναι η ελπίδα, η ψυχική δύναμη, η επάρκεια, η φιλοδοξία, η αφοσίωση, η αγάπη, η φροντίδα και η σύνεση.

Η προσέγγιση για το ηθικό γνώρισμα

Βασική πρόθεση των Hartshorne και May (1928) ήταν να μελετήσουν αν η ηθική είναι γενικό γνώρισμα του χαρακτήρα (χαρακτηριστικό προδιάθεσης). Σύμφωνα με τις απόψεις περί ηθικής, ο άνθρωπος που είναι ηθικός χαρακτηρίζεται από ειλικρίνεια, τιμιότητα και αγάπη για τους άλλους (Shields & Bredemeier, 1995). Η ηθική αποτελείται από μια σειρά από απόψεις (beliefs), στάσεις (attitudes) και συμπεριφορές (behaviors). Ο ηθικός άνθρωπος μπορεί να ξεχωρίσει το σωστό από το λάθος (άποψη), τοποθετείται αρνητικά απέναντι στις βιαιότητες (στάση) και ενεργεί

ανάλογα (συμπεριφορά). Μελέτησαν, επίσης, αν υπάρχει ηθική αλληλουχία σε διάφορες καταστάσεις. Αν κάποιος που παρουσιάζεται ειλικρινής σε μια περίπτωση θα είναι ειλικρινής σε οποιαδήποτε κατάσταση.

Ερεύνησαν αν μπορούν να προβλέψουν την ηθική συμπεριφορά γνωρίζοντας τις στάσεις και τις απόψεις του ατόμου. Η έρευνά τους έγινε σε παιδιά, τα οποία συμμετείχαν σε μια σειρά αγωνισμάτων. Ζήτησαν από τα παιδιά να καταγράψουν μόνοι τους τις επιδόσεις τους ενώ και οι ερευνητές τις κατέγραφαν χωρίς όμως να το γνωρίζουν τα παιδιά. Έπειτα, συνέκριναν τις επιδόσεις που κατέγραψαν τα παιδιά με εκείνες που κατέγραψαν οι ίδιοι και στις περιπτώσεις που τα παιδιά είχαν καταγράψει μεγαλύτερες διαπίστωναν «απάτη», δηλαδή ανηθικότητα. Με βάση τις μελέτες τους υποστήριξαν ότι οι αξίες, όπως η ειλικρίνεια, θα πρέπει να θεωρούνται όχι βασικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας αλλά ως ειδικές συμπεριφορές που εκδηλώνονται σε συγκεκριμένες καταστάσεις της ζωής. Οι Hartshorne και May υποστήριξαν ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι λειτουργία που διαμορφώνεται από την αλληλεπίδραση με το περιβάλλον και δεν είναι εσωτερική διαδικασία. Η προσέγγιση τους, ωστόσο, δέχθηκε αυστηρότατη κριτική κυρίως για τον τρόπο που συνέλεξαν τα δεδομένα πάνω στα οποία στηρίχθηκαν για να διατυπώσουν τα συμπεράσματά τους.

Η θεωρία ηθικής βασισμένη στην ενσυναίσθηση

Για τον Hoffman (1976) η ηθική ανάπτυξη εμπεριέχει τρεις διαδικασίες: (α) μαθαίνοντας τις ηθικές αρχές, (β) βλέποντας τις ηθικές αρχές ως δημιουργήματα του εαυτού και (γ) παρακινούμενος να ενεργήσει σύμφωνα με τις ηθικές αρχές κάποιου άλλου προσώπου. Η θεωρία εστιάζει στο πώς η εσωτερίκευση σχετίζεται με τη γονική τιμωρία και την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης.

Εσωτερίκευση. Ο Hoffman (1976) υποστήριξε ότι ο τρόπος με τον οποίο θα αντιδράσει ο γονιός σε μια ανάρμοστη συμπεριφορά του παιδιού είναι το κλειδί για την ηθική του ανάπτυξη. Διαφορετικοί τύποι τιμωρίας παράγουν διαφορετικούς τύπους ηθικού προσανατολισμού. Ο τύπος τιμωρίας ο οποίος στηρίζεται στην επισήμανση των συνεπειών μιας ανάρμοστης συμπεριφοράς, η «επαγωγική» τιμωρία, όπως αναφέρεται, είναι ο πιο παραγωγικός για την εσωτερίκευση του ηθικού προσανατολισμού. Αντίθετα, όταν η τιμωρία στηρίζεται στη φυσική δύναμη, δημιουργείται εξωτερικός ηθικός προσανατολισμός, η υιοθέτηση δηλαδή ηθικής

συμπεριφοράς βασίζεται σε εξωτερικούς παράγοντες, όπως π.χ. την τιμωρία από τους γονείς.

Ενσυναίσθηση. Η ενσυναίσθηση περιγράφεται ως «μια συναισθηματική αντίδραση περισσότερο κατάλληλη στην κατάσταση κάποιου άλλου παρά στη δική μας» (σελ.124, Hoffman, 1976). Η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης αποτελεί για τον Hoffman βασικό σημείο, πάνω στο οποίο θα στηριχθεί και η ηθική ανάπτυξη του ατόμου.

Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης

Ο εισηγητής της θεωρίας (Bandura, 1977) επικεντρώνεται στην παρατηρούμενη συμπεριφορά για την ανάπτυξη της ηθικής κρίσης. Υποστηρίζει ότι η ηθική συμπεριφορά μαθαίνεται. Με βάση την ενίσχυση και την τιμωρία, που αποτελούν κεντρικά στοιχεία της θεωρίας, πιστεύει ότι, αν μια ηθική συμπεριφορά ενισχυθεί, θα διαρκέσει και θα επιβληθεί τελικά στο άτομο, ενώ αν, αντίθετα, αποδοκιμαστεί δεν θα επαναληφθεί και τελικά θα εξαλειφθεί. Επίσης, η μίμηση ηθικής συμπεριφοράς μετά από παρατήρηση, συμπεριλαμβάνεται στις διαδικασίες κοινωνικής μάθησης. Σύμφωνα με τον Bandura (1977), η ηθική ανάπτυξη στηρίζεται στη μίμηση και την ενίσχυση ηθικών συμπεριφορών. Η «σωστή» ηθική κρίση μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μάθησης του παιδιού με τους εξής τρόπους: (α) παρατηρώντας τι κάνουν και τι δεν κάνουν οι γύρω του, (β) λαμβάνοντας ενίσχυση ή τιμωρία αντίστοιχα, ανάλογα με τις ενέργειές του, (γ) επιδεικνύοντας τις σωστές συμπεριφορές στην προσπάθειά του να είναι αρεστός και σύμφωνος με τις συμπεριφορές των άλλων. Στον αθλητισμό ένα παιδί μικρής ηλικίας που παρακολουθεί τους συμπαίκτες του να προβαίνουν σε αντιαθλητικές ενέργειες και τον προπονητή του να τους επιβραβεύει, είναι σχεδόν σίγουρο ότι θα επιδείξει στο μέλλον ανάλογη συμπεριφορά.

Ο Bandura (1977) υποστήριξε ακόμη ότι είναι δυνατό να προβλέψουμε τη σχέση ανάμεσα στην ηθική σκέψη και την ηθική πράξη, με μια έννοια που την ονομάζει «ηθικό παράγοντα». Ο «ηθικός παράγοντας» εμπεριέχει δύο στοιχεία, τους μηχανισμούς που ρυθμίζουν τον εαυτό και αναχαιτίζουν την επιθετική συμπεριφορά και την αντιλαμβανόμενη ικανότητα του ατόμου να ρυθμίζει τη στάση του. Η ανάπτυξη του «ηθικού παράγοντα» συντελεί στην ηθική ανάπτυξη. Η κριτική που ασκήθηκε στον Bandura αφορούσε στη σκέψη η οποία δεν λειτουργεί χωρίς την επίδραση του περιβάλλοντος (Bredemeier & Shields, 1985).

Το μοντέλο της αλληλεπιδραστικής ηθικής

Η Haan (1983) στις μελέτες της γύρω από την ηθική επικεντρώθηκε στο πώς οι άνθρωποι σε πραγματικές καταστάσεις δημιουργούν ηθικές συμφωνίες και λύνουν ηθικά προβλήματα. Για τη Haan, η ηθική αναφέρεται στην ανθρώπινη αλληλεπίδραση που προσπαθεί να συντονίσει τις επιθυμίες και τα «θέλω» των ανθρώπων με τη βοήθεια-έκκληση της εντιμότητας και του καλού.

Στο έργο της η Haan είχε ως βάση τους μηχανισμούς άμυνας του Freud και υποστήριξε ότι οι «άμυνες» αντανακλούν σε τρόπους αντιμετώπισης (coping). Για παράδειγμα, η προβολή (ως έννοια) είναι μια διαστρόφη (distortion) της διαδικασίας αντιμετώπισης της ενσυναίσθησης. Η ενσυναίσθηση και η προβολή μάς βοηθούν να κατανοήσουμε την κατάσταση των γύρω μας. Η Haan πίστευε ότι οι άνθρωποι αναπτύσσουν δομικές ικανότητες για να κατανοήσουν το περιβάλλον. Η ηθική είναι δομική ικανότητα η οποία εξελίσσεται στον άνθρωπο σε σχέση με το περιβάλλον. Η σχέση αυτή αποτελεί και τη βάση του «αλληλεπιδραστικού μοντέλου» της Haan (1983).

Οι βασικές αρχές του μοντέλου προήλθαν από ανάλυση της συμπεριφοράς των ανθρώπων σε παιχνίδια εξομοίωσης. Η Haan περιγράφει τις ηθικές δομές βασισμένες στις πράξεις. Στο κέντρο του μοντέλου της Haan βρίσκονται πέντε αρχές: η ηθική ισορροπία, ο ηθικός διάλογος, η ηθική αλήθεια, τα στάδια ηθικής ωρίμανσης και τα δευτερεύοντα ηθικά σχήματα.

Η *ηθική ισορροπία* είναι μια διαπροσωπική συμφωνία για τα δικαιώματα, τα προνόμια και τις ευθύνες. Ο *ηθικός διάλογος* χρησιμοποιείται όταν διαταράσσεται η ισορροπία, αποτελεί προφορική διαπραγμάτευση. Η *ηθική αλήθεια* ορίζεται ως κάθε πραγματικό συμπέρασμα, το οποίο αναδύεται μέσα από τον ηθικό διάλογο που με τη σειρά του βασίζεται σε κριτήρια εντιμότητας.

Τα *στάδια ηθικής ωρίμανσης* περιγράφουν τις φάσεις από τις οποίες περνά η ηθική μέχρι να φτάσει στην ωρίμανση (Πίνακας 2.1). Τα δύο πρώτα στάδια αποτελούν αυτό που ονομάζεται «φάση αφομοίωσης», όπου το άτομο προσπαθεί να φτιάξει ηθικές ισορροπίες δείχνοντας προτίμηση στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά του. Αυτό συμβαίνει όχι επειδή είναι εγωϊστής αλλά γιατί δεν μπορεί να αντιληφθεί τις ανάγκες και τις επιθυμίες των άλλων. Στα επίπεδα 3 και 4, τη φάση του «συμβιβασμού», το άτομο κατανοεί και λαμβάνει υπόψη του και τα θέλω των άλλων ανθρώπων. Τέλος, στο 5^ο στάδιο, τη φάση της ισορροπίας, το άτομο αναγνωρίζει με ισότητα τα ενδιαφέροντα των άλλων και τα δικά του.

Τα δευτερεύοντα ηθικά σχήματα είναι ηθικές ευαισθησίες και ψυχικές ικανότητες που συντηρούν τους ηθικούς διαλόγους και τις ηθικές ισορροπίες. Η αναζήτηση ηθικής ισορροπίας και ιδιαίτερα ο τρόπος αναζήτησής της, είναι εκείνος που διαχωρίζει τα στάδια μεταξύ τους.

Πίνακας 2.1. Τα στάδια ηθικής ανάπτυξης της Haan

Αφομοίωση		Συμβιβασμός		Ισορροπία
1 ^ο στάδιο	2 ^ο στάδιο	3 ^ο στάδιο	4 ^ο στάδιο	5 ^ο στάδιο
Ενδιαφέρον για τον εαυτό του. Δεν ενδιαφέρεται για τις ανάγκες των άλλων.	Ενδιαφέρον για τον εαυτό του. Διακρίνει τις ανάγκες του από εκείνες των άλλων.	Ενδιαφέρον για τον ίδιο και τους άλλους. Εισάγει το κοινό ενδιαφέρον.	Ενδιαφέρον για τον ίδιο και τους άλλους. Αφομοιώνει το κοινό ενδιαφέρον ως προσωπικό.	Η αφομοίωση ενοποιείται με το συμβιβασμό . Αφομοιώνονται τα προσωπικά, τα ενδιαφέροντα των συνανθρώπων και τα κοινά ενδιαφέροντα.

Η ηθική της «παγκόσμιας φωνής»

Η Gilligan (1976) για την ερμηνεία της ηθικής στηρίχθηκε στις έννοιες της φροντίδας και της δικαιοσύνης. Υποστήριξε ότι υπάρχουν δύο «παγκόσμιες φωνές», εκείνες της δικαιοσύνης και της φροντίδας. Ανάλογα με την «παγκόσμια φωνή» που υιοθετείται, το κάθε παιδί θεωρεί τον εαυτό του «προσαρτημένο» ή «ανεξάρτητο». Η εμπειρία της «προσέγγισης» τον ωθεί να εστιάσει στις σχέσεις και τις επαφές (φροντίδα) ενώ της «ανεξαρτησίας» στην εντιμότητα και τη δικαιοσύνη.

Για την Gilligan (1976), ο προσανατολισμός στη δικαιοσύνη αντανακλά μια ηθική άποψη γεμάτη αμεροληψία, ισχυρή αίσθηση του αυτόνομου εαυτού, ερμηνεία της υπευθυνότητας ως καθήκοντος και μια συμβατική προσέγγιση των σχέσεων. Σε αντίθεση, ο προσανατολισμός στο ενδιαφέρον-φροντίδα επικεντρώνεται στη μοναδικότητα, στον ανεξάρτητο εαυτό, στην ερμηνεία της υπευθυνότητας ως ανταπόκριση. Ο προσανατολισμός στην «παγκόσμια φωνή» της δικαιοσύνης αποτελεί τη βάση, για την ηθική ανάπτυξη, σύμφωνα με την Gilligan.

Ο Piaget και η δομική αναπτυξιακή προσέγγιση

Η έρευνα στην ηθική ανάπτυξη ξεκίνησε στις αρχές του 19^{ου} αιώνα με πρώτο εκπρόσωπο τον Piaget (1932). Μέχρι τότε επικρατούσε η άποψη των γενετιστών ότι η

ηθική κρίση-λογική είναι φαινόμενο που αναπτύσσεται παράλληλα με την ηλικιακή-βιολογική ανάπτυξη. Για τους γνωστικούς αναπτυξιολόγους, όμως, η ηθική ανάπτυξη επέρχεται μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση και εξαρτάται από τα γνωστικά σχήματα και τη γνωστική εξέλιξη του ατόμου.

Ο Piaget (1896-1980) μελέτησε την ανάπτυξη της ηθικότητας στα παιδιά μέσα από διαδικασία χορήγησης και εξέτασης τεστ νοημοσύνης. Βλέποντας τα αποτελέσματα και τις πολλές λάθος απαντήσεις των παιδιών διαπίστωσε ότι για τη λογική των παιδιών οι απαντήσεις τους είχαν απόλυτη συμφωνία. Υποστήριξε λοιπόν ότι η σκέψη των παιδιών θα πρέπει να διαχωριστεί από εκείνη των ενηλίκων εξαιτίας τόσο του εύρους των γνώσεων όσο και του τρόπου με τον οποίο οργανώνουν τις γνώσεις. Έτσι, όσον αφορά στην ηθική στάση, τα παιδιά έχουν τη δική τους άποψη για το τι είναι ηθικό και ποια ορίζεται ως αποδεκτή συμπεριφορά.

Ο Piaget συμπεριέλαβε στις έρευνές του παιδιά διαφόρων ηλικιών και υποστήριξε ότι η κάθε ηλικία έχει διαφορετική άποψη για τους κανόνες των παιχνιδιών. Τα παιδιά κάτω των έξι ετών θεωρούσαν τους κανόνες των παιχνιδιών τους αμετάβλητους, αποτέλεσμα της εξουσίας των μεγαλύτερων. Για τα παιδιά αυτής της ηλικίας οι κανόνες είναι εξωτερικά ρυθμιζόμενοι γι' αυτό και τους παραβιάζουν στα παιχνίδια τους.

Ο Piaget (1932) ήταν ο πρώτος που μίλησε για στάδια ανάπτυξης της ηθικής, με βάση βέβαια την γενικότερη αναπτυξιακή θεωρία που εισήγαγε και ενέταξε την ηθική στην νοητική λειτουργία, γι' αυτό και η ανάπτυξή της είναι σταδιακή και συμβαδίζει με τη νοητική ανάπτυξη.

Ωστόσο, διαπίστωσε ότι τα παιδιά χρησιμοποιούν τους κανόνες όπως αυτά τους καταλαβαίνουν και όχι όπως τους χρησιμοποιούν οι ενήλικοι ή τα μεγαλύτερα παιδιά. Ο Piaget ονόμασε το στάδιο αυτό της ηθικής ανάπτυξης «ηθική που υπακούει σε εξωτερικούς νόμους» ή «ετερόνομη ηθική». Το στάδιο αυτό καλύπτει ηλικίες από το 3^ο έως το 8^ο-9^ο έτος της ηλικίας και συναντάται ακόμη και ως «ηθικός ρεαλισμός». Χαρακτηρίζεται από τον παιδικό εγωκεντρισμό, τον μονόπλευρο σεβασμό και τη συναισθηματική σύνδεση με τους μεγάλους. Τα παιδιά, με βάση τον εγωκεντρισμό, εκλαμβάνουν τους ηθικούς κανόνες ως φυσικούς νόμους. Παραβιάζοντας τους νόμους, σύμφωνα με τη λογική των παιδιών, επέρχεται και το «κακό», αυτό που ο Piaget ονόμασε «επικείμενη δικαιοσύνη».

Το δεύτερο στάδιο αρχίζει από το 9^ο- 10^ο έτος της ηλικίας και ονομάζεται στάδιο της «αυτόνομης ηθικής» ή της «ηθικής συνεργασίας». Στο στάδιο αυτό

έχουμε τη διαδικασία της «αποκέντρωσης», όπου το παιδί από τη σχέση κυριαρχίας περνά στις σχέσεις συνεργασίας. Οι κανόνες μεταβάλλονται με βάση την ομοφωνία και προέρχονται από τη μεταξύ των ανθρώπων συνεννόηση.

Σημαντική επισήμανση των ερευνών του Piaget αποτελούν τα κριτήρια με τα οποία τα παιδιά κάνουν τις ηθικές εκτιμήσεις τους στις διάφορες ηλικίες. Τα μικρότερα παιδιά κρίνουν τη σοβαρότητα ενός παραπτώματος με βάση το αποτέλεσμα και το μέγεθος της ζημίας, αγνοώντας την πρόθεση, ενώ τα μεγαλύτερα παιδιά κρίνουν με βάση την πρόθεση και αποδοκιμάζουν σκόπιμα επιζήμιες πράξεις.

Τέλος, υποστήριξε ότι οι παράγοντες που καθορίζουν τις αλλαγές στην πορεία ανάπτυξης της ηθικότητας είναι οι εξής: (α) οι περιορισμοί που επιβάλλουν οι μεγάλοι στη ζωή του παιδιού, (β) η ανάγκη που προκύπτει από την ομάδα των συνομήλικων για συνεργασία και (γ) οι αλλαγές στα γνωστικά σχήματα που επηρεάζουν τον τρόπο σκέψης του παιδιού στις διάφορες ηλικίες.

Η θεωρία του Kohlberg

Ο Kohlberg (1969) θεωρείται συνεχιστής της δομικής προσέγγισης για την ηθική ανάπτυξη καθώς πολλές από τις απόψεις του συμβαδίζουν με εκείνες του Piaget. Η θεωρία του είναι η πλέον γνωστή και αποδεκτή από τους ερευνητές που μελετούν την ηθική συμπεριφορά. Βασική του αξίωση είναι ότι *«μια συγκεκριμένη ενέργεια είναι ηθική ανάλογα με την αιτία που την παρακινεί»*. Υποστηρίζει ότι η ηθική ανάπτυξη μέσω των σταδίων που προτείνει δεν είναι προϊόν της βιολογικής ωριμότητας ούτε συμβαίνει πάντα σε όλους τους ανθρώπους. Τα στάδια ηθικής ανάπτυξης είναι προϊόντα της κοινωνικοποίησης. Οι κοινωνικές εμπειρίες και αλληλεπιδράσεις συντελούν στην ηθική ανάπτυξη.

Υπάρχουν τέσσερις κεντρικές έννοιες στη θεωρία του Kohlberg: (α) οι ηθικές αξίες, (β) οι προσανατολισμοί, (γ) οι αρχές και (δ) τα στάδια ηθικής ανάπτυξης.

(α) Οι ηθικές αξίες είναι τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των ατόμων απέναντι στην κοινωνία και είναι βασικό στοιχείο στην ηθική δομή του ατόμου.

(β) Οι προσανατολισμοί εμφανίζονται με τέσσερις διαφορετικές μορφές: (i) *κανονιστική σειρά*, η οποία αναφέρεται στην ηθική που πηγάζει από την τήρηση των κανόνων και των απαιτήσεων μιας κατάστασης, (ii) *πρακτικές συνέπειες*, όπου ο προσανατολισμός αναφέρεται στην ηθική που πηγάζει από τις συνέπειες, θετικές ή αρνητικές, μιας πράξης. Για παράδειγμα, κάποιος δεν θα χτυπήσει τον αντίπαλο όχι γιατί φοβάται τους κανόνες, αλλά για να μην του προκαλέσει δυσάρεστο συναίσθημα

και βλάβη, (iii) *δικαιοσύνη ή εντιμότητα*, όπου η ηθική πηγάζει από τις έννοιες της ελευθερίας, της ισότητας, της αμοιβαιότητας και της συμφωνίας και (iv) *ιδεατός εαυτός*, όπου η ηθική πηγάζει από την κοινωνική εικόνα του ατόμου, ως καλού και συνειδητού πολίτη.

(γ) Από τους τέσσερις αυτούς προσανατολισμούς ο Kohlberg θεωρεί ηθικό τον προσανατολισμό στη δικαιοσύνη. Οι κανόνες μπορεί να συγκρούονται, η δικαιοσύνη όμως οδηγεί στις ηθικές αρχές που «απαιτούνται» για να ενεργεί κάποιος με ηθική και εντιμότητα.

(δ) Για τη δημιουργία των σταδίων ηθικής ανάπτυξης ο Kohlberg έκανε διαχρονική έρευνα το 1958 με 72 αγόρια, ηλικίας 10, 13 και 16 ετών, από ιδιωτικό σχολείο του Σικάγο των Η.Π.Α., παίρνοντας συνεντεύξεις από τους συμμετέχοντες, κάθε 3-4 χρόνια, για ένα διάστημα 35 ετών. Αργότερα (1963, 1970) προσέθεσε στο δείγμα του και πιο μικρά σε ηλικία αγόρια αλλά και κορίτσια από διάφορες πολιτείες των Η.Π.Α. (αναφορά στον Crain, 1985). Ο Kohlberg αναφέρει τρία αναπτυξιακά επίπεδα και έξι στάδια ηθικής ανάπτυξης (Πίνακας 2.2). Τα τρία αναπτυξιακά επίπεδα εμπεριέχουν την κοινωνικοηθική άποψη: το 1^ο επίπεδο είναι της ατομικής άποψης, το 2^ο της άποψης του μέλους της κοινωνίας και το 3^ο της υπερβατικής άποψης. Τα τρία αυτά επίπεδα αντιστοιχούν στο *προσυμβατικό* (στάδια 1 και 2), στο *συμβατικό* (στάδια 3 και 4) και το *μετασυμβατικό* (στάδια 5 και 6) επίπεδο της ηθικής ανάπτυξης.

Στο πρώτο επίπεδο ηθικής ανάπτυξης, το άτομο έχει μερική άποψη για τη φύση και το σκοπό της κοινωνικής συνεργασίας και αντίστοιχα αντιμετωπίζει τα ηθικά ζητήματα μέσα από μια ατομική –εγωκεντρική άποψη. Το επίπεδο αυτό ονομάζεται *προσυμβατικό* επειδή το άτομο δεν κατανοεί τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνικές μορφές και οι κοινωνικοί κανόνες επιδρούν στην ηθική ευθύνη. Στο 1ο στάδιο του επιπέδου, η ηθική είναι εστιασμένη στην τιμωρία και την υπακοή και το παιδί αποφεύγει κάποιες πράξεις από φόβο μήπως τιμωρηθεί γι' αυτές, ενώ οι συνέπειες της πράξης του καθορίζουν αν είναι ηθική ή όχι. Το 2ο στάδιο περιγράφει την ηθική του «συντελεστικού σχετικισμού», όπου το παιδί κρίνει την ηθικότητα της πράξης από το αποτέλεσμα που είχε η συγκεκριμένη πράξη για τον ίδιο. Δείχνει κάποιο ενδιαφέρον για τις ανάγκες των άλλων μόνο όταν ξέρει ότι θα εξασφαλίσει κάποιο όφελος προσφέροντας τη βοήθειά του. Η ηλικία που αναπτύσσεται το *προσυμβατικό* επίπεδο είναι η προσχολική.

Το επόμενο επίπεδο ονομάζεται συμβατικό. Το άτομο κρίνει πλέον από την πλευρά του μέλους κάποιων κοινωνικών ομάδων. Περιλαμβάνει τη σχολική ηλικία και κατευθύνεται από τις προσδοκίες των ισχυρών προσώπων, των «σημαντικών άλλων», όπως αναφέρονται. Ένα άτομο στο 3^ο στάδιο, το στάδιο της ηθικής της διαπροσωπικής συμφωνίας, προσωποποιεί τις κοινωνικές ομάδες όπως η οικογένεια ή μια ομάδα φίλων. Κρίνει ως ηθικό ό,τι είναι αποδεκτό από τις ομάδες των οποίων είναι μέλος. Στο 4^ο στάδιο, της διατήρησης της έννομης τάξης, το άτομο υιοθετεί-ενστερνίζεται την άποψη των κοινωνικών συστημάτων με απρόσωπους κανόνες και ρόλους. Ηθικό είναι πλέον ό,τι λέει ο νόμος. Ενώ στο προηγούμενο στάδιο το άτομο ενδιαφερόταν για τις στενές κοινωνικές ομάδες των οποίων ήταν μέλος, τώρα ενδιαφέρεται για την ευρύτερη κοινωνική ομάδα, την κοινωνία, το κράτος. Σκοπός του είναι να διατηρηθεί η έννομη τάξη, το status quo της κοινωνίας. Οι νόμοι εξακολουθούν να θεωρούνται σταθεροί και αμετάβλητοι άσχετα αν εξυπηρετούν το κοινωνικό συμφέρον. Ηθικό είναι ότι δεν διαταράσσει την κοινωνική αρμονία.

Το τρίτο επίπεδο ονομάζεται μετασυμβατικό και περιλαμβάνει την εφηβική ηλικία. Η ηθική αναλύεται όχι από ειδικές και καθιερωμένες νόρμες, αλλά από μια παγκόσμια ηθική αρχή η οποία δεν εμπλέκεται με κοινωνικά περιβάλλοντα. Το 5^ο στάδιο, της ηθικής του κοινωνικού συμβολαίου, περιγράφει αξίες που πηγάζουν από το κοινωνικό συμφέρον. Ένας νόμος αν δεν είναι καλός δεν παραβιάζεται, αλλάζει. Σκοπός είναι η ευημερία των ανθρώπων και ό,τι γίνεται βρίσκεται υπό τη σκέπη του νόμου που υπηρετεί με τη σειρά του τις ανάγκες των πολιτών. Στο 6^ο στάδιο, των παγκόσμιων ηθικών αξιών, δίνεται έμφαση στην εσωτερική ικανοποίηση των ανθρώπων. Ό,τι προκαλεί εσωτερική ικανοποίηση είναι ηθικό ενώ ανήθικο είναι ό,τι προκαλεί εσωτερική δυσαρμονία. Πάνω απ' όλα τοποθετείται ο άνθρωπος και τα δικαιώματά του, τα οποία θεωρούνται αναφαίρετα και βρίσκονται στο κέντρο της λειτουργίας του κοινωνικού συστήματος.

Πίνακας 2.2 Τα στάδια ηθικής ανάπτυξης του Kohlberg

<p>Το προσυμβατικό επίπεδο (προσχολική ηλικία) <u><i>Η ατομική άποψη</i></u></p>	<p>Στάδιο 1: ηθική εστιασμένη στην τιμωρία και την υπακοή Στάδιο 2: ηθική του συντελεστικού σχετικισμού</p>
<p>Το συμβατικό επίπεδο (σχολική ηλικία): <u><i>Η άποψη του μέλους</i></u></p>	<p>Στάδιο 3: ηθική της διαπροσωπικής συμφωνίας Στάδιο 4: ηθική της διατήρησης της κοινωνικής τάξης</p>
<p>Το μετασυμβατικό επίπεδο (εφηβική ηλικία): <u><i>Η παγκόσμια ηθική αρχή</i></u></p>	<p>Στάδιο 5: ηθική του κοινωνικού συμβολαίου Στάδιο 6: ηθική των παγκόσμιων ηθικών αξιών</p>

Τόσο ο Kohlberg όσο και ο Piaget παλιότερα υποστήριξαν ότι στα στάδια ηθικής ανάπτυξης δεν μπορεί να υπάρξει παλινδρόμηση, να γυρίσει κάποιος σε προηγούμενο στάδιο, ούτε μπορεί κάποιος να παρακάμψει κάποιο από τα στάδια. Κάθε στάδιο προβάλλει μια διαφορετική οπτική πλευρά και είναι πιο περιεκτικό, διαφοροποιημένο και ολοκληρωμένο από τα προηγούμενα.

Ο Kohlberg (1976) δεν συνδέει απαραίτητα την ηθική σκέψη με την ηθική πράξη. Η συσχέτιση αυτή γίνεται περισσότερο εμφανής στα υψηλότερα στάδια ηθικής ανάπτυξης (μετά το 3^ο-4^ο στάδιο). Για την άποψη αυτή, ο Blasi (1980), αναλύοντας 75 μελέτες, υποστήριξε ότι υπάρχει σχέση ανάμεσα στην ηθική σκέψη και την ηθική πράξη. Ωστόσο, για να καθοριστεί η σχέση αυτή χρειάζεται ο εντοπισμός μεταβλητών, όπως η ανάγκη των ανθρώπων να συνάδουν οι σκέψεις με τις πράξεις τους.

Ο Kohlberg (1969, 1976) υποστήριξε ότι κεντρική έννοια στην ηθική ανάπτυξη του ατόμου είναι η έννοια της δικαιοσύνης. Ηθική ανάπτυξη σημαίνει υιοθέτηση και καλλιέργεια της δικαιοσύνης. Όταν το άτομο φτάσει σε σημείο να συμπεριφέρεται δίκαια, τότε θα βρίσκεται στο υψηλότερο επίπεδο ηθικής ανάπτυξης. Επιπλέον, υποστήριξε ότι η ηθική ανάπτυξη μέσω των σταδίων δεν είναι προϊόν βιολογικής ωρίμανσης ούτε συμβαίνει πάντα και σε όλους τους ανθρώπους. Αντίθετα, τα στάδια είναι προϊόν κοινωνικοποίησης. Οι κοινωνικές εμπειρίες και αλληλεπιδράσεις συντελούν το μέγιστο στην ηθική ανάπτυξη. Ωστόσο, ηθική σκέψη και ηθική πράξη δεν είναι απαραίτητα τέλεια συνδεδεμένες. Όταν κάποιος ξέρει το ηθικό δε σημαίνει ότι θα το πράξει κιόλας. Η συσχέτιση της σκέψης με την πράξη μεγαλώνει στα υψηλότερα στάδια ηθικής ανάπτυξης, σύμφωνα με τον Kohlberg.

Η γενικότερη εικόνα που υπάρχει είναι ότι ο Kohlberg προτείνει μια διαφορετική οπτική για το πώς μπορεί να συντελεστεί η ηθική ανάπτυξη, διαφορετική τόσο από τον Piaget όσο και από τους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους, όπως ο Σωκράτης και ο Αριστοτέλης, που μίλησαν πρώτοι για την ηθική.

Η αναπτυξιακή προσέγγιση του Kohlberg έχει τη μεγαλύτερη ανταπόκριση στους ερευνητές της ηθικής μέχρι και σήμερα. Ωστόσο, κατά καιρούς έχει δεχθεί αυστηρή κριτική τόσο σε θέματα μεθοδολογίας όσο και στη φιλοσοφική της διάσταση.

Η Gilligan (αναφορά στο Shields & Bredemeier, 1995) διαφώνησε με την «εμμονή» του Kohlberg στην έννοια της δικαιοσύνης. Τόνισε πως με αυτή του την προσκόλληση παραμελεί θέματα όπως φροντίδα-ενδιαφέρον, ανταπόκριση, υπευθυνότητα, τα οποία είχαν κεντρική θέση στη δική της θεωρία. Η έρευνα του Kohlberg σε ανδρικό πληθυσμό δεν θα μπορούσε να αναδείξει αυτές τις έννοιες καθώς είναι περισσότερο διαδεδομένες στις γυναίκες παρά στους άνδρες. Σημείο έντονης κριτικής της Gilligan αποτέλεσε το γεγονός ότι ο Kohlberg για να φτιάξει τα στάδια, πήρε συνεντεύξεις μόνο από άνδρες. Για τους άνδρες, όπως υποστήριξε η Gilligan, ηθική σκέψη σημαίνει κανόνες, δικαιώματα και ιδεατές αρχές ενώ για τις γυναίκες ηθική σημαίνει διαπροσωπικές σχέσεις και συναισθήματα συμπόνιας και φροντίδας. Αναφέρει, επίσης, ότι οι γυναίκες φτάνουν μέχρι το 3^ο στάδιο του Kohlberg ενώ οι άνδρες μέχρι το 4^ο-5^ο στάδιο.

Ο Gibbs (αναφορά στο Shields & Bredemeier, 1995) υποστήριξε ότι η ηθική ωριμότητα συντελείται στο 3^ο και 4^ο στάδιο της θεωρίας του Kohlberg. Τα δύο πρώτα στάδια (προσυμβατικό επίπεδο) είναι αποδεκτά, όχι όμως και τα δύο τελευταία (μετασυμβατικό επίπεδο). Βασίστηκε σε μια διαπολιτισμική έρευνα του Sharey (1985), τα αποτελέσματα της οποίας έδειξαν ότι τα τέσσερα πρώτα στάδια της θεωρίας του Kohlberg είναι υπαρκτά σχεδόν σε όλους τους πολιτισμούς, όχι όμως και το μετασυμβατικό επίπεδο, των παγκόσμιων ηθικών αρχών, το οποίο δεν μπορεί να περιλαμβάνει τις ανώτερες ηθικές αξίες του κάθε πολιτισμού. Αμφισβήτησε την διαπολιτισμική αξία των σταδίων καθώς όπως περιγράφει ο Kohlberg την ηθική ανάπτυξη, ανταποκρίνεται περισσότερο στο Δυτικό πολιτισμό και δεν είναι εφαρμόσιμη σε μη δυτικές κοινωνίες. Στις μεγάλες ανατολικές κοινωνίες οι άνθρωποι σταματούν στο 3^ο στάδιο ηθικής ανάπτυξης του Kohlberg, αλλά αναπτύσσουν έπειτα με διαφορετικό τρόπο την ηθική, τρόπο τον οποίο δεν έχει εντοπίσει ο Kohlberg.

Οι Shields και Bredemeier (1995) συνοψίζοντας την κριτική που έχει ασκηθεί στον Kohlberg και την αναπτυξιακή θεωρία της ηθικής, αναφέρουν τόσο μεθοδολογικά όσο και θεμελιώδη προβλήματα. Όσον αφορά στα μεθοδολογικά ζητήματα, επισημαίνονται τα εξής: (α) οι συνεντεύξεις που πήρε για τη δημιουργία των σταδίων περιελάμβαναν ηθικά διλήμματα, τα οποία δεν μπορούν να εμφανίσουν ατομικές ευαισθησίες, (β) ζητώντας από τα άτομα να λύσουν πρώτα ένα ηθικό δίλημμα και μετά να δικαιολογήσουν την επιλογή τους, δεν εστιάζει στην ηθική λογική αλλά στην ικανότητα να εξηγήσει και να δικαιολογήσει την κρίση του, (γ) στο μοντέλο των έξι σταδίων πολλοί άνθρωποι «σκοράρουν» σε παραπάνω από δύο «διπλανά» στάδια, δείχνοντας ότι τα άτομα παραμένουν «χωρισμένα» στα στάδια κατά τη διάρκεια της ζωής τους, αντίθετα με την εξέλιξη που περιγράφει ο Kohlberg.

Στα θεμελιώδη προβλήματα αναφέρονται τα εξής: (α) η ηθική ανάπτυξη που περιγράφει ανταποκρίνεται στη δυτική ιδεολογία. Το «κοινωνικό συμβόλαιο» και τα «φυσικά δικαιώματα» είναι κληρονομιά της Άγγλο-Αμερικάνικης ιδεολογίας, (β) μένει στην ηθική κρίση και δεν ερευνά και τις πράξεις για να ελέγξει αν υπάρχει συνάφεια ή είναι υποκριτική στάση, (γ) το τελευταίο επίπεδο (μετασυμβατικό) αναμειγνύει τόσο ηθικές όσο και πολιτικές σκέψεις.

2.2 Ηθική και φύλο

Ο Cohn σε μια μετανάλυση (1991) όπου συγκέντρωσε δεδομένα από έρευνες που αφορούσαν στις διαφορές μεταξύ των δύο φύλων ως προς την ηθική κρίση (moral judgment-moral reasoning), έδειξε ότι οι γυναίκες τείνουν να έχουν υψηλότερες βαθμολογίες από τους άνδρες σε τεστ που αφορούσαν την ηθική κρίση, ευρήματα τα οποία συμφωνούν και με αποτελέσματα μεταγενέστερων ερευνών (Beller & Stoll, 1995). Η Bredemeier (1985) μελέτησε την πιθανότητα συσχέτισης ανάμεσα στην ηθική σκέψη των αθλητών και τη στάση τους προς σκόπιμα επιβλαβείς ενέργειες στον αθλητισμό, αναζητώντας διαφορές στην ηθική ωριμότητα ανάμεσα στα δύο φύλα. Θεώρησε ότι η ηθική σκέψη των αθλητών παρουσιάζει αρνητική συσχέτιση με τον αριθμό των ενεργειών που εκλαμβάνονται ως νόμιμες. Το δείγμα αποτελείται από 40 αθλητές (άνδρες και γυναίκες) της καλαθοσφαίρισης. Στους συμμετέχοντες παρουσιαζόταν μια σειρά από αντιαθλητικές ενέργειες, τις οποίες έπρεπε να κρίνουν ως νόμιμες ή παράνομες (Φάσμα Επιβλαβών Ενεργειών, Continuum of Injurious Acts), κατασκευασμένο από την Bredemeier για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας.

Το συγκεκριμένο όργανο περιλαμβάνει 3 σετ των πέντε καρτών, οι οποίες περιέχουν αντιαθλητικές ενέργειες και ζητείται από τους συμμετέχοντες να τις τοποθετήσουν ανάλογα με τη σοβαρότητα των συνεπειών της κάθε πράξης. Η μέτρηση της ηθικής ωριμότητας έγινε με συνεντεύξεις διάρκειας 45 λεπτών η καθεμία, βασισμένες στο μοντέλο της Haan (1977), το οποίο περιλαμβάνει 5 στάδια ηθικής ανάπτυξης. Έπειτα γινόταν συσχέτιση του αριθμού των πράξεων που ελήφθησαν ως νόμιμες με το επίπεδο ηθικής ωριμότητας. Από τα αποτελέσματα φάνηκε ότι οι άνδρες έκριναν συστηματικά περισσότερες από τις αντιαθλητικές ενέργειες ως νόμιμες σε σχέση με τις γυναίκες, ευρήματα παρόμοια με εκείνα μεταγενέστερων ερευνών (Duda, Olson, & Templin, 1991).

Οι Tsai και Fung (2004) μελέτησαν την αθλητική εντιμότητα σε συνάρτηση με το φύλο, το άθλημα (πετοσφαίριση-καλαθοσφαίριση) και την ηλικία. Στην έρευνα συμμετείχαν 302 αθλητές (148 αγόρια και 154 κορίτσια), ηλικίας 12-18 ετών, από τους οποίους οι 123 ήταν αθλητές της καλαθοσφαίρισης και οι 179 αθλητές της πετοσφαίρισης. Η αθλητική εντιμότητα αποδόθηκε με την Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (Multidimensional Sportspersonship Orientation Scale, MSOS) των Vallerand και συνεργατών (1997). Από τα αποτελέσματα φάνηκε ότι τα αγόρια παρουσίασαν χαμηλότερα επίπεδα αθλητικής εντιμότητας απ' ό,τι τα κορίτσια, ευρήματα που συμφωνούν με παρόμοιες έρευνες (Cruz, Boixados, Torregrosa, Valiente, & Villamarin, 2001· Duda, Olson, & Templin, 1991· Kelinske, Mayer, & Chen, 2001· Lemyre, Roberts, Ommundsen, & Miller, 2001· Miller, Roberts, & Ommundsen, 2004· Wright & Rubin, 1989).

2.3 Ηθική και ηλικία

Οι D'Arripe-Longueville, Pantaleon και Smith (2006) διαχώρισαν τους παράγοντες που μπορούν να προβλέψουν την αθλητική εντιμότητα σε προσωπικούς παράγοντες (προσανατολισμός στόχων, αντιλαμβανόμενη ικανότητα) και σε παράγοντες κατάστασης (αντιλαμβανόμενο κλίμα παρακίνησης, αποδοχή από την ομάδα) βασιζόμενοι στην κοινωνικοψυχολογική θεωρία του Vallerand (1994) που υποστηρίζει ότι η αθλητική εντιμότητα καθορίζεται τόσο από προσωπικούς όσο και από παράγοντες της εκάστοτε κατάστασης (κοινωνικούς). Οι ερευνητές μελέτησαν τη δυνατότητα των παραπάνω παραγόντων στην πρόβλεψη της αθλητικής εντιμότητας σε συνδυασμό με την ηλικία. Το δείγμα αποτελείτο από 163 αγόρια

ηλικίας 8-10 ετών και 158 αγόρια ηλικίας 13-15 ετών, όλοι αθλητές του τζούντο. Για τη μέτρηση της αθλητικής εντιμότητας χρησιμοποιήθηκε η Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (Multidimensional Sportspersonship Orientation Scale, MSOS) των Vallerand και συνεργατών (1997). Η ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμησης έδειξε ότι όσον αφορά στην ηλικία, οι μικρότεροι αθλητές παρουσίασαν υψηλότερα επίπεδα αθλητικής εντιμότητας, αποτελέσματα που είναι σύμφωνα με προηγούμενες έρευνες (Cruz κ.ά., 2001· Tsai & Fung, 2004), που έδειξαν διαφορές στην αθλητική εντιμότητα ανάμεσα στις ηλικίες.

2.4 Ηθική και άθλημα

Οι Bredemeier, Shields, Weiss και Cooper (1986), σε δείγμα 106 αγοριών και κοριτσιών, ηλικίας 10-13 ετών, μελέτησαν τα επίπεδα επιθετικότητας με τη χρήση της Κλίμακας για τη Ροπή των Πράξεων των Παιδιών (Deluty, 1979). Οι ερευνητές διαχώρισαν τα αθλήματα με βάση τη συχνότητα και την ένταση της σωματικής επαφής με τον αντίπαλο, υποθέτοντας ότι υπάρχει διαφορά από άθλημα σε άθλημα όσον αφορά στο επίπεδο επιθετικότητας και τα κατέταξαν σε τρεις κατηγορίες: «χαμηλής επαφής», όπως το μπέιζμπολ, το σόφτμπολ, η κολύμβηση, ο στίβος, «μέσης επαφής» όπως η καλαθοσφαίριση και το ποδόσφαιρο και «υψηλής επαφής» όπως το ράγκμπι, το τζούντο και η πάλη. Από τα αποτελέσματα φάνηκε ότι οι συμμετέχοντες στα αθλήματα «υψηλής επαφής» είχαν υψηλότερα επίπεδα επιθετικότητας από εκείνους που συμμετείχαν σε αθλήματα «μεσαίας» ή «χαμηλής επαφής», ευρήματα που επιβεβαίωσαν και οι Smith και Stewart (2003). Τα αγόρια έδειξαν μεγαλύτερη προτίμηση στα αθλήματα «υψηλής επαφής», που παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα επιθετικότητας των συμμετεχόντων ενώ τα κορίτσια σε εκείνα «μεσαίας επαφής» στα οποία αντιστοιχούν χαμηλότερα επίπεδα επιθετικής συμπεριφοράς. Με βάση τα αθλήματα προτίμησης οι ερευνητές υποστήριξαν ότι τα αγόρια εμφανίζουν μεγαλύτερη τάση από τα κορίτσια στην υιοθέτηση επιθετικής συμπεριφοράς.

Οι Bredemeier και συνεργάτες (1986) επεδίωξαν να συσχετίσουν το επίπεδο ηθικής ωριμότητας και επιθετικότητας καθώς και των κινήτρων που ωθούν τα παιδιά στον αθλητισμό. Το δείγμα αποτέλεσαν 106 αγόρια και κορίτσια, ηλικίας 10-13 ετών, όλοι συμμετέχοντες σε θερινή κατασκήνωση. Η μέτρηση της ηθικής ωριμότητας έγινε με συνεντεύξεις διάρκειας 45 λεπτών η καθεμία, βασισμένες στο μοντέλο της Haan (1983), το οποίο περιλαμβάνει 5 στάδια ηθικής ανάπτυξης. Κατά τη διάρκεια

της συνέντευξης ο ερευνητής έδινε στο συμμετέχοντα ηθικά διλήμματα και με βάση τις απαντήσεις του τον κατέτασσε σε ένα από τα πέντε στάδια. Οι συνεντεύξεις διεξάγονταν από δύο ερευνητές, έτσι ώστε να μειωθεί η πιθανότητα προσωπικής παρέμβασης στα αποτελέσματα. Παράλληλα, χρησιμοποιήθηκε το Ερωτηματολόγιο Αθλητικής Εμπλοκής (Sport Involvement Questionnaire) της Bredemeier και συνεργατών (1985) για να διαπιστωθεί η προτίμηση των παιδιών στα διάφορα αθλήματα. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν τις αρχικές υποθέσεις, για τη συσχέτιση που υπάρχει ανάμεσα στην ηθική ωριμότητα και την επιθετικότητα. Επίσης, έδειξαν ότι τα αγόρια που συμμετείχαν και έδειχναν ενδιαφέρον για αθλήματα «υψηλής επαφής» και τα κορίτσια που συμμετείχαν σε αθλήματα «μεσαίας επαφής», έδειξαν χαμηλά επίπεδα ηθικής ωριμότητας αλλά και υψηλά επίπεδα επιθετικότητας.

2.5 Ηθική λειτουργία και εξωτερικές επιδράσεις

Οι Vallerand και Losier (1994), αναζητώντας τους παράγοντες που επιδρούν στην αθλητική εντιμότητα, υπέθεσαν ότι η εσωτερική παρακίνηση μπορεί να καθορίσει ως ένα βαθμό τη σωστή συμπεριφορά του αθλητή. Διεξήγαγαν μια διαχρονική έρευνα με 77 άνδρες αθλητές του χόκεϊ επί πάγου και μέσο όρο ηλικίας 15,8 ετών. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν στην αρχή και το τέλος της σεζόν (διάρκειας 5 μηνών) δύο ερωτηματολόγια, ένα για την αθλητική εντιμότητα (Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας) και ένα για την αθλητική παρακίνηση (Κλίμακα Αθλητικής Παρακίνησης). Διαχωρίζοντας την παρακίνηση σε εσωτερική και εξωτερική βρήκαν ότι οι αθλητές που παρουσίασαν υψηλή εσωτερική παρακίνηση είχαν υψηλότερα επίπεδα αθλητικής εντιμότητας από ό,τι οι αθλητές με χαμηλή εσωτερική ή και εξωτερική παρακίνηση. Αναλύοντας τα αποτελέσματα της έρευνας, οι Vallerand και Losier υποστήριξαν ότι τα κίνητρα του ατόμου, που το ωθούν να συμμετάσχει στον αθλητισμό, έχουν μεγαλύτερη επίδραση στην αθλητική εντιμότητα απ' ό,τι η αθλητική εντιμότητα στα κίνητρα.

Οι Stormes και Bru (2002) ερεύνησαν πιθανές συσχετίσεις μεταξύ της αθλητικής εντιμότητας των αθλητών και των αντιλήψεων για την ηγεσία. Στην έρευνα συμμετείχαν 440 αγόρια, ηλικίας 14-16 ετών, όλοι αθλητές της χειροσφαίρισης. Οι συμμετέχοντες προέρχονταν από 46 διαφορετικές ομάδες χειροσφαίρισης από τη νότια Νορβηγία. Για τη μέτρηση της αθλητικής εντιμότητας χρησιμοποιήθηκε η Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής

Εντιμότητας (Multidimensional Orientation Sportspersonship Scale) των Vallerand και συνεργατών (1997) ενώ για τις αντιλήψεις για την ηγετική συμπεριφορά χρησιμοποιήθηκε η Κλίμακα Ηγεσίας στον Αθλητισμό (Leadership Scale for Sports-LSS) των Chelladurai και Saleh (1980). Η Κλίμακα Ηγεσίας στον Αθλητισμό χρησιμοποιείται σε τρεις εκδόσεις: την έκδοση που περιγράφει τις προτιμήσεις των αθλητών για συγκεκριμένους τύπους ηγεσίας, την έκδοση για τις αντιλήψεις των αθλητών για την ηγετική συμπεριφορά των προπονητών τους και την έκδοση για τις αντιλήψεις των προπονητών για τις συμπεριφορές τους. Για τις ανάγκες της έρευνας χρησιμοποιήθηκε μόνο η έκδοση που αναφέρεται στις αντιλήψεις των αθλητών για την ηγετική συμπεριφορά των προπονητών τους. Από τα αποτελέσματα της έρευνας φάνηκε ότι η συμπεριφορά αθλητικής εντιμότητας των αθλητών συνδέεται με τις αντιλήψεις τους για τη συμπεριφορά του προπονητή. Οι αθλητές έτειναν να διακατέχονται από μεγαλύτερη αθλητική εντιμότητα όταν πίστευαν ότι η συγκεκριμένη συμπεριφορά υποστηρίζεται από τον προπονητή τους. Τα αποτελέσματα δείχνουν, ως ένα βαθμό, την επίδραση της στάσης του προπονητή στην εκδήλωση αθλητικά έντιμης συμπεριφοράς από τους αθλητές.

Αναζητώντας προγνωστικούς παράγοντες της αθλητικής εντιμότητας οι Lemyre, Roberts και Ommundsen (2002) μελέτησαν 511 αγόρια-ποδοσφαιριστές από τη Νορβηγία, ηλικίας 13-16 ετών, με 5ετή εμπειρία στο άθλημα. Σκοπός τους ήταν να δείξουν ότι ο αθλητικός προσανατολισμός και η αντιλαμβανόμενη αθλητική ικανότητα αποτελούν παράγοντες που προβλέπουν την αθλητική εντιμότητα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι αθλητές με υψηλό προσανατολισμό στο έργο παρουσίασαν υψηλή αθλητική εντιμότητα, ενώ οι αθλητές με υψηλό προσανατολισμό στο εγώ και χαμηλό στο έργο είχαν χαμηλά επίπεδα αθλητικής εντιμότητας. Οι αθλητές με προσανατολισμό στο εγώ και χαμηλή αντιλαμβανόμενη ικανότητα έδειξαν λιγότερο σεβασμό στους κανόνες και στις αρχές του αθλήματος και υιοθέτησαν «πονηρή» συμπεριφορά για να πετύχουν τους στόχους τους. Οι αθλητές με υψηλή αντιλαμβανόμενη ικανότητα και χαμηλό προσανατολισμό στο εγώ έδειξαν μεγαλύτερο σεβασμό στους κανόνες και στις αρχές του αθλήματος. Οι ερευνητές κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι ο χαμηλός ή υψηλός προσανατολισμός στο εγώ μπορεί να προβλέψει την αθλητική εντιμότητα.

Οι Ommundsen, Roberts, Lemyre και Treasure (2003) μελέτησαν τη συσχέτιση του αντιλαμβανόμενου κλίματος παρακίνησης, της αθλητικής εντιμότητας και των απόψεων των αθλητών για την ηθική ατμόσφαιρα της ομάδας σε ένα δείγμα

279 αγοριών, αθλητών του ποδοσφαίρου, ηλικίας 12-14 ετών. Για τη μέτρηση του αντιλαμβανόμενου κλίματος παρακίνησης χρησιμοποιήθηκε το Ερωτηματολόγιο Αντιλαμβανόμενου Κλίματος Παρακίνησης στον Αθλητισμό (Perceived Motivational Climate in Sport Questionnaire), προσαρμοσμένο από τους Roberts και Ommundsen (1996) σε νορβηγικό πληθυσμό. Η αθλητική εντιμότητα μετρήθηκε με την Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (Multidimensional Orientation Sportspersonship Scale) των Vallerand και συνεργατών (1997). Για την εκτίμηση της ηθικής ατμόσφαιρας της ομάδας χρησιμοποιήθηκαν 4 ηθικά διλήμματα, εξειδικευμένα στο χώρο του ποδοσφαίρου, τα οποία κατασκευάστηκαν από τους Bredemeier και Shields (1996). Για κάθε ηθικό δίλημμα υπήρχαν δύο ερωτήσεις: η πρώτη ζητούσε από τους συμμετέχοντες την προσωπική τους εκτίμηση για το πόσοι από τους συμπαίκτες τους θα εμφάνιζαν ανάλογη συμπεριφορά με σκοπό τη νίκη και η δεύτερη ζητούσε την προσωπική εκτίμηση των αθλητών για την πιθανή στάση του προπονητή τους σε μια ανάλογη περίπτωση με αυτήν που παρουσιάζει το ηθικό δίλημμα. Φάνηκε ότι οι παίκτες που αντιλαμβάνονταν το κλίμα παρακίνησης προσανατολισμένο στην απόδοση, είχαν υψηλότερα επίπεδα αθλητικής εντιμότητας. Οι παίκτες αυτοί ήταν λιγότερο επιρρεπείς στο να εκδηλώσουν αντιαθλητικές συμπεριφορές και αντιλαμβάνονταν τις απόψεις της ομάδας ως αρνητικές προς την εκδήλωση επιθετικότητας. Αντίθετα, οι αθλητές που αντιλαμβάνονταν το κλίμα παρακίνησης προσανατολισμένο στο αποτέλεσμα εμφάνιζαν μεγαλύτερη πιθανότητα να εκδηλώσουν ανήθικες συμπεριφορές.

Η επίδραση του κλίματος παρακίνησης στην αθλητική εντιμότητα ερευνήθηκε από τους Miller και συνεργάτες (2004) σε 714 ποδοσφαιριστές (512 αγόρια και 202 κορίτσια), ηλικίας 12-14 ετών, οι οποίοι συμμετείχαν σε μια διεθνή διοργάνωση ποδοσφαίρου. Για τη μέτρηση της αθλητικής εντιμότητας, χρησιμοποιήθηκε η Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (Multidimensional Orientation Sportspersonship Scale) των Vallerand και συνεργατών (1997). Οι αθλητές που αντιλαμβάνονταν το κλίμα παρακίνησης υψηλά προσανατολισμένο στην απόδοση εμφάνισαν υψηλότερα επίπεδα αθλητικής εντιμότητας, ενώ οι αθλητές που αντιλαμβάνονταν το κλίμα παρακίνησης υψηλά προσανατολισμένο στο αποτέλεσμα ήταν λιγότερο πρόθυμοι να υιοθετήσουν αθλητικά έντιμη συμπεριφορά. Το κλίμα παρακίνησης προς την απόδοση συσχετίζεται με την αφοσίωση στον αθλητισμό, το σεβασμό στους κοινωνικούς

κανόνες συμπεριφοράς, τους κανόνες και τις αρχές του αθλήματος, ενώ αρνητικές ήταν οι συσχετίσεις για το κλίμα παρακίνησης για την απόδοση.

Ο Miller (2006), διαφωνώντας με την άποψη των Bredemeier και Shields (1986), ότι η ηθική ανάπτυξη είναι ατομική υπόθεση, μελέτησε την επίδραση του προπονητή στην ηθική λειτουργία και την ηθική ατμόσφαιρα εντός της ομάδας. Σε δείγμα 366 νεαρών ποδοσφαιριστών (242 αγόρια και 124 κορίτσια), χρησιμοποίησε ηθικά διλήμματα (Kavussanu & Roberts, 2001) για τη μέτρηση της ηθικής λειτουργίας και το Ερωτηματολόγιο Αντιλαμβανόμενου Κλίματος Παρακίνησης στον Αθλητισμό (Perceived Motivational Climate in Sport Questionnaire), προσαρμοσμένο από τους Roberts και Ommundsen (1996), για την εκτίμηση του αντιλαμβανόμενου κλίματος παρακίνησης. Φάνηκε ότι ο ρόλος του προπονητή είναι σημαντικός στην ηθική συμπεριφορά των αθλητών. Η έλλειψη συνεργασίας μεταξύ προπονητή και παικτών, σε συνδυασμό με την ανεπαρκή αναγνώριση και την τιμωρία των αθλητών από τον προπονητή, συνδέεται με χαμηλό επίπεδο ηθικής λειτουργίας τόσο του ατόμου όσο και της ομάδας γενικότερα.

Οι Kavussanu και Spray (2006) προσπάθησαν να συσχετίσουν την ηθική λειτουργία των αθλητών με την ηθική ατμόσφαιρα και το αντιλαμβανόμενο κλίμα που επικρατεί στους κόλπους της ομάδας. Το δείγμα αποτελείτο από 325 ποδοσφαιριστές, ηλικίας 12-17 ετών. Για τη μέτρηση της ηθικής λειτουργίας χρησιμοποίησαν τρία ηθικά διλήμματα από το χώρο του ποδοσφαίρου, βασιζόμενοι σε ανάλογη έρευνα των Gibbons, Ebbeck και Weiss (1995), οι οποίοι υποστήριξαν ότι η ηθική λειτουργία αποτελείται από την κρίση (judgment), την πρόθεση (intention) και τη συμπεριφορά (behavior). Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η ηθική λειτουργία των αθλητών επηρεάζεται όχι μόνο από το πώς οι ίδιοι αντιλαμβάνονται το κλίμα εντός της ομάδας και τη στάση απέναντι στους ηθικούς κανόνες, αλλά και από την ηθική λειτουργία των συμπαικτών τους. Η ηθική ατμόσφαιρα εντός της ομάδας επηρεάζει, σύμφωνα με τη μελέτη αυτή, την ηθική λειτουργία κάθε αθλητή χωριστά.

2.6 Ηθική, αθλητικός προσανατολισμός και επιθετικότητα

Οι Dunn και Dunn (1999) μελέτησαν τη σχέση των εννοιών του αθλητικού προσανατολισμού, της επιθετικότητας και της αθλητικής εντιμότητας στο άθλημα του χόκεϊ επί πάγου, άθλημα «ουψηλής επαφής». Οι υποθέσεις της μελέτης ήταν ότι οι αθλητές με υψηλό προσανατολισμό στο εγώ επιδοκιμάζουν επιθετικές συμπεριφορές

περισσότερο από ό,τι εκείνοι που έχουν προσανατολισμό στο έργο. Επίσης, οι ερευνητές υπέθεσαν ότι ο προσανατολισμός στο έργο συνδέεται με υψηλά επίπεδα αθλητικής εντιμότητας. Το δείγμα αποτέλεσαν 173 άνδρες αθλητές του χόκεϊ επί πάγου ηλικίας 11-14 ετών. Για τη μέτρηση του αθλητικού προσανατολισμού χρησιμοποιήθηκε το Ερωτηματολόγιο Αθλητικού Προσανατολισμού στο έργο και στο εγώ (Duda & Nicholls, 1992), ενώ για την αθλητική εντιμότητα η Κλίμακα Προσανατολισμού Αθλητικής Εντιμότητας (Vallerand et al., 1997). Η επιθετικότητα μετρήθηκε με τη χρήση 5 αγωνιστικών σεναρίων, εξειδικευμένων στο χόκεϊ επί πάγου, ανάλογων με το Συνεχείς Επιβλαβείς Ενέργειες (Continuum of Injurious Acts) της Bredemeier (1985). Στους συμμετέχοντες παρουσιάζονταν τα 5 σενάρια και έπειτα σε μια 5βάθμια κλίμακα τύπου Likert, εξέφραζαν την αποδοκimasία ή επιδοκimasία τους προς την κατάσταση που περιέγραφε το σενάριο. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι αθλητές με προσανατολισμό στο εγώ ενέκριναν τη χρήση αντιαθλητικών ενεργειών αντίθετα με τους αθλητές που ήταν προσανατολισμένοι στο έργο. Ο προσανατολισμός στο έργο συνδέεται με το σεβασμό των αθλητών στους κανόνες του αθλήματος, ενώ ο προσανατολισμός στο εγώ εμφανίζει περισσότερες προσπάθειες αθλητικής «εξαπάτησης» και έλλειψη σεβασμού στους κανόνες του αθλήματος. Οι ερευνητές προτείνουν τη συμβολή των «σημαντικών άλλων», όπως οι γονείς και οι προπονητές, στη μείωση της επιθετικότητας των παιδιών, τονίζοντας την αξία της συμμετοχής και όχι μόνο της νίκης.

Οι Kavussanu και Roberts (2001) εξέτασαν τη σχέση των στόχων επίτευξης στον αθλητισμό, της ηθικής (κρίση, πρόθεση, συμπεριφορά), των αντιαθλητικών συμπεριφορών και τις κρίσεις για τη νομιμότητα ενεργειών που οδηγούν σε τραυματισμό του αντιπάλου. Φάνηκε ότι οι άνδρες αθλητές εμφάνισαν μεγαλύτερο ποσοστό προσανατολισμού στο εγώ, χαμηλότερο ποσοστό προσανατολισμού στο έργο (Duda, 1989· Duda κ.ά., 1991· Kavussanu & Ntoumanis, 2003· White & Zellner, 1996), χαμηλότερα επίπεδα ηθικής λειτουργίας και μεγαλύτερη αποδοχή αντιαθλητικών συμπεριφορών, ενώ έκριναν επιβλαβείς ενέργειες ως νόμιμες περισσότερο από τις γυναίκες (Bredemeier, 1985· Duda κ.ά., 1991). Στις γυναίκες εμφανίστηκε ασθενής σχέση μεταξύ προσανατολισμού στο εγώ και ηθικής ανάπτυξης, η οποία συνδέεται με χαμηλά επίπεδα ηθικής κρίσης και πρόθεσης και μεγαλύτερη αποδοχή σκόπιμων επιβλαβών ενεργειών. Το συμπέρασμα που προέκυψε από την έρευνα είναι ότι οι γυναίκες αθλήτριες παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα

ηθικής λειτουργίας από τους άνδρες αθλητές. Επίσης, η προβολή και η αποδοχή φυσικής επιθετικότητας συνδέεται περισσότερο με τους άνδρες, οι οποίοι και έδειξαν μεγαλύτερο προσανατολισμό στο εγώ απ' ό,τι οι γυναίκες.

Οι Mouratidou, Chatzopoulos και Karamanrou (2007) μελέτησαν την ηθική ανάπτυξη σε σχέση με τον προσανατολισμό στόχων και την αντιλαμβανόμενη ικανότητα. Στην έρευνα συμμετείχαν 170 Έλληνες αθλητές από διαφορετικά αθλήματα με μέσο όρο ηλικίας 15.71 έτη. Για την απόδοση της ηθικής κρίσης των αθλητών χρησιμοποιήθηκε το Τεστ Ηθικής Κρίσης (Moral Judgment Test· Lind, 1978). Ο προσανατολισμός στόχων αποδόθηκε με το Ερωτηματολόγιο Αθλητικού Προσανατολισμού στο έργο και το εγώ (TEOSQ· Duda & Nicholls, 1992) ενώ η αντιλαμβανόμενη ικανότητα αποδόθηκε σε μια 10βάθμια κλίμακα τύπου Likert, όπου οι συμμετέχοντες βαθμολογούσαν με άριστα το 10 την ικανότητά τους στον αθλητισμό. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπάρχει αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στην ηθική κρίση και τον προσανατολισμό στο εγώ και θετική συσχέτιση ανάμεσα στην ηθική κρίση και τον προσανατολισμό στο έργο. Επιπλέον, θετική σχέση αναδείχθηκε ανάμεσα στην ηθική κρίση και την αντιλαμβανόμενη ικανότητα των αθλητών.

Οι Ζαρώτης και Ψυχουντάκη (2007) μελέτησαν τη σχέση του επιπέδου ηθικής ανάπτυξης, του αθλητικού προσανατολισμού και του επιπέδου επιθετικότητας σε νεαρούς έλληνες αθλητές. Συμμετείχαν 81 αθλητές (46 αγόρια και 35 κορίτσια), ηλικίας 12 έως 15 ετών (Μ.Ο.=13,52, Τ.Α.=1,11), από διαφορετικά αθλήματα. Για την εκτίμηση της ηθικής ανάπτυξης χρησιμοποιήθηκε το Ερωτηματολόγιο αξιολόγησης του επιπέδου ηθικής ωριμότητας -σύντομη έκδοση (Defining Issues Test-Short Form· Rest, 1979) το οποίο είναι βασισμένο στη θεωρία του Kohlberg (1976) για τα έξι στάδια της ηθικής ανάπτυξης. Ο προσανατολισμός στόχων αποδόθηκε με το Ερωτηματολόγιο Αθλητικού Προσανατολισμού για παιδιά (Duda & Nicholls, 1992· Καρτερολιώτης & Σταύρου, 1996) και το επίπεδο επιθετικότητας με το Ερωτηματολόγιο Επιθετικότητας (Aggression Questionnaire· Buss & Perry, 1992· Μποζώνης & Ψυχουντάκη, 2005). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το επίπεδο ηθικής ανάπτυξης δεν παρουσιάζει συσχέτιση με τον προσανατολισμό στόχων. Οι ερευνητές υποστήριξαν ότι το αποτέλεσμα αυτό επιβεβαιώνει την άποψη των Shields και Bredemeier (1986) και Bredemeier (1995), οι οποίοι υποστήριξαν ότι η ηθική που αναπτύσσεται στον αθλητισμό χαρακτηρίζεται ως «εντός περιορισμένου πεδίου ηθική» και διαφέρει από την ηθική της καθημερινής ζωής. Υποστήριξαν ότι οι αθλητές στους αγωνιστικούς χώρους συμπεριφέρονται ηθικά φοβούμενοι τους

αυστηρούς κανόνες των αθλημάτων και όχι εξαιτίας της υψηλής ηθικής τους ανάπτυξης. Όσον αφορά στην επιθετικότητα, αναδείχθηκε αρνητική συσχέτιση με το επίπεδο ηθικής ανάπτυξης, χωρίς, ωστόσο, να είναι στατιστικώς σημαντική.

2.7 Η ηθική κρίση στους αθλητές

Το πανεπιστήμιο του Αϊντάχο, σε μια ανασκόπηση για την ηθική κρίση στους αθλητές (2005), λαμβάνοντας υπόψη έρευνες των τελευταίων 20 ετών για την ηθική στον αθλητισμό και την καθημερινή ζωή και περίπου 72.000 άτομα ως συμμετέχοντες στις έρευνες, κατέληξε στα εξής συμπεράσματα:

- οι αθλητές εμφανίζουν χαμηλότερα επίπεδα ηθικής κρίσης από τους μη αθλητές
- οι γυναίκες εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα ηθικής κρίσης από τους άνδρες
- το επίπεδο ηθικής κρίσης των γυναικών σταδιακά μειώνεται και προβλέπεται ότι σε 5 χρόνια θα συγκλίνει με το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών
- η ηθική κρίση των αθλητών στους οποίους δεν γίνεται παρέμβαση μειώνεται με πολύ γρήγορους ρυθμούς
- όσο περισσότερο παραμένει το άτομο στον αθλητισμό, τόσο μεγαλύτερη επίδραση δέχεται στην ηθική κρίση
- τα προγράμματα παρέμβασης παρουσιάζουν μεγάλη αποτελεσματικότητα και για μεγάλο χρονικό διάστημα στην ηθική κρίση του ατόμου
- η ηθική κρίση είναι η μία όψη της διαδικασίας της ηθικής ανάπτυξης.

2.8 Διαφορετικές προσεγγίσεις της αθλητικής εντιμότητας

Η αθλητική εντιμότητα αποτέλεσε αντικείμενο έρευνας τα τελευταία 50 χρόνια (Duda, 1998). Αποτελεί τον ορισμό της ηθικής κρίσης (moral reasoning) σε αθλητικό περιβάλλον, καταδεικνύει τον τρόπο που οι αθλητές σκέφτονται και ενεργούν μέσα στους αγωνιστικούς χώρους. Ο ακριβής καθορισμός του όρου δεν κατέστη ακόμη δυνατός και εμφανίζονται αρκετοί ορισμοί που αντικατοπτρίζουν, περισσότερο, προσωπικές εκτιμήσεις για την έννοια της αθλητικής εντιμότητας (Feezell, 1986) παρά ορισμούς καθολικής αποδοχής (Weinberg & Gould, 2003). Ο D'Agostino (1981) υποστήριξε ότι η αθλητική εντιμότητα είναι οι συνθήκες οι οποίες καθορίζουν πως θα εφαρμοστούν οι κανόνες του αθλήματος σε πραγματικές καταστάσεις. Η Duda (1998) υποστηρίζει ότι η αθλητική εντιμότητα έχει συνδεθεί κατά καιρούς με την άμιλλα, το σεβασμό στις αρχές και τους αντιπάλους, την ευγένεια, την

ειλικρίνεια, την αυτοθυσία, τον αυτοέλεγχο και τον θετικό ενθουσιασμό. Η Duda περιγράφει την αθλητική εντιμότητα ως «ένα σάκο με αξίες», οι οποίες δεν καθορίζουν, ωστόσο, επακριβώς τον όρο.

Η αθλητική εντιμότητα προσεγγίζει εννοιολογικά αυτό που οι αρχαίοι Έλληνες καλλιέργησαν ως το ιδανικό του αθλητισμού, το «ευ αγωνίζεσθαι». Κύριο στόχο του αθλητή αποτελεί η συμμετοχή, ο ευγενής συναγωνισμός, η άμιλλα, η συνεργασία, η ομαδικότητα, η αποδοχή της ήττας ως «καλός» ηττημένος.

Ο Feezell (1986) υποστηρίζει ότι αθλητική εντιμότητα είναι «το να διακατέχεται ο αθλητής από το πνεύμα του παιχνιδιού, να δίνει λιγότερη σημασία στη νίκη και τους προσωπικούς του στόχους» (σελ.1), άποψη την οποία οι Butcher και Schneider (1998) θεώρησαν αριστοτελική. Ο κύριος λόγος που οι αθλητές εγκαταλείπουν την έννοια της αθλητικής εντιμότητας εντός των αγωνιστικών χώρων είναι η υπερβολική έμφαση που δίνεται στη νίκη. Η σύγχρονη αθλητική προσέγγιση «νίκη με κάθε κόστος», η οποία τοποθετείται στο επίκεντρο της αθλητικής συμμετοχής, είναι ο κύριος λόγος για τον οποίο εγκαταλείφθηκε η απόδοση-από την πλευρά των αθλητών-της ανάλογης σημασίας στο «πνεύμα του παιχνιδιού» (Feezell, 1986).

Οι Lumpkin και συν. (1999) υποστηρίζουν ότι η αθλητική εντιμότητα εξαρτάται από τα κίνητρα του ατόμου και «τροφοδοτεί» και «χαρακτηρίζει» την πράξη. Υπάρχουν δύο ειδών κίνητρα, το «καλό» που έχει ως στόχο το τέλειο παιχνίδι και το «κακό» που πλησιάζει την προσέγγιση «νίκη με κάθε κόστος». Τα κίνητρα διαμορφώνουν την πρόθεση, η οποία αν βασίζεται στο «καλό» κίνητρο θα οδηγήσει στην αθλητική εντιμότητα, ενώ αν ακολουθήσει το «κακό» κίνητρο, οδηγεί στην αναζήτηση τρόπων για την εξασφάλιση της νίκης στο παιχνίδι (gamesmanship), αδιαφορώντας για τις συνέπειες. Η διαφορετική πρόθεση οδηγεί από τη μία στη «σωστή», ηθικά, πράξη που έχει ως στόχο την τελειότητα των ενεργειών, από αθλητικής απόψεως, και από την άλλη στη «λανθασμένη», ηθικά, πράξη που με τη σειρά της, έχει ως στόχο την επικράτηση στον αγώνα με συνέπεια την πρόκληση φυσικής, συναισθηματικής και πνευματικής βλάβης.

Οι Weinberg και Gould (2003) διαχωρίζουν την ηθική κρίση, την ηθική ανάπτυξη και την ηθική συμπεριφορά, στην προσπάθειά τους να διευκρινίσουν το χαρακτήρα της αθλητικής εντιμότητας. Ηθική κρίση είναι η διαδικασία απόφασης κατά την οποία το άτομο καθορίζει το σωστό και το λάθος. Ηθική ανάπτυξη είναι η διαδικασία της εμπειρίας και της ανάπτυξης μέσω της οποίας το άτομο αναπτύσσει

την ικανότητα να κρίνει ηθικά. Ηθική συμπεριφορά είναι η ενέργεια που κρίνεται (από τους γύρω μας) ως σωστή ή λανθασμένη. Σύμφωνα με τους συγγραφείς αυτούς, η αθλητική εντιμότητα εμπεριέχει την ηθική κρίση και την ηθική συμπεριφορά των ατόμων στο χώρο του αθλητισμού.

Οι Shields και Bredemeier (1995) υποστηρίζουν ότι η αθλητική εντιμότητα αποτελεί ένα μέρος από την ηθική που αναπτύσσεται στον αθλητισμό. Έτσι, η αθλητική ηθική περιλαμβάνει το τίμιο παιχνίδι, την αθλητική εντιμότητα και τον χαρακτήρα. Οι συγγραφείς αυτοί ορίζουν την αθλητική εντιμότητα ως εξής: «η αθλητική εντιμότητα περιλαμβάνει μια έντονη προσπάθεια προς την επιτυχία αλλά και διατήρηση μέσα στο αθλητικό πνεύμα, όπου οι ηθικές αξίες παίρνουν προτεραιότητα έναντι του κέρδους» (σελ.23).

Ο Vallerand (1997) ορίζει την αθλητική εντιμότητα ως «το ενδιαφέρον και το σεβασμό στους κανόνες και τις αρχές του αθλήματος, τους κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς, τον αντίπαλο, όπως και την πλήρη δέσμευση στο άθλημα με την απουσία παράλληλα της αρνητικής προσέγγισης της συμμετοχής στον αθλητισμό» (σελ 2).

Οι Bredemeier και Shields (2006) προτείνουν ότι η αθλητική εντιμότητα θα πρέπει να διαχωριστεί από αυτό που ονομάζουμε «τίμιο παιχνίδι» (fair play), άποψη την οποία συμμερίζεται και ο Lee (1994). Το «τίμιο παιχνίδι» προτρέπει τους αθλητές να αγωνιστούν σύμφωνα με τους ισχύοντες κανόνες, δηλώνει ως ένα βαθμό την υπακοή στους κανονισμούς του εκάστοτε αθλήματος. Τα τελευταία χρόνια γίνεται προσπάθεια από όλους τους αθλητικούς οργανισμούς να επικρατήσει ως τρόπος συμπεριφοράς στους αγωνιστικούς χώρους, με αποτέλεσμα να αποτελεί πλέον περισσότερο «αντικείμενο διαφήμισης» του αγωνίσματος παρά πηγαία έκφραση του ατόμου. Η αθλητική εντιμότητα, αντίθετα, συνάδει με το χαρακτήρα του ατόμου, αποτελεί πηγαία έκφραση, έμφυτη συμπεριφορά και χαρακτηρίζει, ως ένα βαθμό, την ηθική ανάπτυξη του ατόμου, η οποία τον επηρεάζει και στη συμπεριφορά του στους αγωνιστικούς χώρους. Ειδικότερα, το «τίμιο παιχνίδι» χαρακτηρίζεται ως συμπεριφορά, αυτό που ο Lumpkin και συν. (1999) ονόμασαν «πράξη» (action), ενώ η αθλητική εντιμότητα αποτελεί κάτι πιο γενικό, καθώς συνδέει την κρίση με την πράξη, τα κίνητρα με τη συμπεριφορά, την παρουσία στοιχείων που συνδέονται και προέρχονται από το χαρακτήρα του ανθρώπου. Το «τίμιο παιχνίδι» μπορεί να «εξασφαλιστεί» από την αθλητική εντιμότητα, αλλά δεν συμβαίνει και το αντίστροφο. Η αθλητική εντιμότητα θα μπορούσε να εννοηθεί ως η σκέψη ενώ το

«τίμιο παιχνίδι» ως η πράξη. Το «τίμιο παιχνίδι» παρουσιάζεται ως «χαρακτηριστικό κατάστασης», ενώ η αθλητική εντιμότητα ως «χαρακτηριστικό προδιάθεσης». Ο Haskins (1960) υποστήριξε ότι η αθλητική εντιμότητα δεν αποτελεί συγκεκριμένη συμπεριφορά και δεν μπορεί να καθοριστεί μόνο με βάση μια συγκεκριμένη κατάσταση.

2.9 Κοινωνικοψυχολογική θεωρία της αθλητικής εντιμότητας

Η κοινωνικοψυχολογική προσέγγιση προτάθηκε από τον Vallerand (1991, 1994) και βασίστηκε στις θεωρίες της κοινωνικής μάθησης του Bandura (1977) και της δομικής-αναπτυξιακής θεωρίας των Kohlberg (1969) και Haan (1983). Ο Vallerand υποστήριξε ότι η αθλητική εντιμότητα του ατόμου διαμορφώνεται και από προσωπικούς παράγοντες (ικανότητα ηθικής κρίσης, κίνητρα, προσανατολισμοί στόχων) και από κοινωνικούς παράγοντες (κλίμα παρακίνησης, πρόσωπα που σχετίζονται με τους αθλητές-μίμηση προτύπων). Οι προσωπικοί παράγοντες συνδέονται με τη δομική-αναπτυξιακή θεωρία και οι κοινωνικοί παράγοντες με τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης.

Ο Vallerand διαχώρισε την αθλητική εντιμότητα σε τρία στοιχεία:

(α) προσανατολισμός αθλητικής εντιμότητας (sportsmanship orientations)

(β) ανάπτυξη του προσανατολισμού αθλητικής εντιμότητας (development of sportsmanship orientations)

(γ) η επίδειξη συμπεριφοράς σύμφωνης με την αθλητική εντιμότητα (sportsmanship behavior)

Το στοιχείο του προσανατολισμού της αθλητικής εντιμότητας αναφέρεται στις αυτοαντιλήψεις και στα εσωτερικά σχήματα που είναι σχετικά με τις διαστάσεις της αθλητικής εντιμότητας και αντικατοπτρίζουν την κλίση του ατόμου να ενεργεί με τον ανάλογο προσανατολισμό. Οι αθλητές που παρουσιάζουν ισχυρό προσανατολισμό στην αθλητική εντιμότητα αναμένεται να συμπεριφέρονται σύμφωνα με τον προσανατολισμό σε αυτήν.

Το δεύτερο στοιχείο αναφέρεται στη διαδικασία μέσα από την οποία αναπτύσσεται ο προσανατολισμός αθλητικής εντιμότητας. Το τρίτο στοιχείο αναφέρεται στη σύνδεση που υπάρχει ανάμεσα στον προσανατολισμό στην αθλητική εντιμότητα και την εκδήλωση συμπεριφοράς αθλητικής εντιμότητας σε κάποια συγκεκριμένη κατάσταση. Ο Vallerand (1994) υποστηρίζει ότι αν και ο

προσανατολισμός προς την αθλητική εντιμότητα επηρεάζει την εκδήλωσή της, εντούτοις, δεν είναι ο μόνος ρυθμιστικός παράγοντας, καθώς επιδρά και το περιβάλλον και τα εσωτερικά κίνητρα που διαμορφώνουν τη συμπεριφορά στο σύνολό της.

Συνοψίζοντας τους παράγοντες που αλληλεπιδρούν, ώστε να διαμορφωθεί η συμπεριφορά της αθλητικής εντιμότητας, ο Vallerand (1997) τονίζει τα εξής σημεία:

- Αντίθετα με τις θεωρίες της κοινωνικής μάθησης και της δομικής-αναπτυξιακής, οι οποίες δίνουν έμφαση στην ενίσχυση-τιμωρία και στις ατομικές διαφορές αντίστοιχα, η κοινωνικο-ψυχολογική προσέγγιση υποστηρίζει ότι και τα δύο στοιχεία θα πρέπει να ληφθούν υπόψη στην προσπάθεια πρόβλεψης της αθλητικής εντιμότητας.

- Οι παράγοντες που καθορίζουν τη συμπεριφορά αθλητικής εντιμότητας είναι πολιτισμικοί, δομικοί (είδος αθλήματος, επίπεδο αθλητών), διαπροσωπικές σχέσεις και μεταβλητές κατάστασης, όπως η πίεση από τον προπονητή και τους συμπαίκτες.

- Κοινωνικοί παράγοντες (προπονητές, γονείς) αναμένεται να επηρεάζουν τους αθλητές στον προσδιορισμό του περιεχομένου των έντιμων πράξεων.

Η αθλητική εντιμότητα σύμφωνα με τον Vallerand (1997) εκδηλώνεται με βάση πέντε στοιχεία:

1) δέσμευση προς τη συμμετοχή (προσπαθώ σκληρά στις προπονήσεις και τους αγώνες, αποδέχομαι τα λάθη μου και προσπαθώ να τα διορθώσω)

2) σεβασμός στους κανόνες και τις αρχές του αθλήματος (ακόμη και αν οι αρχές δεν ανταποκρίνονται στο έργο τους)

3) σεβασμός στους κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς (ανταλλάσσω χειραψία μετά το τέλος του αγώνα, αναγνωρίζω την καλή απόδοση του αντιπάλου, είμαι «καλός ηττημένος»)

4) σεβασμός στον αντίπαλο (δανείζω εξοπλισμό στον αντίπαλο, συμφωνώ να αγωνιστώ όταν ο αντίπαλος έχει αργήσει, αρνούμαι να πάρω πλεονέκτημα όταν ο αντίπαλος είναι τραυματίας)

5) αποφεύγω άσχημες συμπεριφορές κατά τη διάρκεια της συμμετοχής μου (αποφεύγω την προσέγγιση «νίκη με κάθε κόστος», δεν αγωνίζομαι μόνο για τη νίκη, τα προσωπικά βραβεία και τα έπαθλα).

Οι Vallerand, Deshaies και Cuerrier (1997) μελέτησαν την κοινωνική αλληλεπίδραση ως παράγοντα επίδρασης στη συμπεριφορά αθλητικής εντιμότητας σε αθλητές ατομικών και ομαδικών αθλημάτων, αναφερόμενοι στο σεβασμό προς τον αντίπαλο. Από τα αποτελέσματα φάνηκε, ότι οι αθλητές που είναι μέλη ομάδων έχουν λιγότερο σεβασμό προς τον αντίπαλο σε σχέση με τους αθλητές ατομικών αθλημάτων. Οι ερευνητές συμπέραναν, ότι η κοινωνική αλληλεπίδραση εντός της ομάδας επηρεάζει αρνητικά το σεβασμό προς τον αντίπαλο, ενισχύοντας έτσι τη θεωρία του Vallerand (1994) για την επιρροή κοινωνικών παραγόντων στη διαμόρφωση αθλητικά έντιμης συμπεριφοράς. Την επίδραση προσωπικών και κοινωνικών παραγόντων στην ανάπτυξη της αθλητικής εντιμότητας ερεύνησε ο Stormes (2001) και από τα αποτελέσματα της έρευνάς του φάνηκε, ότι οι κοινωνικοί παράγοντες, και ιδιαίτερα η στάση του προπονητή, επηρεάζουν τη συμπεριφορά αθλητικής εντιμότητάς του, σε μικρές κυρίως ηλικίες.

2.10 Η Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού Αθλητικής Εντιμότητας

Οι Vallerand, Deshaies, Cuerrier, Briere και Pelletier (1996) παρουσίασαν μια έρευνα, κύριος στόχος της οποίας ήταν να επιβεβαιώσουν την πολυδιάστατη φύση της αθλητικής εντιμότητας. Συμμετείχαν 1056 Γάλλο-Καναδοί αθλητές, ηλικίας 10-18 ετών (μ.ο. 14,8), οι οποίοι προέρχονταν από συλλόγους της περιφέρειας του Κεμπέκ του Καναδά, 7 διαφορετικών αθλημάτων (στίβος, χόκεϊ, γυμναστική, πετοσφαίριση, μπάσκετ, κολύμβηση και καλαθοσφαίριση). Το δείγμα επιλέχθηκε μετά από τυχαία δειγματοληψία στους αθλητικούς συλλόγους της περιφέρειας του Κεμπέκ. Συμμετείχαν 563 αγόρια και 492 κορίτσια. Στους συμμετέχοντες δόθηκε ένα ερωτηματολόγιο το οποίο περιείχε διάφορες συμπεριφορές εντός αγωνιστικών χώρων και τους ζητήθηκε να καθορίσουν σε μια 4βάθμια κλίμακα (από 1 δεν συνδέεται με την έννοια της αθλητικής εντιμότητας, έως 4 συνδέεται απόλυτα με την έννοια της αθλητικής εντιμότητας) τις συμπεριφορές που αντικατοπτρίζουν την έννοια της αθλητικής εντιμότητας. Δημιουργήθηκαν συνολικά 21 ερωτήματα, τα οποία μετά τη στατιστική ανάλυση φάνηκε ότι εκπροσωπούν 5 παράγοντες: (α) τη δέσμευση κάποιου στον αθλητισμό, (β) το σεβασμό στους κανόνες του αθλήματος, (γ) το σεβασμό στους κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς, (δ) το σεβασμό στον αντίπαλο και (ε) μια αρνητική προσέγγιση κατά τη συμμετοχή στον αθλητισμό (νίκη με κάθε κόστος). Από τους πέντε παράγοντες, ο τελευταίος, που αναφέρεται στην αρνητική

προσέγγιση, δεν απέδωσε ικανοποιητική συσχέτιση με τους υπόλοιπους 4 παράγοντες (ο συντελεστής συσχέτισης r κυμάνθηκε από -0.25 έως 0.02). Από τα αποτελέσματα της έρευνας φάνηκε η πολυδιάστατη φύση της αθλητικής εντιμότητας, ενώ παράλληλα φάνηκε ότι η υιοθέτησή της, προϋποθέτει το σεβασμό τόσο της προσωπικής συμμετοχής όσο και των παραγόντων που εμπλέκονται με οποιοδήποτε τρόπο στον αθλητισμό.

Με βάση την έρευνα που προαναφέρθηκε, οι Vallerand, Briere, Blanchard και Provencher (1997) ανέπτυξαν την Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού Αθλητικής Εντιμότητας (Multidimensional Sportspersonship Orientation Scale). Η διαδικασία η οποία ακολουθήθηκε είναι η εξής: σε πρώτη φάση, βασιζόμενοι στην προηγούμενη έρευνα, δημιουργήθηκε μία λίστα από ερωτήματα τα οποία ανταποκρίνονταν στον καθορισμό της αθλητικής εντιμότητας. Οι ερευνητές επικεντρώθηκαν στη συμπεριφοριστική διάσταση της αθλητικής εντιμότητας και όχι στη διάσταση της διάθεσης-στάσης. Έτσι, δημιουργήθηκαν 21 ερωτήματα για τον καθένα από τους 5 παράγοντες της αθλητικής εντιμότητας. Σε δεύτερη φάση, αυτά τα ερωτήματα δόθηκαν σε δύο αθλητικούς ψυχολόγους, οι οποίοι δεν συμμετείχαν στην έρευνα, ζητώντας τους να κατηγοριοποιήσουν ως προς το περιεχόμενο τα ερωτήματα στους πέντε παράγοντες (content validity). Έτσι έμειναν 13 ερωτήματα από κάθε παράγοντα, συνολικά 65 ερωτήματα. Στην τρίτη φάση, 15 αρχάριοι αθλητές συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο των 65 ερωτημάτων με σκοπό να εντοπιστούν πιθανές παρανοήσεις. Τέλος, 132 αθλητές από διάφορα αθλήματα συμπλήρωσαν εκ νέου το ερωτηματολόγιο. Τα αποτελέσματα από την παραγοντική ανάλυση έδωσαν 25 ερωτήματα, 5 από κάθε παράγοντα. Για τη σύγκριση του ερωτηματολογίου με κάποιο ανάλογο δημιουργήθηκαν 5 σενάρια τα οποία αντιπροσώπευαν τους 5 παράγοντες και αφορούσαν το σεβασμό στον προπονητή κατά τη διάρκεια της προπόνησης, την ανταλλαγή χειραψίας με τους αντιπάλους μετά από μια συντριπτική ήττα, την άσκηση κριτικής σε ένα διαιτητή ή σε κριτή μετά από λάθος υπόδειξη, η οποία στοίχισε στον αθλητή τη νίκη, την άρνηση αποδοχής της νίκης χωρίς αγώνα και την πραγματοποίηση μιας ενέργειας η οποία, αν και παράνομη, επέδρασε στην αρνητική απόδοση των αντιπάλων. Για κάθε σενάριο ζητήθηκε από τους αθλητές να συμπληρώσουν δύο ερωτήσεις σύμφωνες με την πρόθεσή τους να συμπεριφερθούν με προσανατολισμό προς την αθλητική εντιμότητα ή με προσανατολισμό αντίθετο προς την αθλητική εντιμότητα. Οι ερωτήσεις βαθμολογούνταν σε μια 5βάθμια κλίμακα, 1= όχι, 2= μάλλον όχι, 3= δε γνωρίζω, 4= μάλλον ναι, 5= ναι. Στη φάση αυτή

συμμετείχαν 362 αρχάριοι αθλητές (211 αγόρια και 151 κορίτσια), με μέσο όρο ηλικίας 14.4 ετών, από 6 αθλήματα. Τα αποτελέσματα της επιβεβαιωτικής παραγοντικής ανάλυσης έδειξαν ικανοποιητικούς δείκτες άλφα του Cronbach για τον καθένα από τους πέντε παράγοντες: ο παράγοντας της δέσμευσης είχε $\alpha=0.71$, ο παράγοντας του σεβασμού των κοινωνικών κανόνων $\alpha=0.86$, ο παράγοντας του σεβασμού των κανονισμών-αρχών $\alpha=0.83$ και ο παράγοντας του σεβασμού στον αντίπαλο $\alpha=0.78$. Ωστόσο, ο παράγοντας της αρνητικής προσέγγισης δεν απέδωσε ικανοποιητικό δείκτη ($\alpha=0.54$) και προτάθηκε από τους ερευνητές η περαιτέρω διερεύνησή του. Οι συσχετίσεις μεταξύ των παραγόντων ήταν ικανοποιητικές με τον 5^ο παράγοντα (της αρνητικής προσέγγισης) να παρουσιάζει πρόβλημα καθώς δεν βρέθηκε να συσχετίζεται σημαντικά με δύο παράγοντες (του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες και του σεβασμού στον αντίπαλο), ενώ με τους άλλους δύο η συσχέτιση ήταν αρνητική ($r=-0.31$ με τον παράγοντα της δέσμευσης και $r=-0.33$ με τον παράγοντα του σεβασμού στους κανονισμούς/αρχές του αθλήματος). Οι συσχετίσεις των 5 παραγόντων με τα σενάρια που προτάθηκαν ήταν ικανοποιητικές (από 0.16 έως 0.48) και δηλώνουν την εγκυρότητα της κλίμακας. Σε τελευταία φάση ελέγχθηκε η διαχρονική σταθερότητα της Κλίμακας και πραγματοποιήθηκε test-retest συσχέτιση σε διάστημα 5 εβδομάδων με τη συμμετοχή 53 αθλητών, με ικανοποιητικούς δείκτες από 0.56 έως 0.76 και μέσο όρο test-retest συσχέτισης 0.67. Αν και οι δείκτες δεν ήταν ιδιαίτερα υψηλοί, εντούτοις, με βάση αυτούς τους δείκτες, οι ερευνητές υποστήριξαν ότι η κλίμακα δεν μετρά κάποιο γνώρισμα αλλά είναι μια μέτρηση συναφής με το αθλητικό περιβάλλον.

Οι ερευνητές τόνισαν ότι θα πρέπει να προσεχθούν κάποια στοιχεία της κλίμακας όπως ότι: (α) η κλίμακα ελέγχθηκε σε περιορισμένο τμήμα αθλητών (νεαροί Γάλλο-Καναδοί αθλητές από περιορισμένο αριθμό αθλημάτων), (β) ο 5^{ος} παράγοντας, της αρνητικής προσέγγισης, παρουσίασε χαμηλή τιμή άλφα (0.54), (γ) ο 3^{ος} παράγοντας του σεβασμού στους κανόνες και στις αρχές του αθλήματος δεν είχε υψηλή συσχέτιση με το υποθετικό σενάριο (0.20).

Συμπερασματικά, οι ερευνητές υποστήριξαν ότι ο προσανατολισμός της αθλητικής εντιμότητας επηρεάζει τη συμπεριφορά και αλληλεπιδρά με την εκάστοτε κατάσταση, ώστε να διαμορφωθεί συμπεριφορά σύμφωνη με την αθλητική εντιμότητα.

2.10.1 Έρευνες που χρησιμοποίησαν την Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας

Οι Dunn και Dunn (1999) μελέτησαν τη σχέση των εννοιών του αθλητικού προσανατολισμού, της επιθετικότητας και της αθλητικής εντιμότητας. Σκοπός της έρευνας ήταν να ελεγχθεί η ύπαρξη σχέσης μεταξύ των δυο ειδών προσανατολισμού στον αθλητισμό, στις αντιλήψεις για την επιθετικότητα στο χώρο και στην έντιμη αθλητική συμπεριφορά. Οι παραπάνω συσχετίσεις ελέγχθηκαν σε άθλημα «υψηλής επαφής» (χόκεϊ επί πάγου). Το δείγμα αποτέλεσαν 173 αγόρια, αθλητές του χόκεϊ επί πάγου ηλικίας 11-14 ετών. Για τη μέτρηση του αθλητικού προσανατολισμού χρησιμοποιήθηκε το Ερωτηματολόγιο Αθλητικού προσανατολισμού στο έργο και στο εγώ (Duda & Nicholls, 1992) ενώ για την αθλητική εντιμότητα η Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (Vallerand κ.ά., 1997), το οποίο προσαρμόστηκε σε ερωτήματα που αφορούσαν το χόκεϊ επί πάγου. Από τους παράγοντες της Κλίμακας αφαιρέθηκε ο 5^{ος}, της αρνητικής προσέγγισης. Οι ερευνητές, για να αποφύγουν τη συστηματική επιλογή των μεγάλων αριθμών της κλίμακας από τους ερωτώμενους, αντέστρεψαν 8 ερωτήσεις. Αναδιατυπώθηκαν ορισμένα ερωτήματα (ερώτημα 6 και 8), ενώ κάποια άλλα προσαρμόστηκαν στο αγώνισμα του χόκεϊ επί πάγου. Η παραγοντική ανάλυση που έγινε εκ νέου στην Κλίμακα απέδωσε 4 παράγοντες και συνολικά 15 ερωτήματα. Ο 1^{ος} παράγοντας (του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες) περιείχε 5 ερωτήματα, ο 2^{ος} (της δέσμευσης στη συμμετοχή) τρία ερωτήματα, ο 3^{ος} (του σεβασμού στους κανόνες και τις αρχές του αθλήματος) τρία ερωτήματα και ο 4^{ος} παράγοντας (του σεβασμού στον αντίπαλο) επίσης τρία ερωτήματα. Ο 1^{ος} παράγοντας είχε εσωτερική συνέπεια $\alpha = 0.85$, ο 2^{ος} $\alpha = 0.72$, ο 3^{ος} $\alpha = 0.63$ και ο 4^{ος} $\alpha = 0.64$. Οι συγγραφείς απέδωσαν τους μικρότερους δείκτες του τρίτου και τέταρτου παράγοντα στον μειωμένο αριθμό ερωτημάτων σε σχέση με τους άλλους δύο παράγοντες.

Ερευνώντας την επίδραση της αθλητικής εντιμότητας στον αθλητικό προσανατολισμό, οι Treasure, Eitner και Hancock (2001) διεξήγαγαν μια έρευνα με 73 συμμετέχοντες (55 αγόρια και 18 κορίτσια) ηλικίας 14 ως 18 ετών, αθλητές του ποδοσφαίρου. Το Ερωτηματολόγιο Αντίληψης της Επιτυχίας (Perception of Success Questionnaire) των Roberts και Balague (1989), χρησιμοποιήθηκε για να μετρηθεί ο αθλητικός προσανατολισμός, ενώ η Αθλητική Εντιμότητα αποδόθηκε με την Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (Multidimensional Orientation Sportspersonship Scale) των Vallerand και

συνεργατών (1997), η οποία χρησιμοποιήθηκε στη συγκεκριμένη έρευνα, όπως σχεδιάστηκε στην αρχική της μορφή και χωρίς να υποστεί καμία διαφοροποίηση.

Οι Stormes και Bru (2002) ερευνήσαν πιθανές σχέσεις μεταξύ αθλητικής εντιμότητας των αθλητών και αντιλήψεων για την ηγεσία. Στην έρευνα συμμετείχαν 440 αγόρια, ηλικίας 14-16 ετών, όλοι αθλητές της χειροσφαίρισης. Οι συμμετέχοντες προέρχονταν από 46 διαφορετικές ομάδες χειροσφαίρισης από τη νότια Νορβηγία. Για τη μέτρηση της αθλητικής εντιμότητας χρησιμοποιήθηκε η Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (Multidimensional Orientation Sportspersonship Scale) των Vallerand και συνεργατών (1997), ενώ για τις αντιλήψεις για την ηγετική συμπεριφορά χρησιμοποιήθηκε η Κλίμακα Ηγεσίας στον Αθλητισμό (Leadership Scale for Sports· LSS) των Chelladurai και Saleh (1980). Στην Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας, προστέθηκε μια νέα διάσταση, «της συντελεστικής επιθετικής συμπεριφοράς» και μετονομάστηκε σε EMSOS (Extend Version). Έτσι, η νέα κλίμακα περιείχε 4 θετικούς και 2 αρνητικούς παράγοντες. Ο νέος παράγοντας (5 ερωτήματα) της «συντελεστικής επιθετικότητας» περιγράφει επιθετικές ενέργειες με σκοπό την ανάληψη πλεονεκτήματος έναντι του αντιπάλου («συχνά χρησιμοποιώ φυσική δύναμη, ώστε να ωθήσω τον αντίπαλο σε λάθη»). Ο παράγοντας προστέθηκε με στόχο να εξισορροπιστεί η θετική πόλωση που παρατηρείται στην αρχική έκδοση της Κλίμακας. Όλοι οι παράγοντες παρουσίασαν ικανοποιητική αξιοπιστία.

Αναζητώντας προγνωστικούς παράγοντες της αθλητικής εντιμότητας, οι Lemyre και συνεργάτες (2002) μελέτησαν 511 Νορβηγούς άρρενες ποδοσφαιριστές, ηλικίας 13-16 ετών, με 5ετή εμπειρία στο άθλημα. Σκοπός τους ήταν να αναδείξουν ότι ο αθλητικός προσανατολισμός και η αντιλαμβανόμενη αθλητική ικανότητα αποτελούν παράγοντες που προβλέπουν την αθλητική εντιμότητα. Η Αθλητική Εντιμότητα αποδόθηκε με την Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (Multidimensional Orientation Sportspersonship Scale) των Vallerand και συνεργατών (1997) από την οποία αφαιρέθηκε ο 5^{ος} παράγοντας. Χρησιμοποιήθηκε, ωστόσο, μία ερώτηση (η 25^η) από τον 5^ο παράγοντα η οποία φόρτιζε τον 1^ο παράγοντα, της δέσμευσης στη συμμετοχή. Διατηρήθηκαν έτσι 4 παράγοντες, με τον παράγοντα της δέσμευσης στη συμμετοχή να περιλαμβάνει 6 ερωτήματα ($\alpha=0.76$) και τους υπόλοιπους τρεις παράγοντες από 5 ερωτήματα ο καθένας (παράγοντας σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες $\alpha=0.71$, παράγοντας

σεβασμού στους κανόνες και τις αρχές του αθλήματος $\alpha = 0.69$ και παράγοντας σεβασμού στον αντίπαλο $\alpha = 0.68$).

Οι Ommundsen και συνεργάτες (2003) μελέτησαν τη συσχέτιση του αντιλαμβανόμενου κλίματος παρακίνησης, της αθλητικής εντιμότητας και των απόψεων των αθλητών για την ηθική ατμόσφαιρα της ομάδας σε ένα δείγμα 279 ποδοσφαιριστές ηλικίας 12-14 ετών. Για τη μέτρηση του αντιλαμβανόμενου κλίματος παρακίνησης χρησιμοποιήθηκε το Ερωτηματολόγιο Αντιλαμβανόμενου Κλίματος Παρακίνησης στον Αθλητισμό (Perceived Motivational Climate in Sport Questionnaire), προσαρμοσμένο από τους Roberts και Ommundsen (1996) σε νορβηγικό πληθυσμό. Η αθλητική εντιμότητα μετρήθηκε με την Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (Multidimensional Orientation Sportspersonship Scale) των Vallerand και συνεργατών (1997) από την οποία χρησιμοποιήθηκαν μόνον οι τρεις πρώτοι παράγοντες (της δέσμευσης στη συμμετοχή με $\alpha = 0.64$, του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες με $\alpha = 0.75$ και του σεβασμού στους κανόνες και τις αρχές του αθλήματος με $\alpha = 0.79$). Ο παράγοντας της δέσμευσης αποτελείται από τρία μόνο ερωτήματα, ένα από τον αρχικό παράγοντα της δέσμευσης, ένα από τον παράγοντα του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες και ένα από το παράγοντα της αρνητικής προσέγγισης. Ο 4^{ος} παράγοντας, της αρνητικής προσέγγισης, είχε μη αποδεκτή τιμή α και δεν χρησιμοποιήθηκε στις περαιτέρω αναλύσεις.

Οι Tsai και Fung (2004) μελέτησαν την αθλητική εντιμότητα σε συνάρτηση με το φύλο, το άθλημα (πετοσφαίριση- καλαθοσφαίριση) και την ηλικία. Στην έρευνα συμμετείχαν 302 αθλητές (148 αγόρια και 154 κορίτσια), ηλικίας 12-18 ετών, από τους οποίους οι 123 ήταν αθλητές της καλαθοσφαίρισης και οι 179 αθλητές της πετοσφαίρισης. Η Αθλητική Εντιμότητα αποδόθηκε με την Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (Multidimensional Orientation Sportspersonship Scale) των Vallerand και συνεργατών (1997), στην οποία ο 5^{ος} παράγοντας κατά την εξαγωγή αποτελεσμάτων βαθμολογήθηκε αντίστροφα από την αρχική έκδοσή της. Για όλη την Κλίμακα ο συντελεστής ήταν $\alpha = 0.82$, ενώ οι κατά παράγοντα συντελεστές ήταν: για τον παράγοντα της δέσμευσης $\alpha = 0.68$, για τον παράγοντα του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες $\alpha = 0.64$, για τον παράγοντα του σεβασμού στους κανόνες και τις αρχές του αθλήματος $\alpha = 0.71$, για τον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο $\alpha = 0.64$ και για την αρνητική προσέγγιση $\alpha = 0.66$.

Η αθλητική εντιμότητα μελετήθηκε σε μια έρευνα των Stornes και Ommundsen (2004) σε σχέση με τον αθλητικό προσανατολισμό και το αντιλαμβανόμενο κλίμα παρακίνησης. Συμμετείχαν 440 αγόρια, 14- 16 ετών, παίκτες του χάντμπολ. Χρησιμοποιήθηκε η Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας των Vallerand και συνεργατών (1997), στην οποία προστέθηκε η νέα διάσταση, «της συντελεστικής επιθετικής συμπεριφοράς» (Stornes & Bru, 2002) και μετονομάστηκε σε EMSOS (Extend Version). Έτσι, η νέα κλίμακα περιείχε 4 θετικούς και 2 αρνητικούς παράγοντες. Όλοι οι παράγοντες παρουσίασαν ικανοποιητική αξιοπιστία.

Η επίδραση του κλίματος παρακίνησης και του φύλου στην αθλητική εντιμότητα ερευνήθηκαν από τους Miller και συνεργάτες (2004) σε 714 ποδοσφαιριστές (512 αγόρια και 202 κορίτσια), ηλικίας 12-14 ετών, οι οποίοι συμμετείχαν σε μια διεθνή διοργάνωση ποδοσφαίρου. Για τη μέτρηση της αθλητικής εντιμότητας χρησιμοποιήθηκε η Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας των Vallerand και συνεργατών (1997) από την οποία αφαιρέθηκε ο αρνητικός 5^{ος} παράγοντας, ενώ παράλληλα από τον 4^ο παράγοντα, του σεβασμού στον αντίπαλο, αφαιρέθηκε μία ερώτηση. Οι συντελεστές αξιοπιστίας για τους 4 παράγοντες ήταν: για τον παράγοντα της δέσμευσης $\alpha=0.73$, για τον παράγοντα του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες $\alpha= 0.74$, για τον παράγοντα του σεβασμού στους κανόνες και τις αρχές του αθλήματος $\alpha= 0.72$, και για τον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο $\alpha= 0.72$.

Οι D'Arripe-Longueville και συνεργάτες (2006) διαχώρισαν τους παράγοντες που μπορούν να προβλέψουν την αθλητική εντιμότητα σε προσωπικούς (προσανατολισμός στόχων, αντιλαμβανόμενη ικανότητα) και σε παράγοντες κατάστασης (αντιλαμβανόμενο κλίμα παρακίνησης, αποδοχή από την ομάδα) βασιζόμενοι στην κοινωνικο-ψυχολογική θεωρία του Vallerand (1994) που υποστηρίζει ότι η αθλητική εντιμότητα καθορίζεται τόσο από προσωπικούς όσο και από παράγοντες της εκάστοτε κατάστασης (κοινωνικούς). Οι ερευνητές μελέτησαν τη δυνατότητα των παραπάνω παραγόντων στην πρόβλεψη της αθλητικής εντιμότητας σε συνδυασμό με την ηλικία. Το δείγμα αποτελείτο από 163 αγόρια ηλικίας 8-10 ετών και 158 αγόρια ηλικίας 13-15 ετών, όλοι αθλητές του τζούντο. Για τη μέτρηση της αθλητικής εντιμότητας χρησιμοποιήθηκε η Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (Multidimensional Orientation Sportspersonship Scale) των Vallerand και συνεργατών (1997), από την οποία

αφαιρέθηκαν ο 1^{ος} και ο 5^{ος} παράγοντας (της δέσμευσης και της αρνητικής προσέγγισης) και ένα ερώτημα από τον 3^ο παράγοντα, του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς. Ο συντελεστής εσωτερικής συνέπειας ήταν $\alpha = 0,79$.

Οι Παυλοπούλου, Γωνιάδου, Ζαχαριάδης και Τσορμπατζούδης (2003) πραγματοποίησαν μια έρευνα για το ρόλο των κινήτρων στην εκδήλωση ηθικής συμπεριφοράς στη σχολική φυσική αγωγή όπου μελέτησαν τη σχέση μεταξύ προσανατολισμών επίτευξης, κινήτρων και ηθικής συμπεριφοράς. Για τη μέτρηση της ηθικής συμπεριφοράς χρησιμοποίησαν την Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας των Vallerand και συνεργατών (1997), στην οποία έγινε προσπάθεια να προσαρμοστεί σε ελληνικό πληθυσμό και στις ανάγκες του μαθήματος της φυσικής αγωγής του σχολικού προγράμματος. Οι ερευνητές υποστήριξαν ότι οι παράγοντες της Κλίμακας απέδωσαν ικανοποιητικούς δείκτες (εκτός από τον παράγοντα της αρνητικής προσέγγισης τον οποίο και αφαίρεσαν) αν και χορηγήθηκε σε περιβάλλον μη αθλητικό, το οποίο δεν είχε ληφθεί υπόψη στην αρχική δημιουργία της Κλίμακας.

2.10.2 Κριτική της Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας

Ο McCutcheon (1999) πραγματοποίησε μια έρευνα με σκοπό τον έλεγχο της αξιοπιστίας και εγκυρότητας της Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (MSOS). Εξέφρασε την άποψη ότι η κλίμακα δεν αντικατοπτρίζει την πραγματική αθλητική εντιμότητα του ατόμου, αλλά αντίθετα αποδίδει την κοινωνικά επιθυμητή διάσταση της αθλητικής εντιμότητας. Το δεύτερο σημείο της κριτικής του McCutcheon έγκειται στο γεγονός ότι ο αθλητής που παρουσιάζει υψηλά επίπεδα αθλητικής εντιμότητας δεν «εξασφαλίζει» απαραίτητα και αθλητική υπεροχή. Αντίθετα, υποστήριξε ότι η αθλητική υπεροχή είναι αντιστρόφως ανάλογη με την αθλητική εντιμότητα. Σκοπός της έρευνας ήταν να δείξει καταρχάς ότι οι έντιμοι αθλητές, όπως προβάλλονται από την κλίμακα, παρουσιάζουν υψηλές τιμές και σε μια κλίμακα «απολυταρχισμού». Ο «απολυταρχισμός» ορίζεται εδώ ως η πλήρης αφοσίωση και εμπιστοσύνη στις αρχές και τις αυθεντίες, χωρίς ο αθλητής να έχει προσωπική γνώμη. Συμπεριφέρεται δηλαδή όχι με πηγαία, από τον ίδιο, αθλητική εντιμότητα αλλά υπό την «πίεση» της αφοσίωσής του στις ανώτερες αρχές. Ο συγγραφέας ζήτησε από 24 φοιτητές να φέρουν 4 με 5 συμμετέχοντες, άνδρες και

γυναίκες αθλητές σε αγωνιστικό επίπεδο και τους ζητήθηκε να επιλέξουν έναν αθλητή που είναι «καλός» και έναν που είναι «κακός» ηθικά.

Όλοι οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν την Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (MSOS) και μια Κλίμακα Κοινωνικής Επιθυμητότητας των Marlowe και Crowne (1960). Έπειτα χωρίστηκαν σε δύο δείγματα. Το 1^ο δείγμα αποτελούσαν 57 άνδρες και 40 γυναίκες με μέσο όρο ηλικίας 28.7 έτη. Το 2ο δείγμα είχε 63 συμμετέχοντες, 33 άνδρες και 30 γυναίκες, με μέσο όρο ηλικίας 30.9 έτη. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν την Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας και μια κλίμακα για τη μέτρηση της Απολυταρχικής Προσωπικότητας (Right Wing Authoritarianism Scale, 1988), η οποία περιλαμβάνει 30 ερωτήματα με απαντήσεις σε κλίμακα τύπου Likert. Η κλίμακα περιγράφει το επίπεδο που ο κάθε άνθρωπος δέχεται τον «απολυταρχισμό», την άκριτη δηλαδή αποδοχή της άποψης των αρχών.

Στα αποτελέσματα φάνηκε ότι η Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (MSOS) και η Κλίμακα Κοινωνικής Επιθυμητότητας των Marlowe και Crowne (MCSD) παρουσίασαν συσχέτιση 0.35, η οποία για τον συγγραφέα υποδηλώνει ότι η κλίμακα Αθλητικής Εντιμότητας εμπεριέχει κοινωνική επιθυμητότητα, γι' αυτό και αρνείται την εγκυρότητά της.

Οι 45 συμμετέχοντες από το 1^ο δείγμα που είχαν προταθεί ως ηθικά «καλοί» απέδωσαν μέσο όρο 94.16 στην Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (MSOS), ενώ εκείνοι που είχαν προταθεί ως «κακοί» απέδωσαν μέσο όρο 90.36. Οι 41 συμμετέχοντες που δεν είχαν «τοποθετηθεί» σε κάποια κατηγορία παρουσίασαν μέσο όρο 93.78. Όπως υποστηρίζει ο McCutcheon (1999), ενώ οι αθλητές είχαν εξ' αρχής διαχωριστεί σε ηθικά «καλούς» και «κακούς», εντούτοις δεν φάνηκε να έχουν σημαντικές διαφορές.

Αναλύοντας την 1^η διάσταση (της δέσμευσης στη συμμετοχή), ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι τα άτομα που είχαν υψηλές τιμές σε αυτή τη διάσταση είναι αθλητές που θα έπρεπε «να είναι σε όλες τις προπονήσεις» (ερώτημα 18), «να καταβάλουν μέγιστη προσπάθεια» (ερώτημα 13), «να σκέφτονται πως θα βελτιωθούν» (ερώτημα 23) σύμφωνα με τα ερωτήματα της Κλίμακας. Ο συγγραφέας αναφέρει ότι αυτά αντανακλούν στη «συμμετοχή για καλύτερη απόδοση και όχι για υψηλότερη αθλητική εντιμότητα». Με βάση τα αποτελέσματα, οι επαγγελματίες αθλητές θα έπρεπε να είναι οι πιο έντιμοι, γιατί παρουσιάζουν περισσότερη δέσμευση και οι αρχάριοι αθλητές θα ήταν αντίστοιχα λιγότερο έντιμοι. Ο συγγραφέας υποστηρίζει

ότι σύμφωνα με το μοντέλο «ερέθισμα- κόστος – ανταπόδοση» (arousal–cost–reward, Piliavin, Dovidio, Gaertner, & Clark, 1981) η βοήθεια στον αντίπαλο δίδεται από αθλητές που είναι λιγότερο καλοί αθλητικά, καθώς «διακινδυνεύουν» τα λιγότερα σε αγωνιστική κατάσταση.

Στο 2^ο δείγμα, η συσχέτιση της Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (MSOS) και της Κλίμακας Απολυταρχικής Προσωπικότητας (RWAS) ήταν 0.38 ($p < 0.001$). Φάνηκε ότι αυτοί που σκοράρουν χαμηλά στην Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (MSOS) δεν είναι απαραίτητα ανέντιμοι, αλλά, αντίθετα, ακολουθούν αυτό που «προστάζουν» οι αρχές.

Ο McCutcheon (1999) εξέφρασε την διαφωνία του και για τη διατύπωση κάποιων συγκεκριμένων ερωτημάτων, όπως το ερώτημα 5 που αναφέρει ότι το να αγωνίζεται κάποιος για βραβεία και έπαθλα αποτελεί ένδειξη χαμηλής αθλητικής εντιμότητας. Όμως, με βάση αυτό το ερώτημα, όλοι οι επαγγελματίες αθλητές θα έπρεπε να είναι αθλητικά ανέντιμοι.

Συμπερασματικά, θεωρεί ότι είναι πολύ δύσκολο να δοθεί ένας γενικά αποδεκτός ορισμός της αθλητικής εντιμότητας καθώς είναι δύσκολο να ορίσουμε αντικειμενικά τι είναι «καλό» και «κακό». Οι ορισμοί που έχουν παρουσιαστεί ως τώρα αντανakλούν προσωπικές αντιλήψεις και μόνο μια έρευνα από διαφορετικούς ανθρώπους, αθλήματα, επίπεδα αθλήματος και πολιτιστικά περιβάλλοντα θα μπορούσε να μας δώσει τεκμηριωμένα και ευρύτερα αποδεκτά αποτελέσματα

Η έρευνα του McCutcheon (1999) παρουσιάζει, ωστόσο, αρκετά μεθοδολογικά προβλήματα τα οποία οδήγησαν στο συμπέρασμα για την ελλιπή αξιοπιστία της Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (MSOS). Κατ' αρχάς ο διαχωρισμός «καλών» και «κακών» ηθικά αθλητών, που πραγματοποιήθηκε στην 1^η φάση της έρευνας, πραγματοποιήθηκε από φοιτητές που επέλεξε ο συγγραφέας και περιγράφει υποκειμενικές απόψεις των φοιτητών για το τι είναι ηθικό και τι όχι. Έτσι, η σύγκριση των «καλών» και «κακών» ηθικά αθλητών με βάση την Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (MSOS) ξεκινά από μη αντικειμενική βάση και τα αποτελέσματα της κλίμακας συγκρίνονται με προσωπικές απόψεις φοιτητών και όχι με αποτελέσματα που προέκυψαν έπειτα από έγκυρες και αξιόπιστες μετρήσεις. Επίσης, ο συγγραφέας άσκησε κριτική σε κάθε ερώτημα ξεχωριστά αποφεύγοντας την ολιστική διάσταση της Κλίμακας, στην οποία τα ερωτήματα στη σύνθεσή τους αποδίδουν την αθλητική εντιμότητα και όχι μεμονωμένα. Αναφέρονται, εξάλλου, πέντε παράγοντες – διαστάσεις της αθλητικής

εντιμότητας με βάση τη θεωρία που πρότεινε ο Vallerand (1991-1994), στην οποία ο McCutcheon δεν αντιπροτείνει κάποια εναλλακτική. Τέλος, οι συσχετίσεις της Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (MSOS), τόσο με την Κλίμακα Κοινωνικής Επιθυμητότητας των Marlowe και Crowne ($r=0.35$) όσο και με την Κλίμακα Απολυταρχικής Προσωπικότητας ($r=0.38$), δεν ήταν τόσο υψηλές, ώστε να αμφισβητηθεί η ψυχομετρική της αξία και εγκυρότητα.

2.11 Ανασκόπηση οργάνων μέτρησης της αθλητικής εντιμότητας

Η αθλητική εντιμότητα ως έννοια που περιγράφει την ηθική συμπεριφορά των αθλητών άρχισε να γίνεται αντικείμενο έρευνας στα μέσα του 21^{ου} αιώνα και δημιουργήθηκαν αρκετά όργανα μέτρησης, τα οποία ωστόσο δεν ελέγχθηκαν για την εγκυρότητα και την αξιοπιστία τους παρά μόνο αποτέλεσαν προσωπικές θεωρήσεις (Duda, 1998). Τα όργανα αυτά, σύμφωνα με την Duda (1998), εξήγησαν μόνο ένα μέρος των διαστάσεων της αθλητικής εντιμότητας.

Η πρώτη συστηματική προσπάθεια να μετρηθεί η αθλητική εντιμότητα έγινε από τον Crawford το 1957 (αναφορά στη Duda, 1998), ο οποίος ζήτησε από 300 φοιτητές, αθλητικούς παράγοντες, προπονητές και παράγοντες αθλημάτων να αναφέρουν παραδείγματα αντιαθλητικών-μη έντιμων συμπεριφορών. Το παράδοξο στην έρευνα του Crawford είναι το γεγονός ότι δεν συμπεριέλαβε στο δείγμα του αθλητές. Ωστόσο, ο ερευνητής συγκέντρωσε περίπου 1100 παραδείγματα ανέντιμων συμπεριφορών, τα οποία και κατέταξε σε διαφορετικές κατηγορίες, όπως κανόνες του αθλήματος, σχέσεις με τους αντιπάλους, σχέσεις με τους συμπαίκτες κ.ά..

Ο Johnson το 1969 (αναφορά στον Ostrow, 1996), συνεχίζοντας την προσπάθεια του Crawford, δημιούργησε την Κλίμακα Συμπεριφοράς Αθλητικής Εντιμότητας (Sportsmanship Attitude Scale), η οποία περιέγραφε την αθλητική εντιμότητα αγοριών και κοριτσιών. Η Κλίμακα αποτελείτο από δύο μέρη και περιείχε το καθένα 21 ερωτήματα, αθλητικά ανέντιμων συμπεριφορών. Ωστόσο, η προσπάθεια του Johnson δεν είχε απήχηση και δεν χρησιμοποιήθηκε σε μεταγενέστερες έρευνες καθώς στηρίχθηκε στην έρευνα του Crawford που είχε εξ αρχής πολλά προβλήματα.

Το πιο ολοκληρωμένο ερωτηματολόγιο της πρώτης γενιάς των ερωτηματολογίων της αθλητικής εντιμότητας, όπως αναφέρει η Duda (1998), είναι η Κλίμακα Αγωνιστικής Συμπεριφοράς (Competitive Attitude Scale) του Lakie (1964).

Η Κλίμακα περιέχει 22 ερωτήματα τα οποία περιγράφουν μη έντιμες αθλητικά συμπεριφορές και οι συμμετέχοντες απαντούσαν σε μια 5βάθμια κλίμακα τύπου Likert, κατά πόσο αυτές οι συμπεριφορές ανταποκρίνονταν στην δική τους συμπεριφορά στον αθλητισμό.

Οι Duda και συνεργάτες (1991) δημιούργησαν το Ερωτηματολόγιο Συμπεριφορών Αθλητικής Εντιμότητας στην Καλαθοσφαίριση (Sportsmanship Attitudes in Basketball Questionnaire), το οποίο αποτελεί προσαρμογή της Κλίμακας Αγωνιστικής Συμπεριφοράς στο άθλημα της καλαθοσφαίρισης. Περιλαμβάνει 22 ερωτήματα που αποδίδουν ανέντιμες συμπεριφορές, όπως να προσποιείσαι τραυματισμό για να σταματήσεις το χρόνο και συνεργατικές συμπεριφορές, όπως να βοηθάς έναν αντίπαλο να σηκωθεί μετά από πτώση. Τα υποκείμενα απαντούσαν και πάλι σε μια 5βάθμια κλίμακα τύπου Likert για το κατά πόσο αυτές οι συμπεριφορές ανταποκρίνονταν στην δική τους συμπεριφορά στον αθλητισμό. Η ανάλυση παραγόντων ανέδειξε τρεις διαστάσεις της κλίμακας, το «ανέντιμο παιχνίδι», το «παιχνίδι στρατηγικής» και την «αθλητική εντιμότητα». Οι Stephens, Bredemeier και Shields (1997) προσαρμοσαν την κλίμακα του Lakie (Κλίμακα Αγωνιστικής Συμπεριφοράς) στο άθλημα του ποδοσφαίρου και ανέδειξαν τρεις παράγοντες, το «κακό παιχνίδι», το «καλό παιχνίδι» και το «παιχνίδι στρατηγικής» σε αντιστοιχία με τους παράγοντες των Duda και συν. (1991).

Το 1986, οι Simmons και Dickinson (αναφορά στον Ostrow, 1996) δημιούργησαν το Ερωτηματολόγιο Έρευνας Αξιών στον Αθλητισμό (Survey of Values in Sport), το οποίο αποδίδει το ρόλο που παίζουν οι προσωπικές αξίες του ατόμου στη συμπεριφορά του στον αθλητικό χώρο. Το ερωτηματολόγιο περιέχει 14 αξίες που σχετίζονται με τον αθλητισμό, όπως η συνεργασία, η ανταπόδοση, η ευχαρίστηση, ο συναγωνισμός κ.ά. Από τα υποκείμενα ζητείται να τοποθετήσουν στη σειρά τις 14 αξίες για το άθλημα του καθενός ξεχωριστά και έπειτα βαθμολογούν τη σημασία καθεμιάς από τις αξίες σε μια 14βάθμια τακτική κλίμακα.

Οι Wright και Rubin (αναφορά στον Ostrow, 1996) παρουσίασαν το 1989 το Ερωτηματολόγιο Αθλητικής Εντιμότητας (Sportsmanship Questionnaire), το οποίο σχεδιάστηκε για να εξετάζει τις συμπεριφορές αθλητικής εντιμότητας. Περιλαμβάνει 12 αθλητικές καταστάσεις, η καθεμία από τις οποίες περιγράφει ένα ηθικό δίλημμα. Οι συμμετέχοντες απαντούν σε κάθε κατάσταση χρησιμοποιώντας μια κλίμακα τύπου Likert.

Τέλος οι Lee, Whitehead, Ntoumanis και Hatzigeorgiadis (2001) δημιούργησαν το Ερωτηματολόγιο Αθλητικών Συμπεριφορών (Sport Attitudes Questionnaire), το οποίο βασίστηκε στην Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (Vallerand κ.ά., 1997). Περιέχει 20 ερωτήματα και 4 παράγοντες της αθλητικής εντιμότητας, τη συμμετοχή στον αθλητισμό, το σεβασμό στους κοινωνικούς κανόνες, την αποδοχή του έντιμου παιχνιδιού και την αποδοχή της εξαπάτησης. Το ερωτηματολόγιο ολοκληρώθηκε σε δύο φάσεις, με τη δεύτερη φάση να αποδίδει καλύτερα τους παράγοντες της εξαπάτησης και του έντιμου παιχνιδιού.

2.12 Όργανα μέτρησης της ηθικής προσαρμοσμένα στον ελληνικό πληθυσμό

Οι Χασάνδρα, Γούδας, Χατζηγεωργιάδης και Θεοδωράκης (2002), ανέπτυξαν το Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησης του τίμιου παιχνιδιού για παιδιά δημοτικού. Το ερωτηματολόγιο αξιολογεί τις διαστάσεις του τίμιου παιχνιδιού στη φυσική αγωγή. Αποτελείται από 16 θέματα, που ανταποκρίνονται σε τέσσερις παράγοντες του τίμιου παιχνιδιού. Οι παράγοντες είναι οι εξής: (α) σεβασμός στους συμπαίκτες, (β) σεβασμός στις τυπικότητες, (γ) «κλέψιμο» και (δ) τέχνη νίκης. Οι αναλύσεις εσωτερικής συνοχής (Cronbach's α) για κάθε παράγοντα έδωσαν συντελεστές που κυμάνθηκαν από .61 έως .81, οι οποίοι κρίθηκαν από τους συγγραφείς αρκετά ικανοποιητικοί. Το ερωτηματολόγιο αναπτύχθηκε και ελέγχθηκε σε παιδιά 10 έως 12 ετών, για το μάθημα της φυσικής αγωγής και σύμφωνα με τους συγγραφείς δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο χώρο του αθλητισμού, καθώς η φυσική αγωγή δεν είναι τόσο ανταγωνιστική όσο ο αθλητισμός (Χασάνδρα και συν., 2002).

Οι Rest, Cooper, Coder, Masanz και Anderson (1974), βασισμένοι στη θεωρία του Kohlberg (1969) δημιούργησαν το DIT (Defining Issues Test), το οποίο αποδίδει το στάδιο ηθικής ανάπτυξης του ατόμου. Το DIT (Defining Issues Test) αποδίδει ένα δείκτη, ο οποίος αντιστοιχεί σε ένα από τα στάδια που πρότεινε ο Kohlberg (1969) και περιγράφει την ηθική του ατόμου στην κοινωνική του ζωή γενικότερα. Το συγκεκριμένο τεστ μεταφράστηκε στα ελληνικά από τον Μαρκουλή (Markoulis, 1989) και χρησιμοποιήθηκε σε περιορισμένο αριθμό ερευνών στην Ελλάδα (Πρώτος, Δογάνης, & Αθαναηλίδης, 2004). Ο Πρώτος (2006) πραγματοποίησε την εγκυροποίηση του Defining Issues Test σε αθλητικό πλαίσιο, έτσι ώστε το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο να μπορεί να χρησιμοποιηθεί και στον αθλητικό χώρο για την αξιολόγηση της ηθικής κρίσης. Το ερωτηματολόγιο χορηγήθηκε σε αθλητές,

προπονητές και διαιτητές ηλικίας από 14 έως 52 ετών και απέδωσε στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στην ικανότητα ηθικής κρίσης των συμμετεχόντων ανάλογα με την ηλικία τους (Πρώϊος, 2006). Ωστόσο, το DIT δεν ήταν εφικτό να συγκριθεί με κάποιο άλλο όργανο μέτρησης της ηθικής στον αθλητισμό, ενώ παράλληλα αποδίδει το στάδιο ηθικής ωριμότητας του ατόμου με βάση ηθικά διλήμματα και όχι πραγματικές καταστάσεις από το χώρο του αθλητισμού. Το DIT δέχτηκε, παράλληλα, έντονη αμφισβήτηση από τους Bredemeier και Shields (2006) όσον αφορά στη «διακαταστασιακή του συνέπεια». Περιγράφει και αναζητά χαρακτηριστικό προσωπικότητας (ηθική συμπεριφορά) παραθέτοντας προς αξιολόγηση κάποιες μόνο καταστάσεις με τη μορφή ηθικών διλημάτων. Το ερώτημα που ανακύπτει είναι «τι μας εξασφαλίζει ότι το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό (ηθική συμπεριφορά) θα εμφανιστεί και σε άλλες καταστάσεις». Απάντηση θα μπορούσε να δοθεί με την δημιουργία περισσότερων και διαφορετικών ηθικών διλημάτων και την σύγκριση μεταξύ αποτελεσμάτων του DIT και πραγματικών συμπεριφορών.

Οι Δούκας, Μπεμπέτσος και Μιχαηλίδου (2006) σε μια έρευνα για την ηθική λειτουργία σε Έλληνες αθλητές και αθλήτριες, χρησιμοποίησαν ως όργανο μέτρησης τέσσερα διλήμματα-σενάρια τα οποία σχετίζονται με την αντιαθλητική συμπεριφορά. Το συγκεκριμένο όργανο μέτρησης δημιουργήθηκε από τους Gibbons, Ebbeck και Weiss (1995) και περιλαμβάνει σενάρια τα οποία προσαρμόζονται σε κάθε άθλημα ξεχωριστά. Ωστόσο, από τη φύση του, δεν αποτελεί ένα ενιαίο όργανο μέτρησης της ηθικής αλλά θα πρέπει να προσαρμόζεται κάθε φορά στις ιδιαίτερες συνθήκες του εκάστοτε αθλήματος, με ανάλογη κάθε φορά προσαρμογή των σεναρίων.

Οι Mouratidou, Chatzopoulos και Karamanrou (2007) μελέτησαν την ηθική ανάπτυξη στο περιβάλλον του αθλητισμού και ειδικότερα την επίδραση του αθλήματος, του επιπέδου των αθλητών και της αθλητικής εμπειρίας. Παράλληλα εξέτασαν πιθανή σχέση της ηθικής κρίσης με την αντιλαμβανόμενη ικανότητα και τον προσανατολισμό στόχων των συμμετεχόντων. Για την απόδοση της ηθικής κρίσης των αθλητών χρησιμοποιήθηκε το Τεστ Ηθικής Κρίσης (Moral Judgment Test, Lind, 1978), το οποίο προσαρμόστηκε στον ελληνικό πληθυσμό από τους Μουρατίδου, Χατζόπουλο, Γκούτζα και Καραμαύρου (2003). Το Τεστ Ηθικής Κρίσης είναι βασισμένο στη θεωρία του Kohlberg για την ηθική ανάπτυξη και αποδίδει την ηθική κρίση με τη χρήση δύο ηθικών διλημάτων, τα οποία, ωστόσο, αναφέρονται σε γεγονότα της καθημερινής ζωής και όχι στο περιβάλλον του αθλητισμού. Όπως και το DIT (Rest, Cooper, Coder, Masanz, & Anderson, 1974), έτσι και το Τεστ Ηθικής

Κρίσης δεν μπορεί να εξασφαλίσει «διακαταστασιακή συνέπεια» (Bredemeier & Shields, 2006), καθώς η ηθική κρίση των συμμετεχόντων είναι πιθανό να αλλάξει σε διαφορετικές καταστάσεις.

2.13 Ανακεφαλαίωση

Η ηθική συμπεριφορά των αθλητών ή αθλητική εντιμότητα αποτελεί αντικείμενο έρευνας με βάση την προσφορά του αθλητισμού στην ηθική ωρίμαση του ατόμου και τη διαμόρφωση καλού και ηθικού χαρακτήρα (Ogilvie & Tutko, 1971). Ο ηθικός χαρακτήρας για τον Αριστοτέλη ήταν ο «δίκαιος», εκείνος που εξασφαλίζει «ευδαιμονία» (Ηθικά Νικομάχεια). Σύμφωνα με τον Freud (1961), η ηθική ανάπτυξη του ατόμου εξαρτάται από την ισορροπία ανάμεσα στο εγώ και το υπερεγώ, ενώ επηρεάζεται άμεσα και από το οιδιπόδειο σύμπλεγμα της παιδικής ηλικίας. Ο Bandura (1977) υποστήριξε ότι η ηθική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα μάθησης και μίμησης προτύπου.

Οι κυριότεροι ίσως ερευνητές στο χώρο της ηθικής ανάπτυξης προήλθαν από την δομική-αναπτυξιακή προσέγγιση, με τον Piaget (1932) να υποστηρίζει ότι ηθική και γνωστική ανάπτυξη του ατόμου συμβαδίζουν και δύσκολα μπορεί να συντελεστεί η καθεμία ξεχωριστά. Ο Kohlberg (1969), βασισμένος στο έργο του Piaget, δημιούργησε τα στάδια ηθικής ανάπτυξης και επηρεασμένος από τον Αριστοτέλη, τοποθέτησε σε κεντρικό σημείο στη θεωρία του την έννοια της «δικαιοσύνης». Η θεωρία του Kohlberg, έτυχε της μεγαλύτερης ανταπόκρισης από τους μεταγενέστερους ερευνητές, χωρίς καμία ωστόσο από τις θεωρίες της ηθικής να τυγχάνει πλήρους αποδοχής. Παράλληλα με την ηθική ανάπτυξη, πολλοί ερευνητές (Feezell, 1986· Vallerand, 1994) μελέτησαν την ηθική συμπεριφορά των αθλητών εντός των αγωνιστικών χώρων και εισήγαγαν την έννοια της αθλητικής εντιμότητας την οποία οι Bredemeier και Shields (1995) διαχώρισαν από την ηθική συμπεριφορά της καθημερινής ζωής.

Η αθλητική εντιμότητα βρέθηκε ότι εξαρτάται από το φύλο των αθλητών (Cruz κ.ά., 2001· Cohn, 1991· Duda κ.ά., 1991· Kelinske κ.ά., 2001· Lemyre κ.ά., 2001· Miller κ.ά., 2004· Tsai & Fung, 2004· Wright & Rubin, 1989) με τις γυναίκες αθλήτριες να εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα αθλητικής εντιμότητας από τους άνδρες αθλητές.

Επίσης, παρατηρήθηκε ότι οι αθλητές διαφέρουν ως προς την αθλητική εντιμότητα και με βάση την ηλικία τους, με τους αθλητές χαμηλών ηλικιών να παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα αθλητικής εντιμότητας (Cruz κ.ά., 2001· D'Arrigo-Longueville κ.ά., 2006· Tsai & Fung, 2004). Βρέθηκε ακόμη ότι οι αθλητές που συμμετέχουν σε αθλήματα «χαμηλής επαφής» παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα αθλητικής εντιμότητας από εκείνους που συμμετέχουν σε αθλήματα «μεσαίας» και «υψηλής επαφής» (Smith & Stewart, 2003· Tsai & Fung, 2004· Vallerand κ.ά., 1997). Η αθλητική εντιμότητα σχετίζεται επίσης, με τον προσανατολισμό στόχων των αθλητών αλλά και με τα επίπεδα επιθετικότητας τους (Duda, 1989· Duda κ.ά., 1991· Kavussanu & Ntoumanis, 2003· White & Zellner, 1996).

Παράλληλα, αναφέρεται ένα πρόβλημα όσον αφορά στην μέτρηση και απόδοση της ηθικής συμπεριφοράς των αθλητών με τους ερευνητές να διαφωνούν ως προς τον τρόπο μέτρησής της. Ωστόσο, σε πολλές έρευνες τα τελευταία χρόνια χρησιμοποιήθηκε η Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας των Vallerand και συνεργατών (1997), η οποία στηρίζεται στην κοινωνικοψυχολογική θεωρία (Vallerand, 1991-1994) και περιγράφει με σφαιρικό τρόπο την ηθική συμπεριφορά των αθλητών εντός των αγωνιστικών χώρων, αποδίδοντάς την σε προσωπικούς και σε κοινωνικούς παράγοντες. Στον ελληνικό χώρο δεν έχει υιοθετηθεί μέχρι σήμερα κάποιο αποδεκτό όργανο μέτρησης της αθλητικής εντιμότητας.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να προσαρμοστεί σε ελληνικό πληθυσμό ένα ενιαίο, εύχρηστο όργανο μέτρησης της ηθικής στον αθλητισμό, το οποίο θα αποδίδει την ηθική του ατόμου με γενική εφαρμογή, ανεξαρτήτως αθλήματος. Από τα όργανα μέτρησης ηθικής που έχουν προσαρμοστεί στον ελληνικό πληθυσμό, το Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησης του τίμιου παιχνιδιού για παιδιά δημοτικού (Χασάνδρα κ.ά., 2002) δεν απευθύνεται σε αγωνιστικό αθλητισμό, το DIT (Πρώιος, 2006) είναι δύσκολο στην κατανόηση και χρήση του από τους συμμετέχοντες αλλά και στη εξαγωγή αποτελεσμάτων από τον ερευνητή, ενώ παράλληλα περιέχει ηθικά διλήμματα από την καθημερινή ζωή και όχι από το χώρο του αθλητισμού. Το όργανο μέτρησης που χρησιμοποιήθηκε από τους Δούκα και συνεργάτες (2006) απαιτεί προσαρμογή σε κάθε άθλημα ξεχωριστά καθώς περιλαμβάνει σενάρια που περιγράφουν αντιαθλητικές συμπεριφορές ενός αθλήματος συγκεκριμένα.

Η έλλειψη ενός έγκυρου και αξιόπιστου οργάνου για την μέτρηση της αθλητικής εντιμότητας σε ελληνικό πληθυσμό φανερώνει την αναγκαιότητα της

παρούσας έρευνας. Παράλληλα, η μη πραγματοποίηση σημαντικού αριθμού ερευνών που αφορούν στην ηθική στο χώρο του αθλητισμού (Μουταφτσή & Δογάνης, 2002) ενδέχεται να οφείλεται κατά ένα μέρος και στην έλλειψη αξιόπιστων και έγκυρων οργάνων μέτρησης της, όσον αφορά στην Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΜΕΘΟΔΟΣ

Στο κεφάλαιο αυτό περιγράφεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την εκπλήρωση των σκοπών της παρούσας έρευνας. Το πρώτο μέρος είχε σκοπό την προσαρμογή της Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας στον ελληνικό πληθυσμό, ενώ στο δεύτερο μέρος πραγματοποιήθηκε έλεγχος των διαφορών στην αθλητική εντιμότητα μεταξύ φύλου, ηλικίας και αθλήματος. Ακολουθεί η αναλυτική περιγραφή της μεθοδολογίας διεξαγωγής κάθε μέρους.

3.1 Πρώτο Μέρος - Προσαρμογή Κλίμακας

Η Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (MSOS) σχεδιάστηκε από τους Vallerand και συνεργάτες (1997) για την αξιολόγηση της Αθλητικής Εντιμότητας στον αθλητισμό. Για την προσαρμογή της Κλίμακας σε ελληνικό πληθυσμό ζητήθηκε και χορηγήθηκε άδεια από τους συγγραφείς. Η Κλίμακα στην αρχική της έκδοση αποτελείται από πέντε παράγοντες με τους δείκτες άλφα του Cronbach για τον καθένα να είναι οι εξής: για τον παράγοντα της δέσμευσης $\alpha=.71$, για τον παράγοντα του σεβασμού των κοινωνικών κανόνων $\alpha=.86$, για τον παράγοντα του σεβασμού των κανονισμών-αρχών $\alpha=.83$, για τον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο $\alpha=.78$ και για τον παράγοντα της αρνητικής προσέγγισης $\alpha=.54$ (Vallerand κ.ά., 1996). Οι συσχετίσεις των 5 παραγόντων με τα σενάρια που προτάθηκαν για τον έλεγχο της συγχρονικής συνάφειας εγκυρότητας της Κλίμακας ήταν ικανοποιητικές (από .16 έως .48) και δείχνουν ότι η Κλίμακα αποτελείται από 5 ξεχωριστούς παράγοντες, οι οποίοι υποθετικά μετρούν την ίδια δομή. Σε τελευταία φάση ελέγχθηκε η διαχρονική σταθερότητα της Κλίμακας και πραγματοποιήθηκε test- retest συσχέτιση σε διάστημα 5 εβδομάδων με ικανοποιητικούς δείκτες από .56 έως .76 μεταξύ των παραγόντων και μέσο όρο test- retest συσχέτισης .67.

Φάση I - Μετάφραση της Κλίμακας - εννοιολογική εγκυρότητα

Το ερωτηματολόγιο δόθηκε προς μετάφραση σε πέντε άτομα, γνώστες του αντικειμένου και με καλό επίπεδο γνώσης της αγγλικής γλώσσας. Οι πέντε διαφορετικές μεταφράσεις εξετάστηκαν και αποτέλεσαν τη βάση για να δημιουργηθεί

μια ενιαία μετάφραση της Κλίμακας στα ελληνικά. Εν συνεχεία, το μεταφρασμένο στα ελληνικά ερωτηματολόγιο δόθηκε σε δύο άτομα, με άριστο επίπεδο γνώσης της ελληνικής και αγγλικής γλώσσας, για να γίνει αντίστροφη μετάφραση, από τα ελληνικά στα αγγλικά, διαδικασία από την οποία δεν επισημάνθηκαν διαφοροποιήσεις που να αλλοιώνουν τις έννοιες. Ακολούθως, το ερωτηματολόγιο χορηγήθηκε σε 20 αθλητές για να ελεγχθεί η κατανόηση των ερωτήσεων (εννοιολογική εγκυρότητα) στην ελληνική γλώσσα, ώστε να αποφευχθούν πιθανές παρανοήσεις.

Φάση II – Έλεγχος ψυχομετρικών χαρακτηριστικών

Ακολούθησε η διαδικασία για τον έλεγχο των ψυχομετρικών χαρακτηριστικών της Κλίμακας, εξετάζοντας την αξιοπιστία και την παραγοντική δομή της. Για το σκοπό αυτής της φάσης, η Κλίμακα χορηγήθηκε σε πρώτη φάση σε 141 αθλητές (χορήγηση 1) και σε δεύτερη φάση (χορήγηση 2) σε 113 αθλητές, ατομικών και ομαδικών αθλημάτων, με αγωνιστική εμπειρία τουλάχιστον δύο χρόνων και συμμετοχή σε πάνω από δέκα αγώνες. Ταυτόχρονα με την Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας χορηγήθηκε και η Κλίμακα Κοινωνικής Επιθυμητότητας (SDS), ώστε να ελεγχθεί αν οι απαντήσεις των συμμετεχόντων ήταν προσωπικές τους απόψεις ή επηρεάστηκαν από το κοινωνικά επιθυμητό. Από την ανάλυση των δεδομένων της 1^{ης} χορήγησης εξαιρέθηκαν δύο άτομα, τα οποία παρουσίασαν τιμές κοινωνικής επιθυμητότητας πάνω από εννέα (>9) (Zervas, Stavrou, & Psychountaki, 2007).

Δείγμα: Τα 139 άτομα (79 άνδρες και 60 γυναίκες) ήταν ηλικίας 18 έως 38 ετών (Μ.Ο.= 20.24, Τ.Α.=2.38), με αθλητική εμπειρία από 3 έως 22 έτη (Μ.Ο.=9.94, Τ.Α.=3.45) και συμμετοχή σε αγώνες από 25 έως 800 (Μ.Ο.= 179.86, Τ.Α.=124.60). Οι συμμετέχοντες ήταν αθλητές 19 διαφορετικών αθλημάτων (στίβος 26, καλαθοσφαίριση 24, υδατοσφαίριση 13, ποδόσφαιρο 31, άρση βαρών 2, κολύμβηση 3, χειροσφαίριση 6, ξιφασκία 7, καράτε 3, τρίαθλο 1, ταε κβο ντο 1, γυμναστική 5, συγχρονισμένη κολύμβηση 3, πυγμαχία 2, πετοσφαίριση 7, αντισφαίριση 2, σόφτμπολ 1, ποδηλασία 1 και ιστιοπλοΐα 1).

Στη 2^η χορήγηση κανένας από τους συμμετέχοντες δεν παρουσίασε βαθμό κοινωνικής επιθυμητότητας πάνω από το κριτήριο. Τα 113 άτομα (78 άνδρες και 35 γυναίκες) ήταν ηλικίας 18 έως 39 ετών με αθλητική εμπειρία από 2 έως 21 έτη και

συμμετοχή σε αγώνες από 10 έως 500 αγώνες. Ήταν αθλητές 15 διαφορετικών αγωνισμάτων (στίβος 23, καλαθοσφαίριση 17, υδατοσφαίριση 3, ποδόσφαιρο 34, άρση βαρών 3, κολύμβηση 9, χειροσφαίριση 5, ξιφασκία 3, καράτε 1, τae κβο ντο 6, γυμναστική 2, πυγμαχία 2, πετοσφαίριση 3, ιππασία 1 και ιστιοπλοΐα 1).

Δομική εγκυρότητα: Για τον έλεγχο της δομικής εγκυρότητας της Κλίμακας, έγινε: (α) ο έλεγχος σφαιρικότητας του Bartlett (Bartlett's test of sphericity) για τον έλεγχο της ανεξαρτησίας μεταξύ των μεταβλητών και (β) ο δείκτης Kaiser-Meyer-Olkin (KMO, measure of sampling adequacy) για τον έλεγχο της επάρκειας-καταλληλότητας του δείγματος και (γ) διερευνητική παραγοντική ανάλυση (exploratory factor analysis).

Για τη διενέργεια της διερευνητικής παραγοντικής ανάλυσης, επιλέγει, με βάση τα δεδομένα μας, η μέθοδος των κυρίων αξόνων (principal axis factoring). Τα κριτήρια για τη διατήρηση ή μη κάποιων παραγόντων ή ερωτημάτων αποτέλεσαν: (α) οι φορτίσεις (loadings), όπου το κάθε ερώτημα θα πρέπει να φορτίζει ικανοποιητικά κάποιο παράγοντα (πάνω από .40) (β) οι ιδιοτιμές (eigenvalues) να είναι μεγαλύτερες της μονάδας, (γ) η κοινή παραγοντική διακύμανση (communalities) να είναι πάνω από .40 και (δ) η ερμηνευόμενη διακύμανση (explained variance) να ανέρχεται σε ποσοστό πάνω από 40% της συνολικής διακύμανσης (Tabachnick & Fidell, 1996). Η παραγοντική ανάλυση πραγματοποιήθηκε είτε με ορθογώνια περιστροφή (varimax rotation) είτε με πλάγια περιστροφή των αξόνων (oblimin rotation), ανάλογα με τα αποτελέσματα του ελέγχου σφαιρικότητας, ώστε να αυξηθεί η ερμηνευτική ικανότητα των παραγόντων.

Αξιοπιστία: Ο έλεγχος της αξιοπιστίας έγινε με την αξιολόγηση της εσωτερικής συνέπειας (internal consistency) της Κλίμακας, η οποία αφορά στην ομοιογένεια των απαντήσεων στα ερωτήματα και χρησιμοποιήθηκαν τρεις μέθοδοι: (α) η μέθοδος α του Cronbach, (β) ο έλεγχος των συσχετίσεων μεταξύ των ερωτημάτων της Κλίμακας (inter-item correlation) και (γ) ο έλεγχος των διορθωμένων συσχετίσεων του κάθε ερωτήματος με τη συνολική τιμή της Κλίμακας (corrected item-total correlations) για την εκτίμηση της συμβολής κάθε ερωτήματος στην Κλίμακα.

Λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα από τον έλεγχο των ψυχομετρικών χαρακτηριστικών, πραγματοποιήθηκαν τροποποιήσεις στην Κλίμακα (όπου και αν

ήταν απαραίτητες), ώστε να πραγματοποιηθεί ο περαιτέρω έλεγχος της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας της Κλίμακας.

Εγκυρότητα «συγχρονικής συνάφειας»: Για τον έλεγχο της συγχρονικής συνάφειας της Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας έγινε νέα χορήγηση (χορήγηση 2) της διαμορφωμένης πλέον Κλίμακας παράλληλα με: (α) την Κλίμακα Κοινωνικής Επιθυμητότητας (SDS) για τον έλεγχο των κοινωνικά επιθυμητών απαντήσεων και (β) το Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησης του Τίμιου Παιχνιδιού (fair play) στη Φυσική Αγωγή (Χασάνδρα κ.ά., 2002). Το συγκεκριμένο Ερωτηματολόγιο αποδίδει τη διάθεση των εξεταζόμενων να συμπεριφερθούν τίμια στο μάθημα της φυσικής αγωγής και αναμενόταν όσοι από τους εξεταζόμενους είχαν υψηλή βαθμολογία στο Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησης του Τίμιου Παιχνιδιού (fair play) στη Φυσική Αγωγή να έχουν αντίστοιχα υψηλή βαθμολογία και στην Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας.

Αναλυτικά, τα ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν για τον έλεγχο της εγκυρότητας «συγχρονικής συνάφειας» της Κλίμακας είναι τα εξής:

(α) Το Ερωτηματολόγιο Κοινωνικής Επιθυμητότητας (SDS; Crowne & Marlowe, 1960; Ψυχουντάκη, Εκκεκάκης, & Ζέρβας, 1993). Η σύντομη μορφή του ερωτηματολογίου Κοινωνικής Επιθυμητότητας αποτελείται από 13 ερωτήσεις, οι οποίες ελέγχουν την τάση του εξεταζόμενου να δίνει κοινωνικώς επιθυμητές απαντήσεις κατά την αξιολόγηση των ψυχολογικών χαρακτηριστικών του. Ο εξεταζόμενος απαντάει σε κάθε ερώτηση με το χαρακτηρισμό «Σωστό» αν συμφωνεί ή «Λάθος» αν διαφωνεί με την άποψη που διατυπώνει η κάθε πρόταση. Ο δείκτης α Cronbach του ερωτηματολογίου σε ελληνικό πληθυσμό είναι .69. Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο θα χορηγηθεί στους συμμετέχοντες για να εξεταστεί αν οι απαντήσεις που θα δώσουν στην Κλίμακα Αθλητικής Εντιμότητας είναι «προϊόν» εσωτερικής διεργασίας ή αποτυπώνουν αυτό που ηθικά είναι το «κοινωνικά επιθυμητό. Ως ανώτατη αποδεκτή τιμή για το Ερωτηματολόγιο Κοινωνικής Επιθυμητότητας έχει οριστεί η τιμή 9 (Zervas, Stavrou, & Psychountaki, 2007).

(β) Το Ερωτηματολόγιο για την Αξιολόγηση του Τίμιου Παιχνιδιού (fair play) στη Φυσική Αγωγή (Χασάνδρα, Γούδας, Χατζηγεωργιάδης, & Θεοδωράκης, 2002). Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει 16 ερωτήσεις που αξιολογούν τέσσερις διαστάσεις του τίμιου παιχνιδιού στη φυσική αγωγή. Οι τέσσερις διαστάσεις είναι: (α) σεβασμός στους συμπαίκτες, (β) «κλέψιμο», (γ) σεβασμός στις τυπικότητες και (δ) τέχνη νίκης

και περιλαμβάνουν τέσσερις ερωτήσεις η καθεμία. Ο εξεταζόμενος απαντά σε μια κλίμακα τύπου Likert από το «ποτέ» (1) έως το «πάντα» (5) αν συμφωνεί με τα ερωτήματα που διατυπώνονται. Οι δείκτες α Cronbach κυμάνθηκαν από .62 έως .81 (Χασάνδρα κ.ά., 2002).

(γ) Το Ερωτηματολόγιο Αθλητικού Προσανατολισμού για παιδιά (Duda & Nicholls, 1992· Καρτερολιώτης & Σταύρου, 1996). Το Ερωτηματολόγιο Αθλητικού Προσανατολισμού για παιδιά περιλαμβάνει 13 ερωτήσεις και παρέχει πληροφορίες για τον αθλητικό προσανατολισμό των παιδιών στο *έργο* και στο *εγώ*. Ο συμμετέχων μπορεί να παρουσιάζει υψηλή βαθμολογία τόσο στον προσανατολισμό στο *έργο* όσο και στον προσανατολισμό στο *εγώ*. Ο προσανατολισμός στο *έργο* περιλαμβάνει επτά ερωτήσεις (6,7,8,9,10,11,12), ενώ ο προσανατολισμός στο *εγώ* περιλαμβάνει έξι ερωτήσεις (1,2,3,4,5,13). Οι απαντήσεις δίνονται σε μια 5βάθμια κλίμακα τύπου Likert όπου το 1 αντιστοιχεί στο «συμφωνώ απόλυτα» και το 5 στο «διαφωνώ απόλυτα».

(δ) Το Ερωτηματολόγιο Επιθετικότητας (Aggression Questionnaire, Buss & Perry, 1992· Μποζώνης & Ψυχουντάκη, 2005). Το Ερωτηματολόγιο Επιθετικότητας των Buss και Perry (1992) αποτελείται από 29 ερωτήσεις τα οποία αξιολογούν την τάση του ατόμου για επιθετικές σκέψεις, συναισθήματα και συμπεριφορά. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από τέσσερις παράγοντες, οι οποίοι –στον ελληνικό πληθυσμό- ερμηνεύουν το 44,2% της συνολικής διακύμανσης. Οι παράγοντες είναι: *Σωματική επιθετικότητα* (2,5,8,11,13,22,25,29), *Λεκτική επιθετικότητα* (4,6,14,21,27), *Θυμός/Οργή* (1,9,12,18,19,23,28) και *Εχθρότητα* (3,7,10,15,17,20,24,26). Από θεωρητική άποψη οι παράγοντες αυτοί αντιπροσωπεύουν το σύνολο των συστατικών της έννοιας της επιθετικότητας. Οι παράγοντες *Σωματική* και *Λεκτική επιθετικότητα* περιλαμβάνουν οι ερωτήσεις που σχετίζονται με τα λειτουργικά ή συμπεριφοριστικά στοιχεία της επιθετικότητας, ο παράγοντας του *Θυμού/Οργής* αντιπροσωπεύει το συναισθηματικό στοιχείο και ο παράγοντας της *Εχθρότητας* αντιπροσωπεύει το γνωστικό στοιχείο της επιθετικότητας. Για τον ελληνικό πληθυσμό οι δείκτες εσωτερικής συνέπειας α Cronbach των παραγόντων του ερωτηματολογίου είναι: *Σωματική επιθετικότητα* .81, *Λεκτική επιθετικότητα* .56, *Θυμός/Οργή* .81, *Εχθρότητα* .75 και *Γενική Επιθετικότητα* .88.

Επαναμέτρηση (test-retest): Σε χρονικό διάστημα 30 περίπου ημερών από την προηγούμενη χορήγηση (χορήγηση 2), η Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής

Εντιμότητας χορηγήθηκε ξανά σε ένα δείγμα από τους αθλητές αυτούς (N= 51), ώστε να εξεταστεί η αξιοπιστία «επαναληπτικών μετρήσεων» (test-retest reliability), η οποία αξιολογεί τη σταθερότητα στο χρόνο του υπό μελέτη χαρακτηριστικού.

Αξιοπιστία με τη μέθοδο των ημίκλαστων (split-half): για την περαιτέρω εξέταση της αξιοπιστίας της Κλίμακας πραγματοποιήθηκε έλεγχος της αξιοπιστίας της και με τη μέθοδο των ημίκλαστων, κατά την οποία οι ερωτήσεις χωρίζονται σε δύο μέρη και εξετάζεται η συσχέτιση μεταξύ τους με το δείκτη Spearman-Brown.

Φάση III - Επιβεβαιωτικός έλεγχος

Στη φάση αυτή, πραγματοποιήθηκε η επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση (confirmatory factor analysis) για τον έλεγχο του μοντέλου, με το στατιστικό πακέτο EQS 5.7 (Bentler, 1995). Η επιβεβαιωτική ανάλυση έγινε για να διαπιστωθεί αν το μοντέλο δομής της Κλίμακας, που «προτάθηκε» από τη διερευνητική παραγοντική ανάλυση (φάση II), είναι αποδεκτό.

Δείγμα: Για τις ανάγκες της διαδικασίας αυτής, η Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας χορηγήθηκε εκ νέου σε 275 αθλητές (177 άνδρες και 98 γυναίκες), ηλικίας 18 έως 39 ετών (M.O.= 23.33, T.A.=4.51). με αθλητική εμπειρία από 2 έως 26 έτη (M.O.=11.14, T.A.=4.69) και συμμετοχή από 10 έως 1000 αγώνες (M.O.= 203.37, T.A.=175.10). Οι συμμετέχοντες ήταν αθλητές 20 διαφορετικών αθλημάτων (στίβος 23, καλαθοσφαίριση 31, υδατοσφαίριση 27, άρση βαρών 1, κολύμβηση 4, ποδόσφαιρο 42, χειροσφαίριση 37, ξιφασκία 3, καράτε 2, τae κβο ντο 11, γυμναστική 1, συγχρονισμένη κολύμβηση 4, πυγμαχία 2, πετοσφαίριση 38, αντισφαίριση 4, σόφτμπολ 9, κωπηλασία 1, πάλη 32, κανό καγιάκ 1 και τζούντο 2).

Για τον έλεγχο του μοντέλου τα σημαντικότερα κριτήρια αποτέλεσαν οι εξής δείκτες: (α) ο δείκτης χ^2 (chi-square likelihood ratio statistic) (Bentler & Bonnet, 1980) και ο λόγος του χ^2 προς τους βαθμούς ελευθερίας (χ^2 / df) (Bentler, 1995· Bentler & Bonnet, 1980), (β) ο Robust Comparative Fit Index (RCFI) (Byrne, 1994), (γ) ο Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) (Hu & Bentler, 1999), (δ) ο Non-Normed Fit Index (NNFI) (Bentler & Bonnet, 1980), (ε) ο Standardized Root Mean Square Residual (SRMR) (Hu & Bentler, 1999), και (στ) ο Comparative Fit Index (CFI) (Bentler, 1995).

Ο δείκτης Robust Comparative Fit Index (RCFI) υπολογίζει την καταλληλότητα του υποτιθέμενου μοντέλου σε σχέση με ένα ανεξάρτητο μοντέλο. Αν το υποτιθέμενο μοντέλο δεν αποτελεί σημαντική βελτίωση του ανεξάρτητου μοντέλου οι δείκτες θα είναι κοντά στο μηδέν (0). Αποδεκτές θεωρούνται οι τιμές που είναι πάνω από .900. Ο Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) προσδιορίζει την εφαρμογή του μοντέλου. Όταν οι τιμές είναι .05 ή μικρότερες θεωρείται ότι υπάρχει καλή εφαρμογή, όταν είναι έως .08 δείχνουν αποδεκτή εφαρμογή, ενώ, όταν είναι .10 υπάρχει κακή εφαρμογή του μοντέλου. Ο Non-Normed Fit Index (NNFI) εξετάζει την καταλληλότητα του υποτιθέμενου μοντέλου σε σχέση με ένα βασικό μοντέλο, λαμβάνοντα υπόψη το μέγεθος του δείγματος. Για να υπάρξει καλή εφαρμογή απαιτούνται τιμές πάνω από .90. Ο Standardized Root Mean Square Residual (SRMR) μετρά το μέσο όρο ασυμφωνίας μεταξύ παρατηρούμενων και προβλεπόμενων συνδιακυμάνσεων. Τιμές μικρότερες του .06 δηλώνουν ότι οι αποκλίσεις μεταξύ παρατηρούμενων και εφαρμοσμένων συνδιακυμάνσεων είναι μικρές οπότε και θεωρούνται αποδεκτές. Ο Comparative Fit Index (CFI) παίρνει τιμές από 0 έως 1, με τις τιμές πάνω από .900 να θεωρούνται αποδεκτές (Bentler, 1990).

3.2. Δεύτερο Μέρος - Διομαδικές Διαφορές

Σκοπός του δεύτερου μέρους της μελέτης ήταν η διερεύνηση πιθανών διαφορών σε ό,τι αφορά στην αθλητική εντιμότητα μεταξύ αθλητών διαφορετικού φύλου, ηλικίας και αθλήματος. Όσον αφορά στις διαφορές ανάμεσα σε αθλητές των δύο φύλων, από προηγούμενες έρευνες (Beller & Stoll, 1995· Cruz, Boixados κ.ά., 2001· Duda κ.ά., 1991· Kelinske κ.ά., 2001· Lemyre κ.ά., 2001· Miller κ.ά., 2004· Tsai & Fung, 2004· Wright & Rubin, 1989) φαίνεται ότι οι γυναίκες αθλήτριες έχουν υψηλότερα επίπεδα ηθικής εντιμότητας από τους άνδρες αθλητές. Επίσης, από τη διεθνή βιβλιογραφία επισημαίνεται ότι η αθλητική εντιμότητα διαφοροποιείται και με βάση την ηλικία και οι αθλητές μεγαλύτερων ηλικιών παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα αθλητικής εντιμότητας από τους αρχάριους και σε μικρή ηλικία αθλητές (Cruz κ.ά., 2001· Tsai & Fung, 2004). Τέλος, η φύση του αθλήματος φαίνεται να διαφοροποιεί τις συμπεριφορές αθλητικής εντιμότητας των αθλητών όπως εξετάστηκε σε προηγούμενες έρευνες (Bredemeier κ.ά., 1986· Smith & Stewart, 2003).

3.2.1 Δείγμα

Το δείγμα της έρευνας αυτής αποτέλεσαν 275 αθλητές, 177 άνδρες και 98 γυναίκες, έτσι ώστε να πραγματοποιηθούν, καταρχήν, συγκρίσεις μεταξύ των δύο φύλων. Η έρευνα εστίασε σε ενήλικες αθλητές, ηλικίας 18 έως 39 ετών (Μ.Ο.= 23.33, Τ.Α.=4.51) με αθλητική εμπειρία από 2 έως 26 έτη (Μ.Ο.=11.14, Τ.Α.=4.69) και συμμετοχή από 10 έως 1000 αγώνες (Μ.Ο.= 203.37, Τ.Α.=175.10). Οι συμμετέχοντες ήταν αθλητές 20 διαφορετικών αθλημάτων (στίβος 23, καλαθοσφαίριση 31, υδατοσφαίριση 27, άρση βαρών 1, κολύμβηση 4, ποδόσφαιρο 42, χειροσφαίριση 37, ξιφασκία 3, καράτε 2, τσεκβο ντο 11, γυμναστική 1, συγχρονισμένη κολύμβηση 4, πυγμαχία 2, πετοσφαίριση 38, αντισφαίριση 4, σόφτμπολ 9, κωπηλασία 1, πάλη 32, κανό καγιάκ 1 και τζούντο 2). Απαιτήθηκε μεγάλο εύρος στην ηλικία καθώς ένας από τους σκοπούς της παρούσας έρευνας είναι να εξεταστούν οι διαφορές στην αθλητική εντιμότητα ανάλογα με την ηλικία (Vallerand & Losier, 1994). Οι αθλητές επίσης, προέρχονταν από διαφορετικά αθλήματα, 51 αθλητές από αθλήματα «χαμηλής επαφής», όπως η κολύμβηση και ο στίβος, 148 αθλητές από αθλήματα «μέσης επαφής», όπως η καλαθοσφαίριση και το ποδόσφαιρο και 76 αθλητές από αθλήματα «υψηλής επαφής», όπως το τζούντο και η πάλη με βάση το διαχωρισμό που προτάθηκε από τους Bredemeier και συνεργάτες (1986). Οι αθλητές προερχόταν από συλλόγους περιοχών της Αθήνας. Όλοι οι συμμετέχοντες υπέγραψαν τη δήλωση συγκατάθεσης (consent form), η οποία ενημέρωνε ότι η συμμετοχή του αθλητή είναι ανώνυμη και γίνεται οικειοθελώς.

3.2.2. Όργανα μέτρησης -Ερωτηματολόγια

Τα ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν στο δεύτερο μέρος της μελέτης αυτής είναι τα εξής:

(α) Η Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (Vallerand et.al., 1997), έτσι όπως είχε διαμορφωθεί από το πρώτο μέρος της μελέτης.

(β) Το Ερωτηματολόγιο Κοινωνικής Επιθυμητότητας (SDS; Crowne & Marlowe, 1960; Ψυχουντάκη, Εκκεκάκης, & Ζέρβας, 1993).

(γ) Το Ερωτηματολόγιο ατομικών-δημογραφικών στοιχείων όπου αναφερόταν το φύλο, η ηλικία, η αθλητική εμπειρία σε έτη και αγώνες και το άθλημα των συμμετεχόντων.

3.2.3. Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Για τη χορήγηση των ερωτηματολογίων ο ερευνητής ενημέρωνε τους προπονητές των αθλητών, οι οποίοι θα συμμετείχαν στην έρευνα, με σκοπό την εξασφάλιση της άδειας των προπονητών. Κατόπιν, ο ερευνητής ενημέρωνε τους αθλητές για τις συνθήκες διεξαγωγής της έρευνας και τον σκοπό της και τους διαβεβαίωνε για την απόλυτη εμπιστευτικότητα των απαντήσεών τους. Για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων απαιτείτο χρόνος 10-15 περίπου λεπτών. Ο ερευνητής ήταν παρών καθ' όλη τη διάρκεια της χορήγησης για πιθανές διευκρινίσεις στη διαδικασία. Ο τόπος συμπλήρωσης ήταν ο χώρος προπόνησης των αθλητών. Η συμπλήρωση γινόταν πριν την έναρξη της προπόνησης. Στους αθλητές επισημάνθηκε ότι οι απαντήσεις τους ήταν απολύτως εμπιστευτικές και ότι τα ερωτηματολόγια δεν αποτελούσαν προσωπικό τεστ, αλλά μια έρευνα για τη μελέτη της συμμετοχής – συμπεριφοράς στον αθλητισμό (Vallerand κ.ά., 1997). Ειδικότερα, όσον αφορά στην περίοδο χορήγησης των ερωτηματολογίων, πραγματοποιήθηκε περίπου στο μέσο της αγωνιστικής περιόδου, καθώς, σύμφωνα με τους Vallerand και Losier (1994), η αθλητική εντιμότητα μειώνεται με την έναρξη της αγωνιστικής περιόδου και «προσαρμόζεται» σε αθλητικά δεδομένα.

3.2.4. Στατιστική ανάλυση

Η στατιστική ανάλυση στην παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε με το στατιστικό πακέτο SPSS (Statistical Package for Social Science, Version 13.0). Χρησιμοποιήθηκαν μέθοδοι περιγραφικής στατιστικής (μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις) για την περιγραφή των εξεταζόμενων μεταβλητών ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και το άθλημα των συμμετεχόντων. Για τη διερεύνηση των διαφορών μεταξύ των διαφορετικών ομάδων (φύλο, ηλικία, άθλημα) και τον έλεγχο των υποθέσεων της έρευνας, χρησιμοποιήθηκαν μέθοδοι επαγωγικής στατιστικής (t-test, ANOVA, MANOVA). Ο έλεγχος των συσχετίσεων πραγματοποιήθηκε με τον δείκτη Pearson r . Η εσωτερική συνέπεια εξετάστηκε με τον δείκτη α του Cronbach, ενώ η δομική εγκυρότητα της Κλίμακας ελέγχθηκε με διερευνητική παραγοντική ανάλυση. Για την πραγματοποίηση της επιβεβαιωτικής παραγοντικής ανάλυσης χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πρόγραμμα EQS 5.7.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

4.1. Έλεγχος ψυχομετρικών χαρακτηριστικών της Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας

4.1.1. 1^η χορήγηση

Η μεταφρασμένη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας χορηγήθηκε σε 141 άτομα για τον έλεγχο της αξιοπιστίας και της δομικής της εγκυρότητας. Από την ανάλυση των δεδομένων εξαιρέθηκαν δύο άτομα, τα οποία παρουσίασαν τιμές κοινωνικής επιθυμητότητας πάνω από εννέα (>9) (Zervas, Stavrou, & Psychountaki, 2007). Στον Πίνακα 4.1 παρουσιάζονται ο μέσος όρος και η τυπική απόκλιση στην ηλικία, την αθλητική εμπειρία και τη συμμετοχή σε αγώνες των 139 ατόμων (79 άνδρες και 60 γυναίκες) που συμμετείχαν στην πρώτη χορήγηση της Κλίμακας.

Πίνακας 4.1. Μέσος όρος και τυπική απόκλιση για την ηλικία (έτη), την αθλητική εμπειρία (έτη) και τη συμμετοχή σε αγώνες (αγώνες) των συμμετεχόντων στην έρευνα

	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Ηλικία	20.24	2.38
Αθλητική εμπειρία	9.94	3.45
Συμμετοχή σε αγώνες	179.86	124.60

Δομική εγκυρότητα: Ο έλεγχος σφαιρικότητας του Bartlett (Bartlett's test of sphericity) ήταν στατιστικά σημαντικός (1060.056, df 300, $p < 000$), αποτέλεσμα που βεβαιώνει για την ανεξαρτησία μεταξύ των μεταβλητών και την καταλληλότητά τους για τη διενέργεια παραγοντικής ανάλυσης. Ο δείκτης Kaiser-Meyer-Olkin (KMO, measure of sampling adequacy), ο οποίος ελέγχει την επάρκεια-καταλληλότητα του δείγματος, ήταν ικανοποιητικός (.701), αποτέλεσμα που προσέφερε περαιτέρω βεβαιότητα για τη διενέργεια διερευνητικής παραγοντικής ανάλυσης (Tabachnik & Fidell, 1996).

Για τη διενέργεια της διερευνητικής παραγοντικής ανάλυσης (Πίνακας 4.2) επιλέχθηκε η μέθοδος των κύριων αξόνων (principal axis factoring) με ορθογώνια περιστροφή (varimax rotation). Η μέθοδος των κυρίων αξόνων μας επιτρέπει να ελέγξουμε το ποσοστό της διακύμανσης που ερμηνεύουν οι παράγοντες, τον αριθμό των οποίων καθορίζει ο ερευνητής (Russell, 2002), ενώ η ορθογώνια περιστροφή επιλέχθηκε με βάση την πιθανή ανεξαρτησία των παραγόντων.

Πίνακας 4.2. Φορτίσεις των ερωτημάτων στους πέντε παράγοντες, ιδιοτιμές και ποσοστό ερμηνευμένης διακύμανσης των πέντε παραγόντων

	Παράγοντας					Κοινή διακύμανση
	1*	2*	3*	4*	5*	
Ερώτημα 7	.82	.15	.08	-.02	.05	.74
Ερώτημα 12	.80	.04	.08	-.11	-.02	.77
Ερώτημα 22	.68	-.01	.36	.05	.07	.67
Ερώτημα 2	.65	-.03	.25	.01	-.10	.69
Ερώτημα 17	.55	.16	.36	-.07	-.01	.54
Ερώτημα 8	.50	.07	.15	-.15	.22	.63
Ερώτημα 19	-.05	.79	.01	.10	-.17	.69
Ερώτημα 9	.01	.77	.03	.05	-.05	.65
Ερώτημα 24	.05	.64	.15	.20	-.03	.57
Ερώτημα 16	.20	.54	.47	-.05	-.02	.61
Ερώτημα 4	.09	.49	.22	.01	.21	.64
Ερώτημα 14	.06	.45	.08	-.10	.14	.70
Ερώτημα 1	.29	.07	.77	-.04	.05	.69
Ερώτημα 21	.16	.08	.74	-.02	-.04	.72
Ερώτημα 11	.25	.35	.62	-.00	.11	.62
Ερώτημα 6	.13	.18	.55	.02	.14	.45
Ερώτημα 23	-.06	-.09	.03	.67	.07	.57
Ερώτημα 13	-.18	.13	.16	.65	-.00	.66
Ερώτημα 18	-.04	.10	.08	.64	-.03	.61
Ερώτημα 3	-.10	.22	-.04	.53	-.07	.59
Ερώτημα 20	.10	-.06	-.09	-.15	.71	.67
Ερώτημα 10	.02	.13	.13	.09	.69	.53
Ερώτημα 15	-.08	-.02	.10	-.05	.65	.69
Ερώτημα 5	.07	-.03	.22	-.02	.49	.72
Ερώτημα 25	.05	-.03	-.06	.05	.45	.64
Ιδιοτιμές	4.815	2.729	2.064	1.690	1.347	
Ερμηνευμένη διακύμανση	19.26%	30.18%	38.43%	45.19%	50.58%	

*Παράγοντας 1= σεβασμός στις αρχές, παράγοντας 2= σεβασμός στον αντίπαλο, παράγοντας 3= σεβασμός στους κοινωνικούς κανόνες, παράγοντας 4= σεβασμός στη συμμετοχή, παράγοντας 5= αρνητική προσέγγιση

Από τη διερευνητική παραγοντική ανάλυση εξήχθησαν 5 παράγοντες, οι οποίοι ερμήνευαν το 50.58% της συνολικής διακύμανσης (Πίνακας 4.2). Οι κοινές διακυμάνσεις (communalities) των ερωτημάτων παρουσίασαν μέσο όρο 0.64 (από .45 έως .77). Οι φορτίσεις των ερωτημάτων ήταν ικανοποιητικές, εκτός από τις ερωτήσεις 5, 8, 16 και 25 (Πίνακας 4.2).

Αξιοπιστία: Ο έλεγχος εσωτερικής συνέπειας της Κλίμακας έγινε με τον δείκτη α του Cronbach και έδωσε ικανοποιητικές τιμές για τον παράγοντα του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες ($\alpha=.76$), για τον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο ($\alpha=.67$) και για τον παράγοντα του σεβασμού στους κανόνες και στις αρχές του αθλήματος ($\alpha=.81$). Ωστόσο, για τον παράγοντα του σεβασμού στη συμμετοχή ($\alpha=.54$) και για τον παράγοντα της αρνητικής προσέγγισης στον αθλητισμό ($\alpha=.58$) οι τιμές ήταν χαμηλές. Οι συσχετίσεις μεταξύ των ερωτημάτων (inter-item correlation) και οι διορθωμένες συσχετίσεις του κάθε ερωτήματος με τη συνολική τιμή της Κλίμακας (corrected item-total correlations) για τους πέντε παράγοντες παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.3. Οι τιμές της συσχέτισης μεταξύ των ερωτημάτων των παραγόντων του σεβασμού στη συμμετοχή και της αρνητικής προσέγγισης ήταν πολύ χαμηλές, ενώ από τον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο το ερώτημα 14 είχε πολύ χαμηλή συσχέτιση με την Κλίμακα συνολικά (.28).

Πίνακας 4.3. Συσχετίσεις μεταξύ των ερωτημάτων και διορθωμένες συσχετίσεις για τους πέντε παράγοντες

	Συσχετίσεις των ερωτημάτων (inter-item correlation) M.O.	Διορθωμένες συσχετίσεις (corrected item-total correlations) (M.O.) Min-max
Σεβασμός στους		
κοινωνικούς κανόνες	.41	.54 (.43-.61)
Σεβασμός στον αντίπαλο	.30	.44 (.28-.54)
Σεβασμός στους κανόνες		
και τις αρχές	.47	.60 (.50-.67)
Σεβασμός στη συμμετοχή	.20	.32 (.21-.45)
Αρνητική προσέγγιση	.22	.34 (.21-.45)

Το ερώτημα 8 («Δεν εγκαταλείπω ακόμα και όταν έχω κάνει πολλά λάθη»), αν και αντιστοιχούσε στον παράγοντα του σεβασμού στη συμμετοχή, φόρτιζε στον παράγοντα του σεβασμού στους κανόνες και στις αρχές του αθλήματος (.50), ενώ το ερώτημα 16 («Μετά από μια νίκη, αναγνωρίζω την καλή δουλειά του αντιπάλου»), αν και αντιστοιχούσε στον παράγοντα του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες, φόρτιζε υψηλά και στον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο (.47-.54). Τα ερωτήματα 5 («Αγωνίζομαι για προσωπικές διακρίσεις, βραβεία και μετάλλια») και 25 («Αν κάνω ένα λάθος σε μια κρίσιμη στιγμή του αγώνα, θυμώνω») του παράγοντα της αρνητικής προσέγγισης φόρτιζαν χαμηλά στο συγκεκριμένο παράγοντα (.49-.45), σε σχέση με τα υπόλοιπα ερωτήματα του παράγοντα. Τα συγκεκριμένα ερωτήματα (8,16,5,25) τροποποιήθηκαν λεκτικά, ώστε να συνάδουν περισσότερο με το νόημα του παράγοντα, στον οποίο ανήκαν στην αρχική έκδοση της Κλίμακας. Έτσι, το ερώτημα 8 μετατράπηκε σε: «Δεν εγκαταλείπω την προσπάθεια ακόμα κι όταν πραγματοποιώ κακή εμφάνιση», ενώ το ερώτημα 16 έγινε: «Μετά από μια νίκη, συγχαίρω τον αντίπαλο για την καλή δουλειά του». Το ερώτημα 5 μετατράπηκε σε: «Αγωνίζομαι μόνο για προσωπικές διακρίσεις, βραβεία και μετάλλια» και το ερώτημα 25 σε: «Αν κάνω ένα λάθος σε μια κρίσιμη στιγμή του αγώνα, χάνω τον έλεγχο».

4.1.2. 2^η χορήγηση

Η τροποποιημένη, όσον αφορά στα τέσσερα ερωτήματα Κλίμακα, επαναχορηγήθηκε σε νέο δείγμα 113 ατόμων και εξετάστηκε εκ νέου τόσο η αξιοπιστία όσο και η δομική της εγκυρότητα. Από την ανάλυση των δεδομένων φάνηκε ότι δεν παρουσιάστηκαν τιμές κοινωνικής επιθυμητότητας μεγαλύτερες από εννέα (>9) (Zervas κ.ά., 2007), με συνέπεια να μην εξαιρεθεί κανένα άτομο από τη συνέχεια. Τα περιγραφικά στοιχεία των 113 ατόμων (78 άνδρες και 35 γυναίκες) παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.4.

Πίνακας 4.4. Περιγραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων για την ηλικία, την αθλητική εμπειρία και τη συμμετοχή τους σε αγώνες

	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Ηλικία	21.68	2.69
Αθλητική εμπειρία	10.44	3.93
Συμμετοχή σε αγώνες	164.27	100.36

Δομική εγκυρότητα: Ο έλεγχος σφαιρικότητας του Bartlett (Bartlett's test of sphericity) ήταν στατιστικά σημαντικός (1016.60, df 300, $p < .000$), ενώ ο δείκτης Kaiser-Meyer-Olkin (KMO, measure of sampling adequacy) ήταν ικανοποιητικός (.790), ώστε να διενεργηθεί παραγοντική ανάλυση.

Για τη διενέργεια της διερευνητικής παραγοντικής ανάλυσης επιλέχθηκε η μέθοδος των κύριων αξόνων (principal axis factoring), με ορθογώνια περιστροφή (varimax rotation).

Από τη διερευνητική παραγοντική ανάλυση εξήχθησαν οι 5 παράγοντες οι οποίοι ερμήνευαν το 54.00% της συνολικής διακύμανσης (Πίνακας 4.5).

Οι κοινές διακυμάνσεις (communalities) των ερωτημάτων κυμάνθηκαν από .47 έως .81 (M.O.=0.67). Σε σχέση με την 1^η χορήγηση και την τροποποίηση των ερωτημάτων 8 και 16, τα συγκεκριμένα ερωτήματα ανταποκρίθηκαν σωστά, όσον αφορά στη φόρτισή τους στον αντίστοιχο παράγοντα. Το ερώτημα 5 δεν είχε και πάλι ικανοποιητική φόρτιση στον παράγοντα της αρνητικής προσέγγισης, ενώ το ερώτημα 25 παρουσίασε ικανοποιητική φόρτιση στο συγκεκριμένο παράγοντα (Πίνακας 4.5).

Πίνακας 4.5. Φορτίσεις των ερωτημάτων στους πέντε παράγοντες, ιδιοτιμές και ποσοστό ερμηνευμένης διακύμανσης από τους πέντε παράγοντες

	Παράγοντας					Κοινή διακύμανση
	1*	2*	3*	4*	5*	
Ερώτημα 1	.80	.26	.09	.19	-.05	.78
Ερώτημα 16	.70	.27	.19	.02	-.14	.67
Ερώτημα 11	.66	.30	.21	.11	-.06	.66
Ερώτημα 21	.66	.15	.02	.13	.02	.65
Ερώτημα 4	.50	.07	.25	.03	.11	.60
Ερώτημα 22	.48	.39	.09	-.10	-.05	.56
Ερώτημα 6	.34	.17	.25	.08	-.14	.60
Ερώτημα 14	.30	.01	.15	.18	-.16	.69
Ερώτημα 12	.19	.83	.03	.13	-.18	.81
Ερώτημα 2	.21	.78	.06	.06	.15	.71
Ερώτημα 7	.27	.71	-.00	.11	-.13	.70
Ερώτημα 17	.31	.61	.17	-.06	.07	.65
Ερώτημα 19	.19	.02	.82	.00	.06	.74
Ερώτημα 9	.19	.12	.66	.02	.04	.70
Ερώτημα 24	.27	.06	.52	.23	.01	.67
Ερώτημα 13	.15	-.07	.02	.66	-.04	.67
Ερώτημα 3	-.0	.13	.25	.57	-.26	.67
Ερώτημα 8	.17	.14	.09	.53	.05	.75
Ερώτημα 20	-.26	-.02	.25	-.19	.51	.72
Ερώτημα 25	-.11	-.08	.15	-.26	.51	.47
Ερώτημα 10	.03	.01	.03	.09	.48	.75
Ερώτημα 23	-.01	-.09	.06	.41	-.45	.65
Ερώτημα 18	-.01	.06	-.01	.40	-.40	.74
Ερώτημα 15	.00	.05	.17	-.09	.40	.50
Ερώτημα 5	-.01	-.07	.08	.03	.20	.70
Ιδιοτιμές	5.96	2.75	2.00	1.45	1.33	
Ερμηνευμένη διακύμανση	23.84%	34.85%	42.87%	48.67%	54.00%	

*Παράγοντας 1= σεβασμός στους κοινωνικούς κανόνες, παράγοντας 2= σεβασμός στον αντίπαλο, παράγοντας 3= σεβασμός στους κοινωνικούς κανόνες, παράγοντας 4= σεβασμός στη συμμετοχή, παράγοντας 5= αρνητική προσέγγιση

Αξιοπιστία: Ο έλεγχος εσωτερικής συνέπειας της Κλίμακας έγινε με τον δείκτη α του Cronbach και έδωσε τις εξής τιμές για τους πέντε παράγοντες: για τον παράγοντα του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες $\alpha = .81$, για τον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο $\alpha = .70$, για τον παράγοντα του σεβασμού στους κανόνες και στις αρχές του αθλήματος $\alpha = .84$, για τον παράγοντα του σεβασμού στη συμμετοχή $\alpha = .69$ και για τον παράγοντα της αρνητικής προσέγγισης στον αθλητισμό $\alpha = .52$.

Εξετάστηκαν, επίσης, οι συσχετίσεις μεταξύ των ερωτημάτων της Κλίμακας (inter-

item correlation) και οι διορθωμένες συσχετίσεις του κάθε ερωτήματος με τη συνολική τιμή της Κλίμακας (corrected item-total correlations), οι οποίες παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.6. Οι παράγοντες του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες και του σεβασμού στον αντίπαλο παρουσίασαν υψηλές τιμές όσον αφορά στις συσχετίσεις των ερωτημάτων και τις διορθωμένες συσχετίσεις. Από τον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο τα ερωτήματα 4 και 14 παρουσίασαν χαμηλή συσχέτιση με την Κλίμακα στο σύνολό της, ενώ και οι συσχετίσεις μεταξύ των ερωτημάτων παρουσίασαν χαμηλό μέσο όρο. Επίσης, τα ερωτήματα του παράγοντα του σεβασμού στη συμμετοχή παρουσίασαν χαμηλή συσχέτιση μεταξύ τους. Τέλος, τα ερωτήματα του παράγοντα της αρνητικής προσέγγισης εμφάνισαν πολύ χαμηλό μέσο όρο συσχέτισης μεταξύ τους και χαμηλές συσχετίσεις με την Κλίμακα στο σύνολό της.

Πίνακας 4.6. Συσχετίσεις μεταξύ των ερωτημάτων και διορθωμένες συσχετίσεις για τους πέντε παράγοντες

	Συσχετίσεις των ερωτημάτων (inter-item correlation) M.O.	Διορθωμένες συσχετίσεις (corrected item-total correlations) (M.O.) Min-max
Σεβασμός στους κοινωνικούς κανόνες	.49	.62 (.41-.73)
Σεβασμός στον αντίπαλο Σεβασμός στους κανόνες και τις αρχές	.32 .52	.46 (.29-.60) .65 (.49-.72)
Σεβασμός στη συμμετοχή	.31	.44 (.36-.52)
Αρνητική προσέγγιση	.18	.29 (.11-.35)

Με βάση τα κριτήρια για τη διατήρηση ερωτημάτων και παραγόντων, πραγματοποιήθηκαν περαιτέρω τροποποιήσεις στην Κλίμακα. Έτσι, με βάση τη χαμηλή (κάτω από .30) κοινή διακύμανση των ερωτημάτων (communalities), εξαιρέθηκαν τα ερωτήματα 6 (.24) και 14 (.18). Τα ερωτήματα του παράγοντα της αρνητικής προσέγγισης (ερωτ. 5,10,15,20,25) παρουσίασαν, επίσης, πολύ χαμηλή κοινή διακύμανση και σε συνδυασμό με τη χαμηλή εσωτερική συνοχή των ερωτημάτων του παράγοντα (Cronbach $\alpha = .52$), ο παράγοντας εξαιρέθηκε από την Κλίμακα.

Ο παράγοντας του σεβασμού στη συμμετοχή (ερωτ. 3,8,13,18,23) παρουσίασε δείκτη εσωτερικής συνοχής Cronbach $\alpha = .69$, κάτω από το κριτήριο που είχε τεθεί για τη διατήρηση ενός παράγοντα (.70). Τα ερωτήματα 4 και 22 παρουσίασαν, επίσης, φόρτιση σε δύο παράγοντες ταυτόχρονα (παράγοντες 1 και 2), με μεγαλύτερη στον παράγοντα του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες, στον οποίο δεν αντιστοιχούσαν στην αρχική έκδοση της Κλίμακας. Σε συνδυασμό με τη χαμηλή κοινή διακύμανση των δύο ερωτημάτων αποφασίστηκε να εξαιρεθούν από την Κλίμακα.

Η νέα μορφή της Κλίμακας περιελάμβανε τρεις παράγοντες: α) του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς (ερωτ. 1,11,16,21), β) του σεβασμού στους κανόνες και τις αρχές του αθλήματος (ερωτ. 2,7,12,17) και γ) του σεβασμού στον αντίπαλο (ερωτ. 9,19,24) και συνολικά 11 ερωτήματα. Πραγματοποιήθηκε νέα παραγοντική ανάλυση στο δείγμα των 113 ατόμων με την καινούρια μορφή της Κλίμακας.

Για την παραγοντική ανάλυση επιλέγει η μέθοδος των κυρίων αξόνων, με ορθογώνια περιστροφή. Οι 3 παράγοντες ερμήνευαν το 58.41% της συνολικής διακύμανσης (Πίνακας 4.9). Οι κοινές διακυμάνσεις των ερωτημάτων (communalities) κυμάνθηκαν από .35 έως .76 (M.O. = 0.58). Οι φορτίσεις των ερωτημάτων στους τρεις παράγοντες, στην τελική μορφή της Κλίμακας, παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.7. Στον παράγοντα του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες οι φορτίσεις παρουσίασαν μέσο όρο .73, στον παράγοντα του σεβασμού στις αρχές .71 και στον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο .68.

Πίνακας 4.7. Φορτίσεις των ερωτημάτων στους τρεις παράγοντες

	M	T.A.	Παράγοντας			Κοινή διακύμανση
			1	2	3	
Ερώτημα 12	4.45	.79	.83	.23	.04	.74
Ερώτημα 2	4.37	.82	.77	.18	.10	.63
Ερώτημα 7	4.65	.70	.76	.26	.01	.64
Ερώτημα 17	3.79	.95	.57	.26	.21	.44
Ερώτημα 1	4.15	.88	.28	.81	.14	.76
Ερώτημα 16	3.91	.96	.25	.73	.25	.66
Ερώτημα 11	3.97	.95	.28	.72	.28	.69
Ερώτημα 21	4.25	.91	.18	.58	.09	.37
Ερώτημα 19	2.83	1.11	.03	.09	.81	.67
Ερώτημα 9	2.48	1.18	.11	.16	.67	.49
Ερώτημα 24	3.35	1.27	.08	.21	.54	.34
Ιδιοτιμές			2.45	2.34	1.63	
Ερμηνευμένη διακύμανση			22.25%	43.56%	58.42%	

Αξιοπιστία: Οι τρεις παράγοντες είχαν υψηλή εσωτερική συνοχή $\alpha=.81$, υψηλότερη από το κριτήριο που είχε τεθεί στην αρχή για τη διατήρηση των παραγόντων (Πίνακας 4.8).

Πίνακας 4.8. Δείκτης α του Cronbach για τους τρεις παράγοντες της Κλίμακας (τελική μορφή)

Παράγοντες	Cronbach α
Σεβασμός στους κοινωνικούς κανόνες	.85
Σεβασμός στον αντίπαλο	.73
Σεβασμός στους κανόνες και στις αρχές του αθλήματος	.85
Μέσος όρος (M.O.)	.81

Για τους τρεις παράγοντες εξετάστηκαν οι συσχετίσεις μεταξύ των ερωτημάτων της Κλίμακας (inter-item correlation) και οι διορθωμένες συσχετίσεις του κάθε ερωτήματος με τη συνολική τιμή της Κλίμακας (corrected item-total correlations) (Πίνακας 4.9). Οι τιμές για τις συσχετίσεις μεταξύ των ερωτημάτων και

τις συσχετίσεις με το σύνολο της Κλίμακας ήταν ικανοποιητικές και για τους τρεις παράγοντες.

Πίνακας 4.9. Συσχετίσεις μεταξύ των ερωτημάτων και διορθωμένες συσχετίσεις για τους τρεις παράγοντες

		Συσχετίσεις των ερωτημάτων (inter-item correlation) M.O.	Διορθωμένες συσχετίσεις (corrected item-total correlations)
Σεβασμός στους κοινωνικούς κανόνες	Ερώτημα 1	.60	.78
	Ερώτημα 11		.73
	Ερώτημα 16		.73
	Ερώτημα 21		.56
Σεβασμός στους κανόνες και τις αρχές	Ερώτημα 2	.60	.72
	Ερώτημα 7		.70
	Ερώτημα 12		.75
	Ερώτημα 17		.59
Σεβασμός στον αντίπαλο	Ερώτημα 9	.52	.54
	Ερώτημα 19		.63
	Ερώτημα 24		.50

Στην επόμενη φάση, η τελική μορφή της Κλίμακας Προσανατολισμού στην Αθλητική Εντιμότητα χορηγήθηκε σε νέο δείγμα για την πραγματοποίηση επιβεβαιωτικού ελέγχου της Κλίμακας.

4.1.3. 3^η Χορήγηση – Επιβεβαιωτικός έλεγχος

Η τελική μορφή της Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας, των τριών παραγόντων, χορηγήθηκε σε νέο δείγμα 283 ατόμων και εξετάστηκε το προτεινόμενο μοντέλο με τη διενέργεια επιβεβαιωτικής παραγοντικής ανάλυσης. Από την ανάλυση των δεδομένων φάνηκε ότι 8 από τους συμμετέχοντες παρουσίασαν τιμές κοινωνικής επιθυμητότητας πάνω από εννέα (>9), οπότε και εξαιρέθηκαν από των περαιτέρω ανάλυση (Zervas κ.ά., 2007). Ο μέσος όρος και η τυπική απόκλιση για

την ηλικία, την αθλητική εμπειρία και τη συμμετοχή σε αγώνες των 275 ατόμων (177 άνδρες και 98 γυναίκες) παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.10.

Πίνακας 4.10. Περιγραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων για την ηλικία, την αθλητική εμπειρία και τη συμμετοχή τους σε αγώνες

	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Ηλικία	23.33	4.51
Αθλητική εμπειρία	11.14	4.69
Συμμετοχή σε αγώνες	203.37	175.10

Για την πραγματοποίηση της επιβεβαιωτικής παραγοντικής ανάλυσης χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα EQS 5.7 (Bentler, 1998), ενώ η εξαγωγή των αποτελεσμάτων έγινε με τη μέθοδο της μέγιστης πιθανότητας (maximum likelihood).

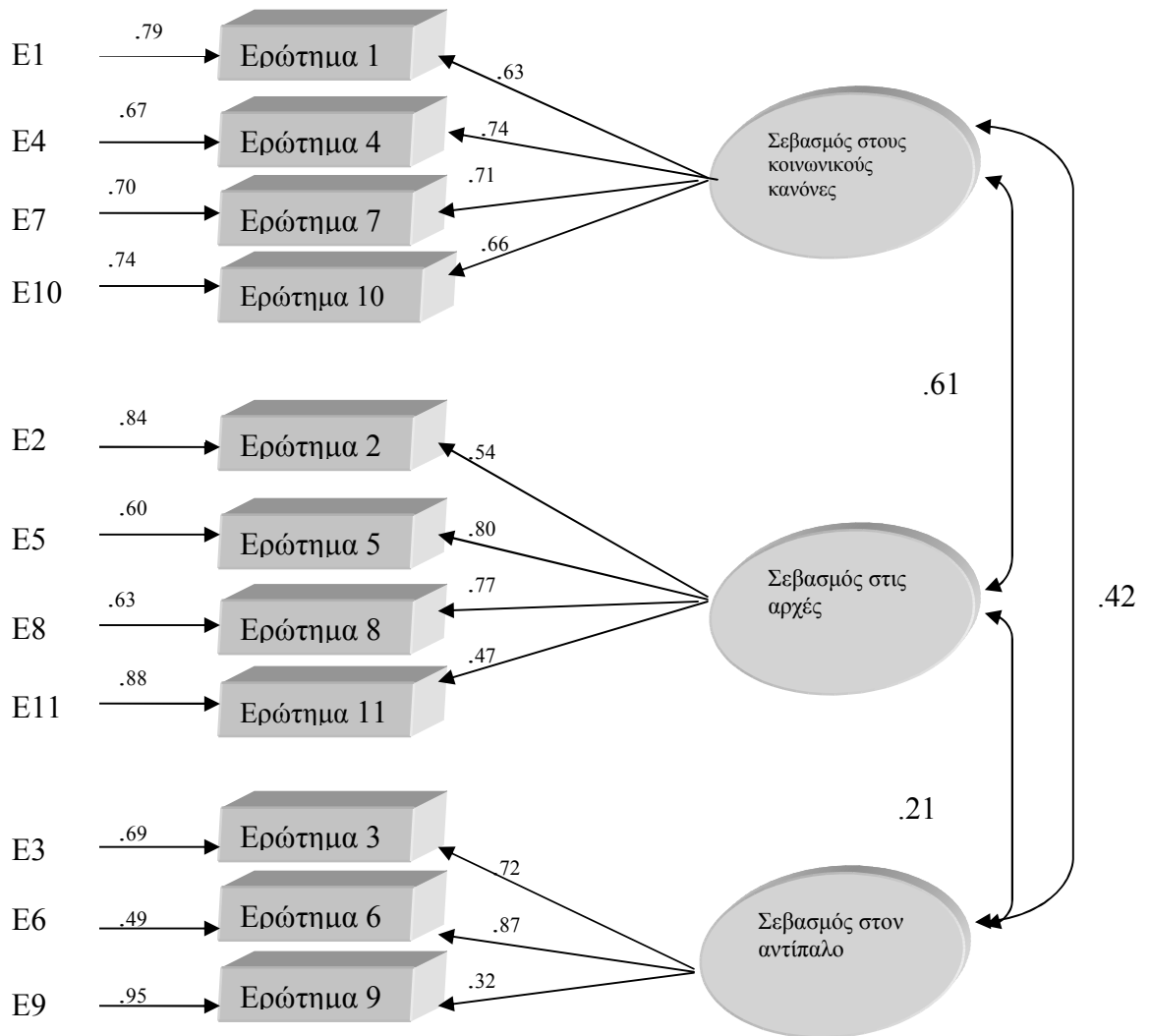
Η κύρτωση των ερωτημάτων της Κλίμακας κυμάνθηκε από -1.05 έως 7.18 (μέσος όρος κύρτωσης των ερωτημάτων 1.10) και η λοξότητα από -2.40 έως 0.74 (μέσος όρος λοξότητας των ερωτημάτων -0.87), δείχνοντας ότι τα ερωτήματα είχαν κανονική κατανομή. Η κύρτωση του ερωτήματος 5 ήταν ιδιαίτερα υψηλή (7.18) εξαιτίας της διατύπωσης του ερωτήματος («σέβομαι τους κανόνες»), που παραπέμπει σε απαντήσεις κοντά στο απόλυτο (5). Στον Πίνακα 4.11 παρουσιάζονται τα περιγραφικά στατιστικά των ερωτημάτων.

Πίνακας 4.11. Περιγραφικά στατιστικά των ερωτημάτων της Κλίμακας μετά την επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση

Ερώτημα	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση	Λοξότητα	Κύρτωση
Ερώτημα 1	4.14	.96	-1.15	1.10
Ερώτημα 2	4.27	.81	-1.15	1.51
Ερώτημα 3	2.16	1.31	.74	-.73
Ερώτημα 4	3.96	1.02	-.92	.46
Ερώτημα 5	4.64	.68	-2.40	7.18
Ερώτημα 6	2.45	1.39	.389	-1.05
Ερώτημα 7	3.85	1.09	-.80	.01
Ερώτημα 8	4.46	.79	-1.60	2.63
Ερώτημα 9	3.30	1.42	-.31	-1.20
Ερώτημα 10	4.47	.85	-1.73	2.57
Ερώτημα 11	3.69	1.15	-.65	-.32

Ο συντελεστής *Mardia* που αναφέρεται στην πολυμεταβλητή κύρτωση (multivariate kurtosis) παρουσίασε τιμή 26.80. Ο συντελεστής *Mardia* συγκρίνεται με τον τύπο $p(p+2)$, όπου p είναι ο αριθμός των ερωτημάτων της Κλίμακας (*Mardia*, 1974). Στην παρούσα έρευνα ισχύει $11(11+2)=143$, οπότε η τιμή 26.80 του δείκτη *Mardia* στην παρούσα έρευνα ήταν χαμηλότερη, δηλώνοντας ότι τα δεδομένα παρουσιάζουν πολυμεταβλητή κανονικότητα.

Ο μέσος όρος των φορτίσεων για τους τρεις παράγοντες ήταν (Σχήμα 4.1): για τον παράγοντα του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες .69, του σεβασμού στις αρχές .65 και του σεβασμού στον αντίπαλο .63. Ο παράγοντας του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες παρουσίασε θετική συσχέτιση τόσο με τον παράγοντα του σεβασμού στις αρχές (.61), όσο και με τον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο (.42). Ο παράγοντας του σεβασμού στις αρχές εμφάνισε, επίσης, θετική συσχέτιση με τον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο (.21).

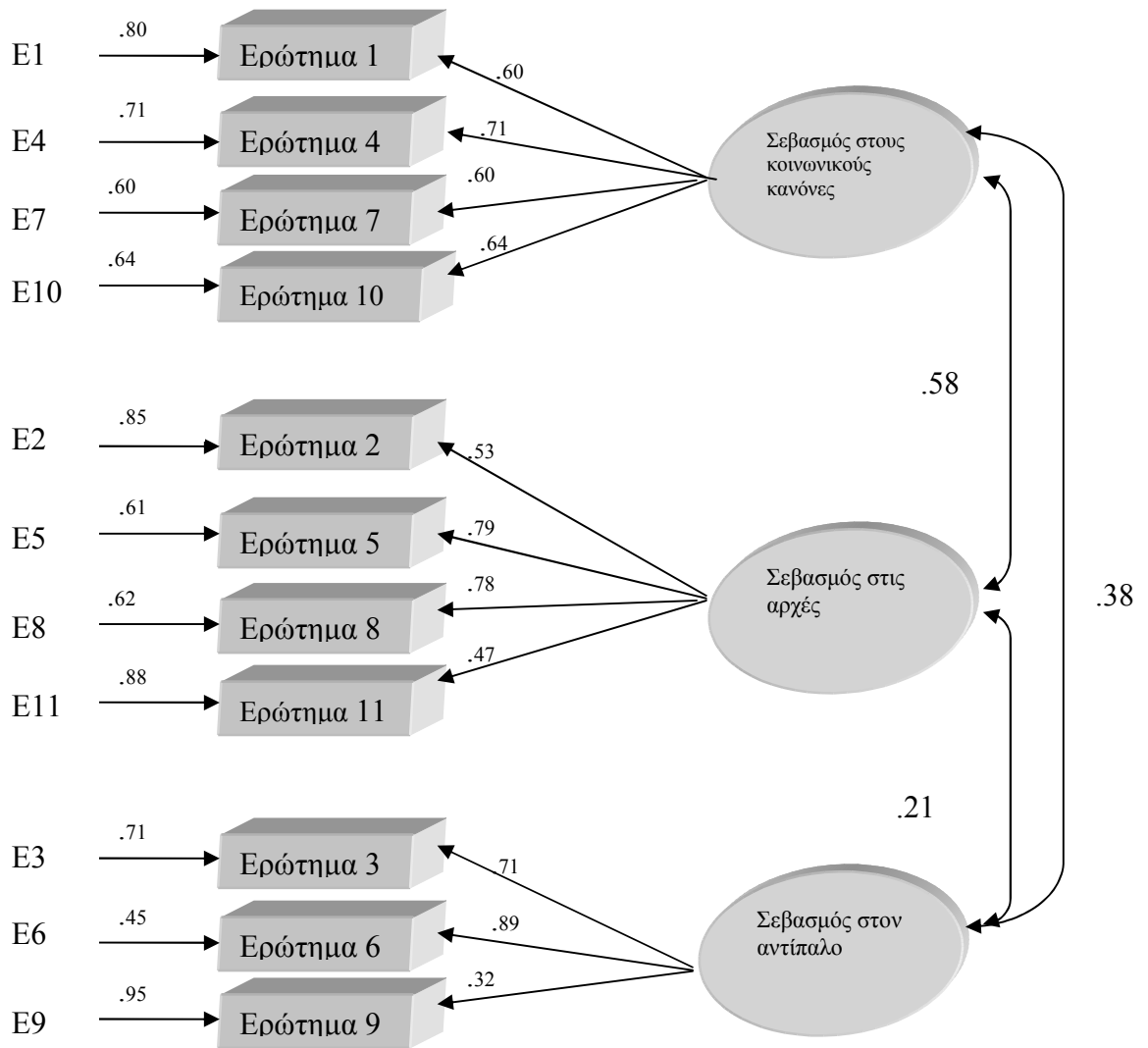
Σχήμα 4.1. Το μοντέλο με τους τρεις παράγοντες να σχετίζονται μεταξύ τους.

Η επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση δεν εμφάνισε υψηλούς δείκτες, με βάση τους οποίους θα ήταν αποδεκτό το μοντέλο των τριών παραγόντων. Έτσι, ο δείκτης χ^2 (chi-square likelihood ratio statistic) είναι 88.87, αποδεκτή για το προτεινόμενο μοντέλο. Ο δείκτης Non-Normed Fit Index (NNFI- μη κανονιστικός δείκτης προσαρμογής) παρουσίασε τιμή .87, ο Comparative Fit Index (CFI- συγκριτικός δείκτης προσαρμογής) παρουσίασε τιμή .91 και ο δείκτης Bollen IFI είχε τιμή .91, με αποδεκτές τις τιμές για τους τέσσερις δείκτες πάνω από .90. Ο δείκτης Standardized Root Mean Square Residual (SRMR- τυποποιημένο υπόλοιπο ρίζας αθροίσματος διαφορών μέσου) παρουσίασε τιμή .60, με τιμές κάτω του .60 να θεωρούνται αποδεκτές. Ο δείκτης Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA, ρίζα αθροίσματος διαφορών μέσου) είχε τιμή .08, με τιμές από .05 έως .08

να θεωρούνται αποδεκτές για την εφαρμογή του μοντέλου. Τέλος, ο δείκτης 90% confidence interval of RMSEA παρουσίασε τιμή από .067-.102.

Οι δείκτες του προτεινόμενου μοντέλου μετά την επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση δεν εμφάνισαν τις επιθυμητές τιμές. Για τη βελτίωση των δεικτών αποφασίστηκε να πραγματοποιηθεί συσχέτιση των λαθών των ερωτημάτων 7 και 10, διαδικασία η οποία έχει προταθεί και σε παλαιότερες έρευνες (Chi & Duda, 1995· Cote, 2001· Ekkekakis, Hall, & Petruzzello, 2005· Henry & Crawford, 2005). Η συσχέτιση βασίστηκε στον έλεγχο Lagrange Multiplier Test, ο οποίος «είναι ένα στατιστικό κριτήριο του προγράμματος EQS που ελέγχει το υποτιθέμενο μοντέλο βασιζόμενο στη στατιστική επάρκεια συγκεκριμένων περιορισμών του μοντέλου» (σελ 279, Li, Harmer, Duncan, Duncan, Acock, & Yamamoto, 1998) και αποδίδει σε συγκεκριμένες παραμέτρους την πτώση των δεικτών του μοντέλου. Μετά τη συσχέτιση των λαθών των ερωτημάτων 7 και 10 πραγματοποιήθηκε εκ νέου έλεγχος των δεικτών της Κλίμακας.

Οι φορτίσεις των ερωτημάτων στους τρεις παράγοντες μετά τη συσχέτιση των λαθών των ερωτημάτων 7 και 10 ήταν ικανοποιητικές (Σχήμα 4.2), με τον μέσο όρο των φορτίσεων να είναι: για τον παράγοντα του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες 0.72, για τον παράγοντα του σεβασμού στις αρχές 0.64 και για τον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο 0.64. Οι τρεις παράγοντες παρουσίασαν συσχέτιση μεταξύ τους, επιβεβαιώνοντας το μοντέλο των τριών συσχετιζόμενων παραγόντων. Ο παράγοντας του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες παρουσίασε μέτρια θετική συσχέτιση τόσο με τον παράγοντα του σεβασμού στις αρχές (.59), όσο και με τον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο (.38). Ο παράγοντας του σεβασμού στις αρχές εμφάνισε, επίσης, θετική συσχέτιση με τον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο (.21).

Σχήμα 4.2. Το μοντέλο της Κλίμακας με τους παράγοντες να σχετίζονται μεταξύ τους.

Ο έλεγχος των δεικτών μετά την συσχέτιση των λαθών των ερωτημάτων 7 και 10 παρουσίασε τα εξής αποτελέσματα: Ο δείκτης χ^2 (chi-square likelihood ratio statistic) είναι 66.37, τιμή ικανοποιητική για την αποδοχή του μοντέλου. Ο δείκτης Non-Normed Fit Index (NNFI- μη κανονιστικός δείκτης προσαρμογής) παρουσίασε τιμή .92, ο Comparative Fit Index (CFI- συγκριτικός δείκτης προσαρμογής) παρουσίασε τιμή .94 και ο δείκτης Bollen IFI είχε τιμή .94, με αποδεκτές τις τιμές για τους τέσσερις δείκτες πάνω από .90. Ο δείκτης Standardized Root Mean Square Residual (SRMR- τυποποιημένο υπόλοιπο ρίζας αθροίσματος διαφορών μέσου) παρουσίασε τιμή .059, με τιμές κάτω του .60 να θεωρούνται αποδεκτές. Ο δείκτης Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA, ρίζα αθροίσματος διαφορών μέσου) είχε τιμή .069, με τιμές από .05 έως .08 να θεωρούνται αποδεκτές για την

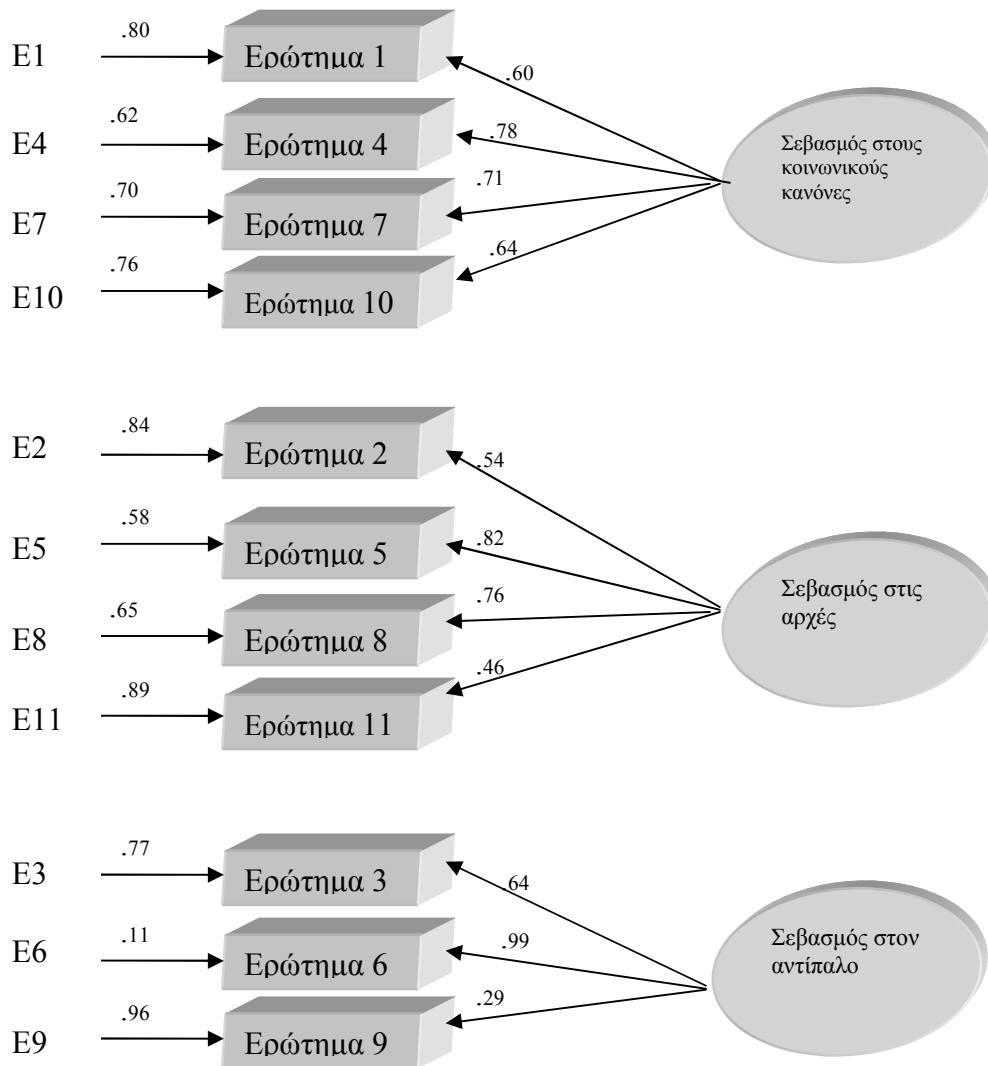
εφαρμογή του μοντέλου. Τέλος, ο δείκτης 90% confidence interval of RMSEA παρουσίασε τιμή από .050-.087, αποδεκτή για το προτεινόμενο μοντέλο. Γενικότερα, οι τιμές των δεικτών που προαναφέρθηκαν ήταν ικανοποιητικές και ενίσχυσαν την αποδοχή του προτεινόμενου μοντέλου των τριών παραγόντων. Για την περαιτέρω ενίσχυση του μοντέλου πραγματοποιήθηκε σύγκριση του μοντέλου των τριών παραγόντων με τρία άλλα μοντέλα, τα οποία περιγράφονται στη συνέχεια.

4.1.4. Εξέταση εναλλακτικών μοντέλων παραγοντικής δομής

Το μοντέλο των τριών σχετιζόμενων παραγόντων θα συγκριθεί στη συνέχεια με τρία διαφορετικά μοντέλα: (α) ένα μοντέλο τριών παραγόντων, μη σχετιζόμενων μεταξύ τους, (β) ένα μοντέλο του ενός παράγοντα και (γ) ένα μοντέλο τριών παραγόντων και ενός δευτερογενούς παράγοντα. Τα προτεινόμενα μοντέλα θα παρουσιαστούν και θα ακολουθήσει σύγκριση μεταξύ των δεικτών τους.

4.1.4.1. Το μοντέλο των τριών, μη σχετιζόμενων παραγόντων

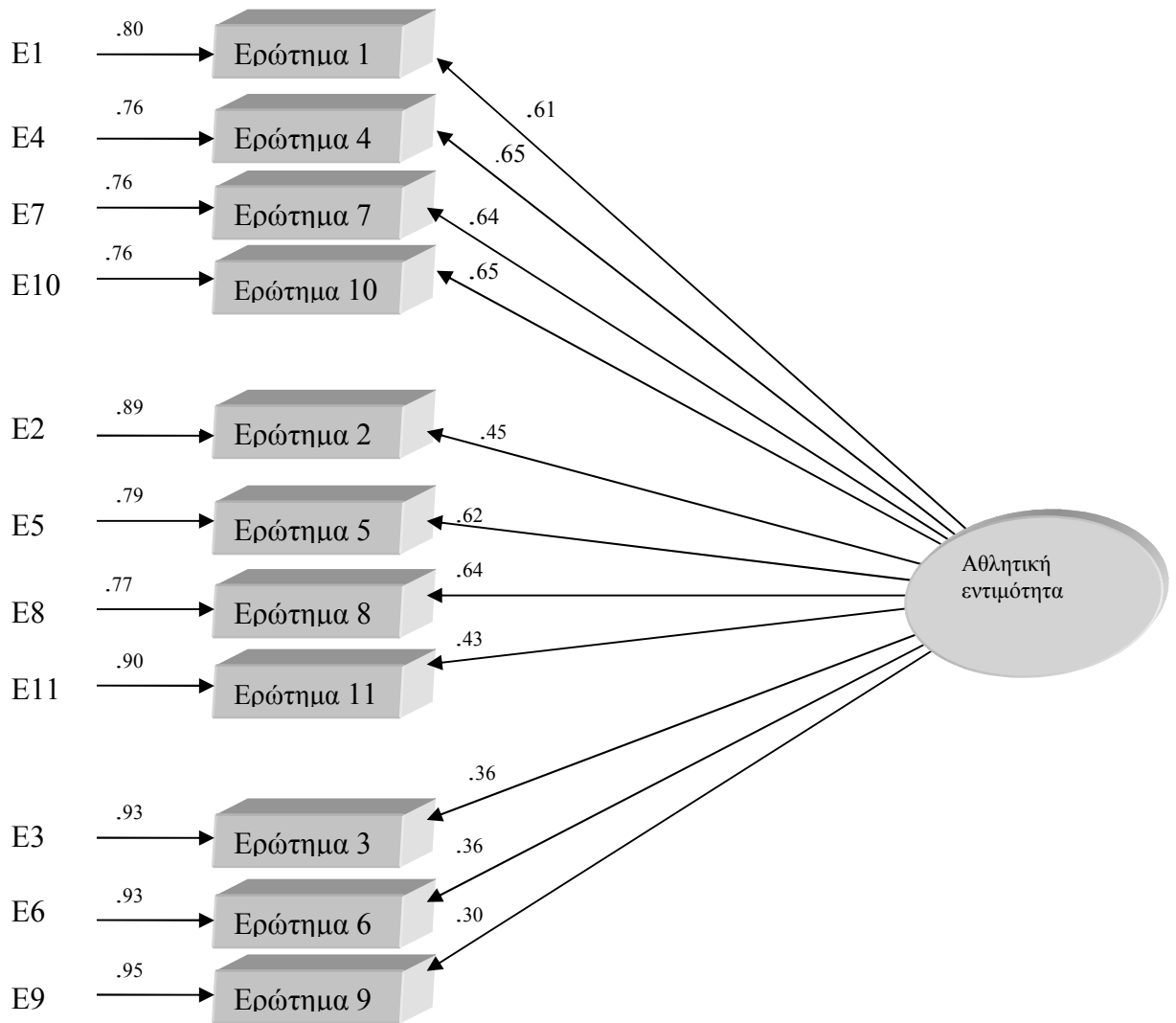
Στο Σχήμα 4.3 παρουσιάζεται το προτεινόμενο μοντέλο των τριών παραγόντων, χωρίς συσχέτιση μεταξύ τους. Στο συγκεκριμένο μοντέλο οι φορτίσεις των ερωτημάτων στον παράγοντα του *σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες* παρουσιάζουν μέσο όρο .685. Για τον παράγοντα του *σεβασμού στις αρχές του αθλήματος* ο μέσος όρος των φορτίσεων των ερωτημάτων είναι .64 και για τον παράγοντα του *σεβασμού στον αντίπαλο* είναι αντίστοιχα .64.

Σχήμα 4.3. Το μοντέλο της Κλίμακας με τρεις παράγοντες, μη σχετιζόμενους μεταξύ τους.

4.1.4.2. Το μοντέλο του ενός παράγοντα

Στο Σχήμα 4.4. παρουσιάζεται το προτεινόμενο μοντέλο του ενός παράγοντα. Στο συγκεκριμένο μοντέλο τα ερωτήματα ανήκουν σε ένα μόνο παράγοντα και παρουσιάζουν μέσο όρο φορτίσεων πολύ χαμηλότερο από τα προηγούμενα μοντέλα (Μ.Ο.= .51). Τα ερωτήματα 3,6 και 9 που αντιστοιχούσαν στον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο, στο μονοπαράγοντικό μοντέλο εμφανίζουν πολύ χαμηλές φορτίσεις, δηλώνοντας πρόβλημα στον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο.

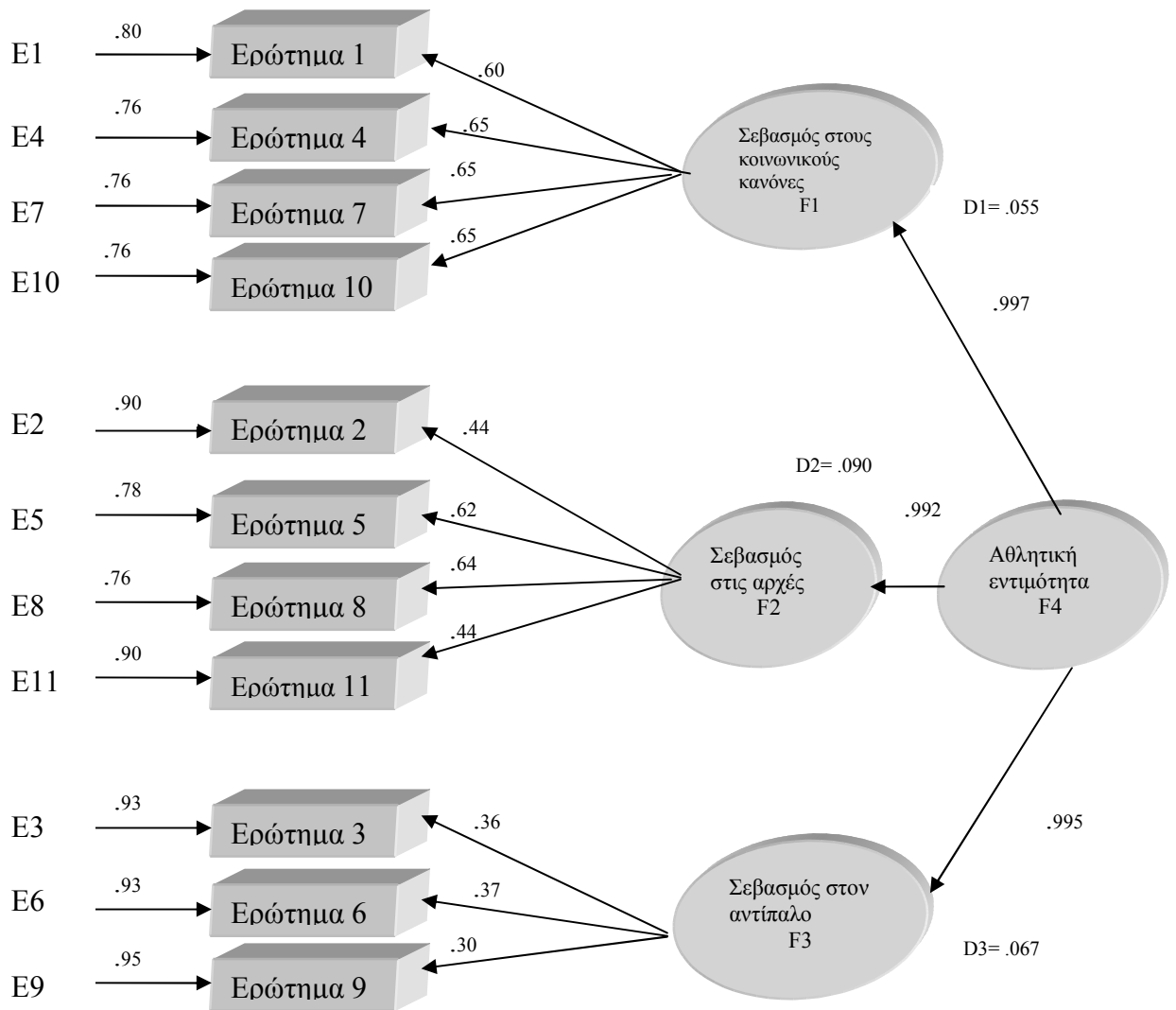

Σχήμα 4.4. Το μοντέλο του ενός παράγοντα.

4.1.4.3. Το μοντέλο του δευτερογενούς παράγοντα

Στο Σχήμα 4.5. παρουσιάζεται το μοντέλο του ενός δευτερογενούς παράγοντα. Στο συγκεκριμένο μοντέλο προτείνεται ότι οι τρεις παράγοντες «ανήκουν» σε ένα υψηλότερο παράγοντα και μπορεί να εμφανιστούν ως ένας παράγοντας. Για τον παράγοντα του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες ο μέσος όρος φορτίσεων είναι .64, για τον παράγοντα του σεβασμού στις αρχές είναι .53 και για τον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο .34. Τα ερωτήματα του παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο παρουσιάζουν, επίσης, στο συγκεκριμένο μοντέλο χαμηλές φορτίσεις. Ο παράγοντας του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες σχετίζεται με τον υψηλότερο παράγοντα .997, ο παράγοντας του σεβασμού στις αρχές .992 και του σεβασμού στον

αντίπαλο .995, δηλώνοντας υψηλή συσχέτιση των τριών παραγόντων με τον υψηλότερο παράγοντα.

Σχήμα 4.5. Το μοντέλο της Κλίμακας του δευτερογενούς παράγοντα.

4.1.5. Σύγκριση των δεικτών των τεσσάρων μοντέλων

Το προτεινόμενο μοντέλο των τριών παραγόντων τέθηκε σε σύγκριση, όσον αφορά στους δείκτες καλής εφαρμογής, με το μοντέλο που υποθέτει την ανυπαρξία συσχέτισης μεταξύ των τριών παραγόντων, με το μοντέλο που υιοθετεί την άποψη για την ύπαρξη ενός μόνο παράγοντα και με το μοντέλο που προτείνει την ύπαρξη ενός δευτερογενούς παράγοντα, εκτός από τους τρεις άλλους «υποπαράγοντες». Στον Πίνακα 4.12 παρουσιάζονται οι τιμές των τεσσάρων προτεινόμενων μοντέλων σε

ορισμένους από τους υπό εξέταση δείκτες. Αποδεκτό μοντέλο, με βάση τους δείκτες, είναι μόνο το μοντέλο των τριών συσχετιζόμενων παραγόντων.

Πίνακας 4.12. Οι δείκτες εφαρμογής των τεσσάρων προτεινόμενων μοντέλων

	χ^2	df	$\Delta\chi^2$	Δdf	NNFI	CFI	SRMR	RMSEA	90% RMSEA
FM₁	90.89	40	-	-	.918	.941	.059	.069	.050-.087
M₁	166.28	44	75.39	4	.742	.794	.183	.123	.106-.138
M₂	251.07	44	160.18	4	.563	.650	.102	.160	.144-.175
M₃	248.07	44	157.18	4	.567	.654	.102	.159	.143-.174

Συνοψεύσεις: FM₁= το μοντέλο των τριών παραγόντων συσχετιζόμενων μεταξύ τους, M₁= το μοντέλο των τριών παραγόντων μη συσχετιζόμενων μεταξύ τους, M₂= το μοντέλο του ενός παράγοντα, M₃= το μοντέλο του ενός δευτερογενούς παράγοντα

4.2. Έλεγχος εγκυρότητας

4.2.1. Συγχρονική συνάφεια

Ο έλεγχος συγχρονικής συνάφειας της Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας πραγματοποιήθηκε με βάση το Ερωτηματολόγιο Τίμιου Παιχνιδιού στη Φυσική Αγωγή. Τα αποτελέσματα (Πίνακας 4.13α) έδειξαν υψηλή στατιστικά σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στην Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας και στο Ερωτηματολόγιο Τίμιου Παιχνιδιού ($r=.62$). Η αθλητική εντιμότητα λογίζεται ως ένας «παράγοντας» με την πρόσθεση των τριών παραγόντων μεταξύ τους, ενώ αναφέρεται και ο κάθε παράγοντας ξεχωριστά. Βρέθηκαν θετικές συσχετίσεις μεταξύ των παραγόντων των δύο ερωτηματολογίων εκτός από τον παράγοντα του Ερωτηματολογίου Τίμιου Παιχνιδιού που αναφέρεται στο *Κλέψιμο* και παρουσιάζει αρνητική συσχέτιση, στατιστικά σημαντική, τόσο με την αθλητική εντιμότητα στο σύνολό της όσο και με τους τρεις παράγοντές της.

Πίνακας 4.13α. Έλεγχος συσχέτισης της Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας και του Ερωτηματολογίου για το Τίμιο Παιχνίδι

	Αθλητική εντιμότητα	Σεβασμός στους κοινωνικούς κανόνες	Σεβασμός στις αρχές	Σεβασμός στον αντίπαλο
Τίμιο παιχνίδι	.63**	.59**	.51**	.34**
Τέχνη νίκης	.44**	.23**	.40**	.33**
Συμπαίκτης	.11	.12*	.18**	-.03
Τυπικότητες	.61**	.74**	.41**	.24**
Κλέψιμο	-.22**	-.17**	-.19**	-.15*

** $p < .01$, * $p < .05$

Για τον έλεγχο της συγχρονικής συνάφειας, η Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας χορηγήθηκε επίσης, μαζί με το Ερωτηματολόγιο Αθλητικού Προσανατολισμού και το Ερωτηματολόγιο Επιθετικότητας (Πίνακας 4.13β). Οι τρεις παράγοντες της αθλητικής εντιμότητας και η αθλητική εντιμότητα στο σύνολό της παρουσίασαν αρνητική συσχέτιση με τον προσανατολισμό στο εγώ, χωρίς ωστόσο, να είναι στατιστικά σημαντική. Αντίθετα, ο προσανατολισμός στο έργο εμφάνισε στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση, με την αθλητική εντιμότητα στο σύνολό της και τους τρεις επιμέρους παράγοντες. Η επιθετικότητα παρουσίασε στατιστικά σημαντική αρνητική συσχέτιση με την αθλητική εντιμότητα και τους τρεις παράγοντες που την αποτελούν.

Πίνακας 4.13β. Συσχέτιση της αθλητικής εντιμότητας και των τριών επιμέρους παραγόντων με τον προσανατολισμό στόχων και την επιθετικότητα

	Αθλητική εντιμότητα	Σεβασμός στους κοινωνικούς Κανόνες	Σεβασμός στις αρχές	Σεβασμός στον αντίπαλο	Προσανατολισμός στο εγώ	Προσανατολισμός στο έργο	Επιθετικότητα
Αθλητική εντιμότητα	-						
Σεβασμός στους κοινωνικούς κανόνες	.81**	-					
Σεβασμός στις αρχές	.70**	.45**	-				
Σεβασμός στον αντίπαλο	.74**	.37**	.24**	-			
Προσανατολισμός στο εγώ	-.02	-.03	-.01	-.01	-		
Προσανατολισμός στο έργο	.22**	.22**	.13*	.14*	-.06	-	
Επιθετικότητα	-.30**	-.32**	-.22**	-.14*	.09	-.19**	-

** p<.01,* p<.05

4.2.2. Έλεγχος αξιοπιστίας

4.2.2.1. Επαναμέτρηση (test-retest)

Για την αξιοπιστία επαναληπτικών μετρήσεων (test-retest reliability), η Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας επαναχορηγήθηκε σε διάστημα ενός μηνός σε 51 αθλητές, οι οποίοι είχαν συμμετάσχει και στη χορήγηση της Κλίμακας για τη διενέργεια του επιβεβαιωτικού ελέγχου. Τα αποτελέσματα (Πίνακας 4.14) έδειξαν ότι ο παράγοντας του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες παρουσίασε συσχέτιση Pearson $r=.54$, ο παράγοντας του σεβασμού στις αρχές του αθλήματος Pearson $r=.46$ και ο παράγοντας του σεβασμού στον αντίπαλο Pearson $r=.61$. Οι συσχετίσεις ήταν στατιστικά σημαντικές σε επίπεδο $p\leq.01$. Ο μέσος όρος των συσχετίσεων για τους τρεις παράγοντες στην επαναμέτρηση είναι .54. Η συνολική τιμή της αθλητικής εντιμότητας εμφάνισε συσχέτιση για την επαναμέτρηση Pearson $r=.65$ (στατιστικά σημαντική σε επίπεδο $p\leq.01$).

Πίνακας 4.14. Δείκτης r του Pearson για τους παράγοντες της Κλίμακας και την αθλητική εντιμότητα στο σύνολό της, ανάμεσα στις δύο μετρήσεις

	Αθλητική εντιμότητα	Σεβασμός στους κοιν. κανόνες	Σεβασμός στις αρχές	Σεβασμός στον αντίπαλο
Αθλητική εντιμότητα	.652**	-	-	-
Σεβασμός στους κοινωνικούς κανόνες	-	.540**	-	-
Σεβασμός στις αρχές	-	-	.464**	-
Σεβασμός στον αντίπαλο	-	-	-	.608**

** $p \leq .01$

4.2.2.2. Μέθοδος των ημίκλαστων (split-half)

Για τον περαιτέρω έλεγχο της αξιοπιστίας της Κλίμακας χρησιμοποιήθηκε και η μέθοδος των ημίκλαστων (split-half), με την οποία τα ερωτήματα χωρίζονται σε δύο μέρη και ελέγχεται η συσχέτισή τους με τον δείκτη Spearman-Brown. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα δύο μέρη της Κλίμακας (με έξι και πέντε ερωτήματα αντίστοιχα) εμφανίζουν συσχέτιση Spearman-Brown= .81. Ο δείκτης είναι αρκετά υψηλός ώστε να βεβαιώνει για την αξιοπιστία της Κλίμακας.

4.3 Έλεγχος διαφορών στην αθλητική εντιμότητα μεταξύ φύλου, αθλήματος και ηλικίας

Στο δεύτερο μέρος της έρευνας πραγματοποιήθηκε έλεγχος διαφορών μεταξύ φύλου, αθλήματος και ηλικίας, με τη χρήση της προσαρμοσμένης στον ελληνικό πληθυσμό Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας.

4.3.1 Διαφορές ως προς το φύλο

Στον Πίνακα 4.15 παρουσιάζονται τα περιγραφικά στατιστικά (μέσος όρος και τυπική απόκλιση) των ανδρών και των γυναικών που συμμετείχαν στην έρευνα όσον αφορά στην ηλικία, την αθλητική εμπειρία και τον αριθμό των αγώνων που συμμετείχαν, την αθλητική εντιμότητα στο σύνολό της αλλά και τους τρεις παράγοντες που την αποτελούν.

Πίνακας 4.15. Περιγραφικά στατιστικά των ανδρών και των γυναικών που συμμετείχαν στην έρευνα

		Ηλικία	Εμπειρία	Αγώνες	Αθλητική εντιμότητα	Σεβασμός στους κοινωνικούς κανόνες	Σεβασμός στις αρχές	Σεβασμός στον αντίπαλο
Ανδρες N=177	Μέσος όρος	24.07	12.13	232.76	41.08	16.42	16.95	7.70
	Τυπική απόκλιση	4.65	4.71	181.78	6.27	3.03	2.48	3.05
Γυναίκες N=98	Μέσος όρος	22.00	9.36	150.30	42.97*	16.82	17.76*	8.40
	Τυπική απόκλιση	3.90	4.10	149.09	6.63	2.97	2.28	3.15

*p<.05

Η εξέταση των διαφορών μεταξύ των ανδρών και των γυναικών όσον αφορά στην αθλητική εντιμότητα έδειξε ότι οι γυναίκες παρουσιάζουν υψηλότερη τιμή, στατιστικά σημαντική ($t=-2.31$, $p<.05$) από τους άνδρες στο σύνολο της αθλητικής εντιμότητας (Πίνακας 4.15).

Για τον έλεγχο των διαφορών ανδρών και γυναικών, στους τρεις παράγοντες της αθλητικής εντιμότητας, πραγματοποιήθηκε πολυμεταβλητή ανάλυση διακύμανσης (MANOVA) (Πίνακας 4.15). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές (Wilk's $\Lambda=.969$, $F=2.91$, $p\leq.05$) μόνο στον

παράγοντα του σεβασμού στις αρχές του αθλήματος ($F_{1,273}=6.70$, $p\leq.05$) με τις γυναίκες να παρουσιάζουν υψηλότερες τιμές (άνδρες 16.95 - γυναίκες 17.76).

4.3.1.1. Διαφορές ως προς το φύλο στα τρία επίπεδα αθλήματος

(α) Διαφορές ανδρών-γυναικών σε αθλήματα χαμηλής επαφής

Στον Πίνακα 4.16 παρουσιάζονται τα περιγραφικά στατιστικά των ανδρών και των γυναικών στα αθλήματα χαμηλής επαφής, όσον αφορά στην αθλητική εντιμότητα και στους παράγοντες που τη συνθέτουν. Ο έλεγχος των διαφορών (t-test για την αθλητική εντιμότητα, MANOVA για τους τρεις επιμέρους παράγοντες), έδειξε ότι δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες στα αθλήματα χαμηλής επαφής.

Πίνακας 4.16. Περιγραφικά στατιστικά ανδρών και γυναικών των αθλημάτων χαμηλής επαφής στην αθλητική εντιμότητα και τους τρεις επιμέρους παράγοντές της

Αθλητική εντιμότητα και παράγοντες	Φύλο	N	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Αθλητική εντιμότητα	Άνδρες	21	45.19	5.68
	Γυναίκες	30	46.27	5.00
Σεβασμός στους κοινωνικούς κανόνες	Άνδρες	21	17.52	2.16
	Γυναίκες	30	17.80	1.94
Σεβασμός στις αρχές του αθλήματος	Άνδρες	21	17.90	2.02
	Γυναίκες	30	18.63	2.06
Σεβασμός στον αντίπαλο	Άνδρες	21	9.76	3.24
	Γυναίκες	30	9.83	2.79

(β) Διαφορές ανδρών-γυναικών σε αθλήματα μέσης επαφής

Στα αθλήματα μέσης επαφής οι γυναίκες παρουσίασαν υψηλότερες τιμές τόσο στην αθλητική εντιμότητα στο σύνολό της όσο και στους τρεις επιμέρους παράγοντες. Ο έλεγχος διαφορών (t-test για την αθλητική εντιμότητα, MANOVA για τους τρεις επιμέρους παράγοντες), ωστόσο, έδειξε ότι παρουσιάζονται στατιστικά σημαντικές μεταξύ ανδρών και γυναικών των μέσης επαφής αθλημάτων μόνο στον παράγοντα του σεβασμού στις αρχές του αθλήματος (Πίνακας 4.17).

Πίνακας 4.17. Περιγραφικά στατιστικά και έλεγχος των διαφορών μεταξύ ανδρών και γυναικών των αθλημάτων μέσης επαφής στην αθλητική εντιμότητα και τους τρεις επιμέρους παράγοντές της

Αθλητική εντιμότητα και παράγοντες	Φύλο	N	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση	Έλεγχος διαφορών	df
Αθλητική εντιμότητα	Άνδρες	109	40.11	5.83	t= -1.88	147
	Γυναίκες	39	42.10	5.62		
Σεβασμός στους κοινωνικούς κανόνες	Άνδρες	109	16.17	3.00	F=.858	147
	Γυναίκες	39	16.67	2.38		
Σεβασμός στις αρχές του αθλήματος	Άνδρες	109	16.39	2.40	F= 5.471*	147
	Γυναίκες	39	17.41	2.21		
Σεβασμός στον αντίπαλο	Άνδρες	109	7.55	2.86	F= .774	147
	Γυναίκες	39	8.03	2.99		

* $p \leq .05$

(γ) Διαφορές ανδρών γυναικών σε αθλήματα υψηλής επαφής

Στον Πίνακα 4.18 παρουσιάζονται τα περιγραφικά στατιστικά των ανδρών και των γυναικών στα αθλήματα υψηλής επαφής. Η εξέταση των διαφορών μεταξύ των δύο φύλων (t-test για την αθλητική εντιμότητα, MANOVA για τους τρεις επιμέρους παράγοντες), δεν έδειξε στατιστικά σημαντικές διαφορές τόσο για την αθλητική εντιμότητα όσο και για τους τρεις επιμέρους παράγοντές της.

Πίνακας 4.18. Περιγραφικά στατιστικά ανδρών και γυναικών των αθλημάτων υψηλής επαφής στην αθλητική εντιμότητα και τους τρεις επιμέρους παράγοντές της

Αθλητική εντιμότητα και παράγοντες	Φύλο	N	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Αθλητική εντιμότητα	Άνδρες	47	41.49	6.84
	Γυναίκες	29	40.72	8.10
Σεβασμός στους κοινωνικούς κανόνες	Άνδρες	47	16.51	3.36
	Γυναίκες	29	16.00	4.15
Σεβασμός στις αρχές του αθλήματος	Άνδρες	47	17.85	2.49
	Γυναίκες	29	17.31	2.42
Σεβασμός στον αντίπαλο	Άνδρες	47	7.13	3.07
	Γυναίκες	29	7.41	3.30

4.3.1.2. Διαφορές ανδρών και γυναικών σε συγκεκριμένα αθλήματα στην αθλητική εντιμότητα και τους τρεις παράγοντές της

Στους Πίνακες 4.19, 4.20 και 4.21 (Παράρτημα II) παρουσιάζονται τα περιγραφικά στατιστικά ανδρών και γυναικών στα αθλήματα της πετοσφαίρισης, της χειροσφαίρισης και της υδατοσφαίρισης, αντίστοιχα. Οι γυναίκες παρουσιάζουν υψηλότερες τιμές από τους άνδρες και στα τρία αθλήματα τόσο στην αθλητική εντιμότητα όσο και στους τρεις παράγοντες που την απαρτίζουν. Ωστόσο, οι διαφορές δεν είναι στατιστικά σημαντικές.

4.3.2. Διαφορές μεταξύ αθλημάτων στην αθλητική εντιμότητα και τους τρεις επιμέρους παράγοντές της

Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 51 άτομα από αθλήματα χαμηλής επαφής (τένις, κολύμβηση, συγχρονισμένη κολύμβηση, ξιφασκία, κωπηλασία, στίβος, σόφτμπολ), 148 άτομα από αθλήματα μέσης επαφής (ποδόσφαιρο, καλαθοσφαίριση, χειροσφαίριση, πετοσφαίριση) και 76 άτομα από αθλήματα υψηλής επαφής (ταε κβο ντο, τζούντο, πάλη, καράτε, υδατοσφαίριση). Στον Πίνακα 4.22 παρουσιάζεται συνολικά ο αριθμός ανδρών και γυναικών για τα τρία επίπεδα αθλημάτων.

Πίνακας 4.22. Αριθμός ανδρών και γυναικών για τα διαφορετικά επίπεδα επαφής αθλημάτων

	Χαμηλής επαφής	Μέσης επαφής	Υψηλής επαφής
Ανδρες	21	109	47
Γυναίκες	30	39	29
Σύνολο	51	148	76

Οι τιμές που εμφανίζουν οι συμμετέχοντες στα τρία επίπεδα αθλημάτων, όσον αφορά στην αθλητική εντιμότητα και στους τρεις παράγοντές της (Πίνακας 4.23) δείχνουν ότι οι συμμετέχοντες σε αθλήματα χαμηλής επαφής παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα τόσο στην αθλητική εντιμότητα όσο και στους τρεις παράγοντες της από τους συμμετέχοντες στα άλλα δύο επίπεδα επαφής.

Πίνακας 4.23. Μέσος όρος και τυπική απόκλιση για την αθλητική εντιμότητα και τους τρεις παράγοντές της για τα διαφορετικά επίπεδα επαφής αθλημάτων

Μεταβλητή	Άθλημα	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Αθλητική εντιμότητα	Χαμηλής επαφής	45.82* (α-β,α-γ)	5.26
	Μέσης επαφής	40.63	5.82
	Υψηλής επαφής	41.20	7.30
Σεβασμός στους κοινωνικούς κανόνες	Χαμηλής επαφής	17.69*(α-β,α-γ)	2.01
	Μέσης επαφής	16.30	2.85
	Υψηλής επαφής	16.32	3.66
Σεβασμός στις αρχές	Χαμηλής επαφής	18.33*(α-β)	2.06
	Μέσης επαφής	16.65* (β-γ)	2.38
	Υψηλής επαφής	17.64	2.46
Σεβασμός στον αντίπαλο	Χαμηλής επαφής	9.80*(α-β,α-γ)	.41
	Μέσης επαφής	7.68	.23
	Υψηλής επαφής	7.24	3.14

* $p \leq .05$

Για τον έλεγχο των διαφορών των συμμετεχόντων στην αθλητική εντιμότητα, στα διαφορετικά επίπεδα επαφής αθλημάτων (χαμηλής, μέσης και υψηλής επαφής) πραγματοποιήθηκε ανάλυση μονής διακύμανσης (ANOVA), η οποία έδειξε στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των διαφορετικών τύπων αθλημάτων ($F_{2,272}=13.816$, $p \leq .01$). Ο έλεγχος Tukey προσδιόρισε τις διαφορές ανάμεσα στα αθλήματα χαμηλής επαφής με τους δύο άλλους τύπους αθλημάτων (Πίνακας 4.24).

Για τον έλεγχο των διαφορών των τριών επιπέδων επαφής αθλημάτων, όσον αφορά στους τρεις παράγοντες της αθλητικής εντιμότητας, πραγματοποιήθηκε πολυμεταβλητή ανάλυση διακύμανσης (MANOVA), η οποία ανέδειξε στατιστικά σημαντικές διαφορές (Wilk's $\Lambda = .855$, $F = 7,321$, $p \leq .01$) και στους τρεις παράγοντες που αποτελούν την αθλητική εντιμότητα: για τον παράγοντα του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες ($F_{272,2} = 4.47$, $p \leq .01$), για τον παράγοντα του σεβασμού στις αρχές ($F_{272,2} = 11.22$, $p \leq .01$) και για τον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο ($F_{272,2} = 12.72$, $p \leq .01$). Η post hoc ανάλυση τύπου Tukey (Πίνακας 4.24) προσδιόρισε τις διαφορές ανάμεσα στα αθλήματα χαμηλής επαφής με τα αθλήματα μέσης και υψηλής επαφής, όσον αφορά στον παράγοντα του σεβασμού προς τους κοινωνικούς κανόνες και στον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο. Τα αθλήματα χαμηλής

και μέσης επαφής διαφέρουν, επίσης, μεταξύ τους και ως προς τον παράγοντα του σεβασμού στις αρχές. Τα αθλήματα μέσης και υψηλής επαφής διαφέρουν μόνο ως προς τον παράγοντα του σεβασμού στις αρχές με τα αθλήματα υψηλής επαφής να παρουσιάζουν υψηλότερη τιμή.

4.3.3. Διαφορές μεταξύ ηλικιακών ομάδων στο σύνολο του δείγματος στην αθλητική εντιμότητα και τους τρεις παράγοντές της

Οι συμμετέχοντες χωρίστηκαν ηλικιακά σε όσους είχαν ηλικία από 18-22 ετών και σε όσους είχαν ηλικία από 23 έως και 39 ετών. Τα περιγραφικά στατιστικά των δύο ηλικιακών ομάδων για την αθλητική εντιμότητα και τους τρεις παράγοντές της παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.24. Ο έλεγχος των διαφορών μεταξύ των δύο ηλικιακών ομάδων για την αθλητική εντιμότητα δεν ανέδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων, ενώ η MANOVA για τους τρεις επιμέρους παράγοντές της αθλητικής εντιμότητας για τις υπό εξέταση μεταβλητές δεν έδειξε, επίσης, κάποια στατιστικά σημαντική διαφορά (Wilk's Λ =.990, F =.922).

Πίνακας 4.24. Περιγραφικά στατιστικά των δύο ηλικιακών ομάδων στην αθλητική εντιμότητα και τους τρεις επιμέρους παράγοντές της

Αθλητική εντιμότητα και Παράγοντες	Ηλικία	N	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Αθλητική εντιμότητα	18-22	139	41.76	6.70
	23-39	136	41.75	6.22
Σεβασμός στους κοινωνικούς κανόνες	18-22	139	16.48	3.15
	23-39	136	16.65	2.87
Σεβασμός στις αρχές του αθλήματος	18-22	139	17.41	2.37
	23-39	136	17.07	2.50
Σεβασμός στον αντίπαλο	18-22	139	7.86	3.04
	23-39	136	8.04	3.16

4.3.4. Διαφορές ανδρών και γυναικών σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες

Το επίπεδο αθλητικής εντιμότητας ανδρών και γυναικών εξετάστηκε και στις δύο διαφορετικές ηλικιακές ομάδες στις οποίες χωρίστηκαν οι συμμετέχοντες στην έρευνα, 18-22 ετών και 23-39 ετών. Στην ηλικία των 18-22 ετών υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών στην αθλητική εντιμότητα (t-test), ενώ όσον αφορά στους παράγοντες η MANOVA ανέδειξε διαφορές στους παράγοντες του σεβασμού στις αρχές του αθλήματος και του σεβασμού στον αντίπαλο (Πίνακας 4.25). Οι γυναίκες αθλήτριες παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα από τους άνδρες αθλητές τόσο στην αθλητική εντιμότητα όσο και στους τρεις επιμέρους παράγοντες.

Πίνακας 4.25. Περιγραφικά στατιστικά και έλεγχος των διαφορών μεταξύ ανδρών και γυναικών 18 έως 22 ετών στην αθλητική εντιμότητα και τους τρεις επιμέρους παράγοντές της

Αθλητική εντιμότητα και Παράγοντες		N	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση	Έλεγχος διαφορών	df
Αθλητική εντιμότητα	Άνδρες	80	40.34	6.28	t= -2.95*	138
	Γυναίκες	59	43.68	6.83		
Σεβασμός στους κοινωνικούς κανόνες	Άνδρες	80	16.06	3.13	F=3.40	138
	Γυναίκες	59	17.05	3.11		
Σεβασμός στις αρχές του αθλήματος	Άνδρες	80	16.95	2.48	F= 7.45*	138
	Γυναίκες	59	18.03	2.06		
Σεβασμός στον αντίπαλο	Άνδρες	80	7.33	2.85	F= 6.11*	138
	Γυναίκες	59	8.59	3.16		

*p≤.05

Αντίθετα με την ηλικιακή ομάδα των 18-22, στις ηλικίες από 23 έως 39 ετών τα δύο φύλα δεν εμφανίζουν στατιστικά σημαντικές διαφορές τόσο στην αθλητική εντιμότητα όσο και στους παράγοντες που την αποτελούν (Πίνακας 4.26).

Πίνακας 4.26. Περιγραφικά στατιστικά και έλεγχος των διαφορών μεταξύ ανδρών και γυναικών 18 έως 22 ετών στην αθλητική εντιμότητα και τους τρεις επιμέρους παράγοντές της

Αθλητική εντιμότητα και Παράγοντες		N	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Αθλητική εντιμότητα	Άνδρες	97	41.69	6.23
	Γυναίκες	39	41.90	6.26
Σεβασμός στους κοινωνικούς κανόνες	Άνδρες	97	16.72	2.92
	Γυναίκες	39	16.46	2.74
Σεβασμός στις αρχές του αθλήματος	Άνδρες	97	16.96	2.48
	Γυναίκες	39	17.33	2.56
Σεβασμός στον αντίπαλο	Άνδρες	97	8.01	3.18
	Γυναίκες	39	8.10	3.15

4.4. Συσχέτιση μεταξύ ηλικίας, αθλητικής εντιμότητας και των τριών παραγόντων της

Η ηλικία των συμμετεχόντων στην έρευνα συσχετίστηκε με την αθλητική εντιμότητα και τους τρεις επιμέρους παράγοντές της (Πίνακας 4.27). Η αθλητική εντιμότητα στο σύνολό της, ο παράγοντας του σεβασμού στις αρχές και ο παράγοντας του σεβασμού

στον αντίπαλο παρουσίασαν χαμηλή αρνητική συσχέτιση με την ηλικία, χωρίς, ωστόσο, να είναι στατιστικά σημαντική. Η ηλικία και ο παράγοντας του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες παρουσίασαν χαμηλή θετική συσχέτιση, μη σημαντική στατιστικά.

Πίνακας 4.27. Συσχέτιση της ηλικίας με την αθλητική εντιμότητα και τους τρεις επιμέρους παράγοντές της

	Ηλικία	Αθλητική εντιμότητα	Σεβασμός στους κοινωνικούς κανόνες	Σεβασμός στις αρχές	Σεβασμός στις αρχές
Ηλικία	-				
Αθλητική εντιμότητα	-.01	-			
Σεβασμός στους κοινωνικούς κανόνες	.02	.81**	-		
Σεβασμός στις αρχές	-.07	.70**	.45**	-	
Σεβασμός στον αντίπαλο	.01	.74**	.37**	.24**	-

** $p \leq .01$

4.5. Σχέση αθλητικής εμπειρίας και συμμετοχής στους αγώνες των αθλητών με την αθλητική εντιμότητα

Η αθλητική εντιμότητα και οι τρεις παράγοντές της εξετάστηκαν ως προς τη συσχέτισή τους με την αθλητική εμπειρία και τη συμμετοχή σε αγώνες του δείγματος. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η αθλητική εμπειρία είχε χαμηλή αρνητική συσχέτιση με την αθλητική εντιμότητα στο σύνολό της και με τους παράγοντες του σεβασμού στις αρχές και του σεβασμού στον αντίπαλο, ενώ αντίθετα βρέθηκε χαμηλή θετική συσχέτιση με τον παράγοντα του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες χωρίς, ωστόσο, οι συσχετίσεις αυτές να είναι στατιστικά σημαντικές. Η συμμετοχή των αθλητών σε αγώνες σχετίστηκε αρνητικά με την αθλητική εντιμότητα στο σύνολό της

αλλά και με τους τρεις επιμέρους παράγοντές της. Ωστόσο, η συσχέτιση ήταν στατιστικά σημαντική μόνο με τον παράγοντα του σεβασμού στις αρχές ($r=-.15$, $p\leq.05$).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν: (α) η προσαρμογή της Πολυδιάστατης Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας (Vallerand κ.ά., 1997) σε ελληνικό πληθυσμό και (β) ο έλεγχος διαφορών στην αθλητική εντιμότητα ανάμεσα σε αθλητές διαφορετικού φύλου, ηλικίας και αθλημάτων χαμηλής, μέσης και υψηλής επαφής.

5.1. Προσαρμογή της Πολυδιάστατης Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας

Η προσαρμογή της Κλίμακας έγινε σε τρεις φάσεις: (α) στην πρώτη φάση πραγματοποιήθηκε η μετάφραση και η εννοιολογικής δομής εγκυρότητα της Κλίμακας, (β) στη δεύτερη φάση πραγματοποιήθηκε ο έλεγχος των ψυχομετρικών χαρακτηριστικών και (γ) στην τρίτη φάση έγινε επιβεβαιωτικός έλεγχος του προτεινόμενου μοντέλου για τη δομή της Κλίμακας. Μετά την πρώτη φάση, όπου και δεν υπήρξαν αλλαγές στη δομή της Κλίμακας, ακολούθησε ο έλεγχος των ψυχομετρικών χαρακτηριστικών, της εγκυρότητας και αξιοπιστίας της Κλίμακας.

Στη δεύτερη φάση της έρευνας πραγματοποιήθηκαν δύο χορηγήσεις, σε διαφορετικό δείγμα η καθεμία, με σκοπό την κατάληξη σε μια αποδεκτή, από πλευράς ψυχομετρικών χαρακτηριστικών, δομή της Κλίμακας. Στην πρώτη χορήγηση, επισημάνθηκαν προβλήματα σε ορισμένα ερωτήματα, τα οποία αφορούσαν στην φόρτισή τους στον αντίστοιχο παράγοντα ή στη χαμηλή τους κοινή διακύμανση και σε παράγοντες, οι οποίοι παρουσίασαν πολύ χαμηλή εσωτερική συνέπεια. Για τη βελτίωση τόσο των ερωτημάτων όσο και των παραγόντων πραγματοποιήθηκαν εννοιολογικές αλλαγές στην διατύπωση κάποιων ερωτημάτων. Η δεύτερη χορήγηση, έδειξε βελτίωση στα ερωτήματα που αναδιατυπώθηκαν κατά την πρώτη χορήγηση. Ωστόσο, ο δείκτης εσωτερικής συνοχής δύο παραγόντων και οι φορτίσεις ορισμένων ερωτημάτων παρέμειναν μη αποδεκτές, με βάση τα κριτήρια που είχαν τεθεί.

Με βάση την αρχική δημοσίευση της Κλίμακας (Vallerand κ.ά., 1997), ο παράγοντας της αρνητικής προσέγγισης του αθλητισμού, παρουσίαζε προβλήματα στην εσωτερική συνοχή των ερωτημάτων. Οι ερευνητές πρότειναν την περαιτέρω διερεύνηση του συγκεκριμένου παράγοντα, καθώς δεν βρέθηκαν ικανοποιητικές

συσχετίσεις και με τους υπόλοιπους παράγοντες της Κλίμακας. Επίσης, ο McCutcheon (1999) παρουσίασε μια μελέτη για την Κλίμακα που πρότειναν ο Vallerand και οι συνεργάτες του (1997), στην οποία υποστήριξε ότι ο παράγοντας της αρνητικής προσέγγισης του αθλητισμού δεν θα έπρεπε να συμπεριληφθεί στη συνολική Κλίμακα, καθώς δεν αποτελεί, από θεωρητικής πλευράς, στοιχείο που προσδιορίζει ή όχι το επίπεδο αθλητικής εντιμότητας των συμμετεχόντων στον αθλητισμό. Παράλληλα, υποστήριξε ότι μπορεί κάποιος να είναι αθλητικά έντιμος ακόμη και αν έχει ως στόχο τα βραβεία και το κέρδος μέσα από τον αθλητισμό, καθώς έτσι συμπεριφέρονται οι σύγχρονοι επαγγελματίες (McCutcheon, 1999). Ο Sheridan (2003) για τον προσανατολισμό στο κέρδος του σύγχρονου αθλητισμού, τόνισε ότι δεν είναι ο άμεσα «υπεύθυνος» για το χαμηλό επίπεδο αθλητικής εντιμότητας. Στην παρούσα μελέτη, με βάση τόσο το θεωρητικό υπόβαθρο όσο και το χαμηλό δείκτη εσωτερικής συνέπειας, ο παράγοντας της αρνητικής προσέγγισης του αθλητισμού αποφασίστηκε να μην συμπεριληφθεί στην τελική μορφή της Κλίμακας στον ελληνικό πληθυσμό. Στην εξαίρεση του παράγοντα αυτού έχουν προβεί και πολλοί ερευνητές κατά το παρελθόν (D'Arripe-Longueville κ.ά., 2006· Dunn & Dunn, 1999· Lemyre κ.ά., 2002· Miller κ.ά., 2004· Ommundsen κ.ά., 2003), με κύρια αιτία τη χαμηλή εσωτερική συνέπεια των ερωτημάτων.

Επίσης, ο δείκτης εσωτερικής συνοχής του παράγοντα του σεβασμού στη συμμετοχή, ήταν χαμηλότερος από το κριτήριο που είχε οριστεί για τη διατήρηση ενός παράγοντα. Στην αρχική έκδοση της Κλίμακας ο συγκεκριμένος παράγοντας παρουσίασε, επίσης, χαμηλή εσωτερική συνέπεια, γεγονός που οδήγησε πολλούς μετέπειτα ερευνητές στην τροποποίηση ή εξαίρεσή του από την Κλίμακα (D'Arripe-Longueville κ.ά., 2006· Dunn & Dunn, 1999· Lemyre κ.ά., 2002). Παράλληλα, ο παράγοντας του σεβασμού στη συμμετοχή, όπως έχει υποστηριχθεί από τον McCutcheon (1999), αποδίδει περισσότερο τη «συμμετοχή για καλύτερη απόδοση και όχι για υψηλότερη αθλητική εντιμότητα. Ο ερευνητής υποστήριξε ότι αποδεχόμενοι τον παράγοντα του σεβασμού στη συμμετοχή αποδεχόμαστε εκ των προτέρων ότι οι επαγγελματίες αθλητές θα έπρεπε να είναι οι πιο έντιμοι, γιατί παρουσιάζουν περισσότερη δέσμευση-συμμετοχή ενώ οι αρχάριοι αθλητές θα ήταν, αντίστοιχα, λιγότερο έντιμοι. Τα ερωτήματα του παράγοντα παρουσίασαν, επίσης, πρόβλημα όσον αφορά στη φόρτιση στον αντίστοιχο παράγοντα (ερωτήματα 18 και 23) αλλά και στην κοινή διακύμανση. Με βάση την εσωτερική συνοχή του παράγοντα του σεβασμού στη συμμετοχή, αλλά και την αμφιλεγόμενη εννοιολογική

«συνεισφορά» του στην Κλίμακα, ο παράγοντας αυτός δεν συμπεριλήφθηκε στην τελική μορφή της Κλίμακας.

Τα αποτελέσματα της διερευνητικής παραγοντικής ανάλυσης από τη δεύτερη χορήγηση ανέδειξαν, επίσης, πρόβλημα και στα ερωτήματα 4, 6, 14 και 22. Τα ερωτήματα 4 και 14 αντιστοιχούσαν στον παράγοντα του *σεβασμού στον αντίπαλο*, αλλά φόρτισαν σε δύο διαφορετικούς παράγοντες ταυτόχρονα. Η ερώτηση 4 εξαιτίας της διατύπωσής της «βοηθώ τον αντίπαλο να σηκωθεί μετά από μια πτώση», δεν ανταποκρινόταν σε πολλά αθλήματα όπως η κολύμβηση, η πάλη, το καράτε, το τζούντο κ.ά.. Παράλληλα, το ερώτημα 14 («όταν ένας αντίπαλος τραυματίζεται, ζητώ από το διαιτητή να σταματήσει τον αγώνα, ώστε να του παρασχεθεί βοήθεια») παρουσίασε προβλήματα κατανόησης και «εφαρμογής» σε αθλήματα επαφής (πυγμαχία, καράτε, τζούντο) αλλά και ιδιαίτερα χαμηλή κοινή διακύμανση. Τα παραπάνω αποτελέσματα συνέτειναν στην εξαίρεση των δύο ερωτημάτων από την συνέχεια της έρευνας.

Το ερώτημα 6 («μετά από μια ήττα, ανταλλάσσω χειραψία με τον προπονητή των αντιπάλων»), αντιστοιχούσε στον παράγοντα του *σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς* αλλά φόρτιζε χαμηλά στον παράγοντα, ενώ, παράλληλα παρουσίασε και χαμηλή κοινή διακύμανση. Η εξαίρεση του ερωτήματος βελτίωσε κατά πολύ την εσωτερική συνέπεια του παράγοντα στον οποίο ανήκε. Το ερώτημα 22 («σέβομαι την απόφαση ενός εκ των διαιτητών/κριτών ακόμη κι αν δεν είναι ο πρώτος διαιτητής/κριτής»), αν και αντιστοιχούσε στον παράγοντα του *σεβασμού στις αρχές του αθλήματος*, φόρτισε ταυτόχρονα υψηλά και στον παράγοντα του *σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς*. Με βάση τα χαρακτηριστικά που αναφέρθηκαν, τα δύο ερωτήματα εξαιρέθηκαν από τη συνέχεια, με την τελική μορφή της Κλίμακας να περιλαμβάνει συνολικά 11 ερωτήματα και τρεις παράγοντες. Οι παράγοντες του *σεβασμού στις αρχές του αθλήματος* και του *σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς* αποτελούνται από 4 ερωτήματα ο καθένας, ενώ ο παράγοντας του *σεβασμού στον αντίπαλο* διατήρησε τρία από τα ερωτήματα της αρχικής έκδοσής του. Ανάλογη δομή της Κλίμακας έχει προταθεί και από τους D'Arrigo-Longueville και συνεργάτες (2006), οι οποίοι συμπεριέλαβαν 14 ερωτήματα, ενώ οι Dunn και Dunn (1999) συμπεριέλαβαν 15 ερωτήματα. Οι παράγοντες που διατηρήθηκαν παρουσίασαν υψηλή εσωτερική συνέπεια, ενώ παράλληλα, ανταποκρίνονταν λεκτικά και σημασιολογικά σε όλες τις καταστάσεις των αγωνιστικών χώρων. Παράλληλα, με την τελική μορφή της Κλίμακας

υιοθετήθηκε και η άποψη για την αντιστοιχία της αθλητικής εντιμότητας με το σεβασμό των αθλητών σε αρχές, κοινωνία και αντιπάλους (Duda, 1998· Vallerand, 1994) και το έντιμο παιχνίδι (Lumpkin κ.ά., 1999).

Στη συνέχεια η δομική εγκυρότητα της Κλίμακας εξετάστηκε με τη μέθοδο της διερευνητικής παραγοντικής ανάλυσης. Επίσης, για τον έλεγχο της συγχρονικής συνάφειας χορηγήθηκαν παράλληλα το Ερωτηματολόγιο του Τίμιου Παιχνιδιού στη Φυσική Αγωγή (Χασάνδρα κ.ά., 2002), το Ερωτηματολόγιο Αθλητικού Προσανατολισμού (Duda & Nicholls, 1992· Καρτερολιώτης & Σταύρου, 1996) και το Ερωτηματολόγιο Επιθετικότητας (Buss & Perry, 1992· Μποζώνης & Ψυχουντάκη, 2005). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι παράγοντες του σεβασμού, που προτείνονται από την Κλίμακα της Αθλητικής Εντιμότητας, σχετίστηκαν θετικά με το *σεβασμό στις τυπικότητες* και αρνητικά με το *κλέψιμο*, που αποτελούν παράγοντες του Ερωτηματολογίου του Τίμιου Παιχνιδιού. Με βάση τις υποθέσεις για τον έλεγχο συγχρονικής συνάφειας, ήταν αναμενόμενο οι παράγοντες της Κλίμακας να σχετίζονται θετικά με το *σεβασμό στις τυπικότητες*, καθώς ο συγκεκριμένος παράγοντας αναφέρεται στην ανταλλαγή χειραψιών, την αποδοχή του αντιπάλου, την τήρηση των κανόνων, την αποδοχή της νίκης και ήττας με πηγαία διάθεση (Χασάνδρα και συν., 2002). Αντίθετα, αρνητική σχέση αναμενόταν να βρεθεί με τον παράγοντα που αναφέρονταν στο *κλέψιμο*, καθώς, ο εν λόγω παράγοντας, αντανακλά την προσπάθεια του ατόμου να κερδίσει, καταπατώντας τους κανονισμούς και προσπαθώντας να «ξεγελάσει» τις αρχές του αθλήματος (Χασάνδρα και συν., 2002), καταστάσεις αντίθετες με ό,τι πρεσβεύουν οι παράγοντες της Κλίμακας Αθλητικής Εντιμότητας.

Παράλληλα, τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν θετική σχέση ανάμεσα στους παράγοντες της αθλητικής εντιμότητας και τον προσανατολισμό των αθλητών προς το έργο και αρνητική σχέση με τον προσανατολισμό στο εγώ, σε συμφωνία με αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών (Bredemeier, 1985· Duda κ.ά., 1991· Dunn & Dunn, 1999· Kavussanu & Roberts, 2001· Stornes & Ommundsen, 2004· Treasure κ.ά., 2001). Με βάση τη διαφαινόμενη σχέση ανάμεσα στους παράγοντες της αθλητικής εντιμότητας και τον προσανατολισμό στόχων, φαίνεται ότι οι αθλητές που επιδεικνύουν υψηλότερη αθλητική εντιμότητα είναι προσανατολισμένοι προς το έργο και δεν τους απασχολεί μόνο η νίκη. Σκοπός τους αποτελεί πρώτιστα η συμμετοχή στους αγώνες και προσπαθούν να διατηρήσουν ευχάριστο το κλίμα των αγώνων, ακολουθώντας τον κώδικα έντιμης συμπεριφοράς. Αντίθετα, οι αθλητές που είναι

προσανατολισμένοι στο εγώ, αντίθετα, με αυτοσκοπό τη νίκη, καταφεύγουν σε πολλές «παράνομες» ενέργειες, οι οποίες προσβάλλουν το πνεύμα του αγώνα και την αθλητική εντιμότητα. Οι Lumpkin και συνεργάτες (1999) υποστήριξαν ότι η ανάγκη της νίκης με οποιοδήποτε τίμημα, οδηγεί στην υιοθέτηση αντιαθλητικών και ανέντιμων συμπεριφορών.

Η Κλίμακα φαίνεται να σχετίζεται, επίσης, και με την επιθετικότητα, καθώς τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι παράγοντες της Κλίμακας, αλλά και το σύνολο της αθλητικής εντιμότητας, σχετίζονται αρνητικά με την επιθετικότητα, επιβεβαιώνοντας παλιότερες έρευνες (Bredemeier κ.ά., 1986· Dunn & Dunn, 1999). Η Bredemeier (1994, 1995) υποστήριξε ότι η ίδια η φύση του αγωνιστικού αθλητισμού προκαλεί τα άτομα για την υιοθέτηση αντιαθλητικής συμπεριφοράς, γεγονός που επιδρά αρνητικά στην καλλιέργεια και επίδειξη «αθλητικού πνεύματος» με την αρχαιότητα σημασία του. Όσο περισσότερο τα άτομα υιοθετούν επιθετικές συμπεριφορές τόσο μειώνεται η αθλητική τους εντιμότητα, σύμφωνα με το αποτέλεσμα της συσχέτισης των δύο εννοιών. Ο έλεγχος της εγκυρότητας της Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας έδειξε ότι η Κλίμακα αποτελεί ένα μέσο, το οποίο αποδίδει την αθλητική εντιμότητα των συμμετεχόντων στους αγωνιστικούς χώρους, μεθερμηνευόμενη σε σεβασμό στον αντίπαλο, τους κανόνες συμπεριφοράς και τις αρχές του εκάστοτε αθλήματος.

Η αξιοπιστία της Κλίμακας εξετάστηκε με τρεις τρόπους: (α) αξιολογήθηκε η εσωτερική συνέπεια των ερωτημάτων με τον δείκτη α του Cronbach και (β) με επαναμέτρηση (test-retest) της Κλίμακας σε διάστημα ενός μηνός και (γ) με τη μέθοδο των ημικλάστων. Η εσωτερική συνέπεια των παραγόντων ήταν αρκετά υψηλή, υψηλότερη ακόμη και από την αρχική έκδοση της Κλίμακας των Vallerand και συνεργατών (1997), αν και μειώθηκε ο αριθμός των ερωτημάτων των παραγόντων. Για την επαναληπτικών μετρήσεων αξιοπιστία, βρέθηκε σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στην πρώτη και δεύτερη μέτρηση, για τους τρεις παράγοντες της αθλητικής εντιμότητας. Ο μέσος όρος των δύο μετρήσεων για τους τρεις παράγοντες δεν ήταν αρκετά υψηλός, με χαμηλότερη τιμή στον παράγοντα του σεβασμού στις αρχές και υψηλότερη στον παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο. Ο μέσος όρος της επαναμέτρησης για την Κλίμακα στην παρούσα έρευνα, είναι σε συμφωνία με το αποτέλεσμα της επαναμέτρησης της Κλίμακας στην αρχική έκδοση του Vallerand και των συνεργατών του (1997). Στην αρχική έκδοση, ο μέσος όρος της επαναμέτρησης δεν ήταν επίσης υψηλός και όπως υποστήριξαν οι ερευνητές «η αθλητική εντιμότητα

δεν είναι ένα χαρακτηριστικό προδιάθεσης αλλά περισσότερο κατάστασης, ανάλογο με το πεδίο αθλητισμού» (Vallerand κ.ά., 1997, σελ. 203). Δικαιολογώντας τον όρο του «χαρακτηριστικού κατάστασης» για την αθλητική εντιμότητα, οι ερευνητές υποστήριξαν ότι η έννοια επηρεάζεται κάθε φορά από πολλούς ατομικούς και κοινωνικούς παράγοντες, σύμφωνα με την κοινωνικο-ψυχολογική θεωρία του Vallerand (1996). Με βάση τα όσα υποστήριξαν οι ερευνητές, ήταν αναμενόμενο ο παράγοντας του σεβασμού στις αρχές να επηρεάζεται από κάθε αγώνα ξεχωριστά, με αποτέλεσμα να παρουσιάζει και τον χαμηλότερο δείκτη συσχέτισης για την επαναμέτρηση. Με βάση τη χαμηλή αξιοπιστία της Κλίμακας με τη διαδικασία μέτρησης και επαναμέτρησης πραγματοποιήθηκε έλεγχος της αξιοπιστίας της Κλίμακας και με τη μέθοδο των ημικλάστων, με ικανοποιητικά αποτελέσματα για τη συσχέτιση των δύο μερών της Κλίμακας. Γενικότερα, οι τρεις μορφές αξιοπιστίας που εξετάστηκαν, έδειξαν ικανοποιητική αξιοπιστία της Κλίμακας, έτσι ώστε να χρησιμοποιηθεί στο μέλλον σε ανάλογες έρευνες ως ένα έγκυρο και αξιόπιστο μέσο απόδοσης της αθλητικής εντιμότητας των αθλητών.

Στην τρίτη φάση, για την προσαρμογή της Κλίμακας, πραγματοποιήθηκε επιβεβαιωτικός έλεγχος του προτεινόμενου μοντέλου των τριών παραγόντων και των έντεκα ερωτημάτων. Τα αποτελέσματα της επιβεβαιωτικής ανάλυσης, όσον αφορά στους δείκτες που εξετάστηκαν για την επιβεβαίωση του μοντέλου, δεν ήταν αρκετά ικανοποιητικά, γ' αυτό το λόγο επαναλήφθηκε η ανάλυση συμπεριλαμβάνοντας τη συσχέτιση των λαθών των ερωτημάτων 7 και 10, ώστε να βελτιωθεί η προσαρμογή του μοντέλου. Η συσχέτιση των λαθών έχει εφαρμοστεί, ως τρόπος για τη βελτίωση των δεικτών του προτεινόμενου μοντέλου σε αρκετές άλλες συναφείς έρευνες (Chi & Duda, 1995· Ekkekakis κ.ά., 2005· Henry & Crawford, 2005).

Η συσχέτιση των λαθών στην παρούσα επιβεβαιωτική ανάλυση βασίστηκε στο γεγονός ότι τα δύο ερωτήματα, το λάθος των οποίων συσχετίστηκε, φορτίζουν στον ίδιο παράγοντα και παρουσιάζουν παρόμοιο λεξιλόγιο. Το ερώτημα 7 αναφέρει «μετά από μια νίκη, συγχαίρω τον αντίπαλο για την καλή δουλειά του», ενώ το ερώτημα 10 «νίκη ή ήττα, ανταλλάσσω χειραψία με τον αντίπαλο μετά τον αγώνα». Οι δείκτες που παρήχθησαν μετά την συσχέτιση των λαθών ήταν αρκετά ικανοποιητικοί και επιβεβαίωσαν το προτεινόμενο μοντέλο.

Η συσχέτιση των λαθών των ερωτημάτων βασίζεται στον έλεγχο Lagrange Multiplier Test, του στατιστικού προγράμματος EQS και ελέγχει το υποτιθέμενο μοντέλο με βάση τη στατιστική επάρκεια συγκεκριμένων περιορισμών του (Li κ.ά.,

1998). Ο έλεγχος Lagrange Multiplier παρέχει πληροφορίες για το συνδυασμό των ερωτημάτων που παράγει το λάθος (error) στην έκδοση των αποτελεσμάτων, για το που οφείλεται η αύξηση ή η μείωση ορισμένων από τους δείκτες του προτεινόμενου μοντέλου. Η συσχέτιση των λαθών μπορεί να γίνει τόσο σε ερωτήματα του ίδιου παράγοντα όσο και σε ερωτήματα διαφορετικών παραγόντων, όπως έχει πραγματοποιηθεί σε παλαιότερη έρευνα (Li κ.ά., 1998). Στην επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση της παρούσας έρευνας, ο συνδυασμός των ερωτημάτων 7 και 10 παρήγαγαν το μεγαλύτερο αριθμό του δείκτη χ^2 και με βάση αυτό αποφασίστηκε η συσχέτιση της «ομοιότητάς» τους. Τα δύο ερωτήματα ανήκουν στον ίδιο παράγοντα, ο οποίος αντιπροσωπεύει το σεβασμό στους κοινωνικούς κανόνες. Η συσχέτιση του λάθους των δύο ερωτημάτων βελτίωσε σημαντικά την εικόνα των δεικτών του επιβεβαιωτικού ελέγχου, όπως είχε επισημανθεί μετά από ανάλογη διαδικασία και από τους Henry και Crawford (2005).

Οι Gerbing και Anderson (1984, σελ. 579), για τη συσχέτιση των λαθών των ερωτημάτων, υποστηρίζουν, ότι «μπορεί να γίνει όταν στηρίζεται σε τόσο σε θεωρητική όσο και σε πρακτική αιτία». Για τους Ekkekakis και συνεργάτες (2005), η συσχέτιση των λαθών μπορεί να γίνει όταν τα ερωτήματα έχουν πανομοιότυπο περιεχόμενο και κοινή δομή των προτάσεων. Ερωτήματα, τα οποία περιέχουν πολλές κοινές λέξεις, είναι δυνατό να συσχετιστούν όσον αφορά στο λάθος τους, ώστε να βελτιωθεί η εφαρμογή του μοντέλου. Ο Netemeyer (2001), εκφράζοντας την αντίθεσή του στη συχνή και αβίαστη συσχέτιση των λαθών δύο ερωτημάτων υποστήριξε ότι με αυτόν τον τρόπο μειώνονται οι πιθανότητες επανεμφάνισης των αποτελεσμάτων σε ανάλογο μελλοντικό δείγμα. Ανέφερε, ωστόσο, ότι είναι αποδεκτή ως λύση όταν εγγυάται θεωρητική και μεθοδολογική βάση και εντοπίζεται στον ίδιο παράγοντα και για παρόμοιες προτάσεις (Netemeyer, 2001). Τέλος ο Bentler (2001) υποστήριξε ότι, για ερωτήματα με κοινό λεξιλόγιο, η συσχέτιση λαθών μπορεί να θεωρηθεί αποδεκτή, καθώς το κοινό λεξιλόγιο, η σειρά των ερωτημάτων, οι άδηλοι μικροί υποπαράγοντες και η επίδραση από τη γειτνίαση των αριθμών σε απαντήσεις τύπου Likert, είναι παράγοντες που επιδρούν στη δομή ενός μοντέλου και μπορούν να περιοριστούν με την πραγματοποίηση συσχέτισης μεταξύ των λαθών.

Ο δείκτης Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) που προσδιορίζει την εφαρμογή του μοντέλου, είχε τιμή ικανοποιητική, ώστε να δηλώνεται αποδεκτή εφαρμογή. Ο Non-Normed Fit Index (NNFI) που εξετάζει την καταλληλότητα του υποτιθέμενου μοντέλου σε σχέση με ένα βασικό μοντέλο,

λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθος του δείγματος και ο Standardized Root Mean Square Residual (SRMR), ο οποίος μετρά το μέσο όρο ασυμφωνίας μεταξύ παρατηρούμενων και προβλεπόμενων συνδιακυμάνσεων, παρουσίασαν αποδεκτές τιμές επίσης. Τέλος, υψηλή τιμή εμφάνισε και ο δείκτης Comparative Fit Index (CFI). Όλοι οι δείκτες είχαν ικανοποιητικές τιμές, προσφέροντας επιβεβαίωση στο μοντέλο των τριών παραγόντων, συσχετισμένων μεταξύ τους.

Για τον περαιτέρω έλεγχο του μοντέλου πραγματοποιήθηκε σύγκρισή του με μοντέλα διαφορετικής δομής των παραγόντων. Εξετάστηκαν οι δείκτες ενός μοντέλου με τρεις παράγοντες, μη σχετιζόμενων μεταξύ τους, ενός μοντέλου με ένα παράγοντα και ενός μοντέλου με ένα δευτερογενή παράγοντα. Ωστόσο, κανένα από τα μοντέλα που εξετάστηκαν δεν είχε ικανοποιητικούς δείκτες με αποτέλεσμα να επιβεβαιώνεται η λύση της Κλίμακας των τριών παραγόντων, που σχετίζονται μεταξύ τους. Με βάση τα αποτελέσματα της επιβεβαιωτικής παραγοντικής ανάλυσης, οι παράγοντες *του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς, στις αρχές του αθλήματος και στον αντίπαλο* σχετίζονται μεταξύ τους, σε ένα μοντέλο τριών παραγόντων που αποτελεί την ελληνική έκδοση της Πολυδιάστατης Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας.

5.2. Εξέταση διαφορών μεταξύ φύλου, αθλήματος και ηλικίας

Η προσαρμοσμένη σε ελληνικό πληθυσμό Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας χρησιμοποιήθηκε για την εξέταση διαφορών, ως προς την αθλητική εντιμότητα, μεταξύ ανδρών και γυναικών, διαφορετικών ηλικιακών ομάδων και αθλημάτων διαφορετικής επαφής (Bredemeier κ.ά., 1986).

Η εξέταση των διαφορών ανάμεσα στα δύο φύλα έδειξε ότι οι γυναίκες αθλήτριες παρουσιάζουν, τόσο στο σύνολο της αθλητικής εντιμότητας όσο και στους επιμέρους παράγοντες της, υψηλότερη τιμή από τους άνδρες αθλητές, επιβεβαιώνοντας προηγούμενες έρευνες για τη συμπεριφορά των γυναικών στους αγωνιστικούς χώρους σε σχέση με τους άνδρες (Cruz κ.ά., 2001· Duda κ.ά., 1991· Kelinske κ.ά., 2001· Lemyre κ.ά., 2001· Miller κ.ά., 2004· Tsai & Fung, 2004· Wright & Rubin, 1989). Ο παράγοντας *του σεβασμού στις αρχές του αθλήματος* διαφοροποίησε στατιστικώς σημαντικά τα δύο φύλα, δείχνοντας ότι οι γυναίκες αποδίδουν μεγαλύτερο σεβασμό στις αρχές του αθλήματος και ακολουθούν περισσότερο τις αποφάσεις των διαιτητών/κριτών. Ανάλογο αποτέλεσμα είχε και η έρευνα των Miller και συνεργατών (2004), με τους άνδρες αθλητές να είναι

περισσότερο δύσπιστοι με τις αρχές του αθλήματός τους και να εκδηλώνουν συχνά διαμαρτυρίες προς τους διαιτητές. Οι άνδρες αθλητές, σύμφωνα με τους Kelinske και συνεργάτες (2001), αντλούν από τον αθλητισμό περισσότερο δυναμισμό και συμπεριφέρονται με μεγαλύτερη «ανδροπρέπεια» από ό,τι οι γυναίκες αθλήτριες, με αποτέλεσμα να εκδηλώνουν αντίδραση σε κάθε ευκαιρία, τόσο προς τις αρχές όσο και προς τον αντίπαλο και τους κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς. Σύμφωνα με άλλους ερευνητές (Kelinske κ.ά., 2001), ο αθλητικός χώρος προσφέρει πολύ καλό πεδίο για «αντιδραστική» και μερικώς «παράνομη» συμπεριφορά, γεγονός που αντανακλά και στη συμπεριφορά των ανδρών κυρίως.

Διαφοροποιήσεις, όσον αφορά στην αθλητική εντιμότητα και τους παράγοντές της, επισημάνθηκαν και στα τρία επίπεδα επαφής αθλημάτων, χαμηλής, μέσης και υψηλής επαφής (Bredemeier κ.ά., 1986). Ο διαχωρισμός που πρότειναν οι ερευνητές έγκειται στο βαθμό επαφής που έχουν οι συμμετέχοντες στα διάφορα αθλήματα και στις ευκαιρίες που παρουσιάζονται για σωματική ή λεκτική επαφή με τον αντίπαλο. Έτσι, για παράδειγμα, στο αγώνισμα του άλματος εις ύψος του στίβου η επαφή με τον αντίπαλο είναι μηδενική, οπότε και δεν υπάρχουν ευκαιρίες για άμεση σωματική επαφή, η οποία εγείρει πιθανές αντιδράσεις. Αντίστοιχα για τα αθλήματα μέσης επαφής, όπως η πετοσφαίριση, οι καταστάσεις άμεσης «αντιπαράθεσης» με τον αντίπαλο είναι σημαντικά λιγότερες από τα αθλήματα υψηλής επαφής, όπως η υδατοσφαίριση και η πάλη. Οι Bredemeier και συνεργάτες (1986) υποστήριξαν ότι όσο περισσότερη επαφή υπάρχει μεταξύ των αθλητών σε έναν αγώνα τόσο λιγότερη εντιμότητα δείχνουν οι συμμετέχοντες. Η φύση του αθλήματος στη συγκεκριμένη περίπτωση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην υιοθέτηση αθλητικά έντιμης ή όχι συμπεριφοράς.

Στην παρούσα έρευνα, η υπόθεση για διαφοροποίηση των αθλημάτων και για κλιμακωτά μειωμένη εντιμότητα από τα χαμηλής στα μέσης και υψηλής επαφής αθλήματα, επιβεβαιώθηκε μόνο κατά ένα μέρος. Στο σύνολο της αθλητικής εντιμότητας, τα αθλήματα χαμηλής επαφής διαφοροποιούνται σημαντικά από τις άλλες δύο ομάδες αθλημάτων. Οι αθλητές που συμμετέχουν σε χαμηλής επαφής αθλήματα/αγωνίσματα παρουσιάζουν υψηλότερες τιμές στην αθλητική εντιμότητα, σε επιβεβαίωση προηγούμενων ερευνών των Bredemeier και συνεργατών (1986). Οι αθλητές που συμμετέχουν αγωνίσματα χαμηλής επαφής παρουσιάζουν σημαντικά υψηλότερες τιμές από ότι οι αθλητές των αγωνισμάτων μέσης και υψηλής επαφής τόσο στον παράγοντα του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες όσο και στον

παράγοντα του σεβασμού στον αντίπαλο. Διαφοροποιήσεις δεν υπήρξαν ανάμεσα στα χαμηλής και υψηλής επαφής αθλήματα στον παράγοντα του σεβασμού στις αρχές, γεγονός που ενδεχομένως οφείλεται στην υπερβολική αξία που δίνεται σε ορισμένα από τα αθλήματα υψηλής επαφής (τζούντο, τae κβο ντο, καράτε) στους κανόνες και τις αρχές των αθλημάτων τους, με βάση την προέλευσή τους. Το γεγονός αυτό ασκεί επίδραση, ώστε τα αθλήματα μέσης επαφής να μη διαφέρουν στατιστικώς σημαντικά από τα αθλήματα υψηλής επαφής, με τους συμμετέχοντες σε αθλήματα υψηλής επαφής να παρουσιάζουν μάλιστα και υψηλότερες τιμές στην αθλητική εντιμότητα στο σύνολό της και στον παράγοντα του σεβασμού στις αρχές.

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας όσον αφορά στις διαφοροποιήσεις στους παράγοντες της αθλητικής εντιμότητας μεταξύ αθλημάτων μέσης και υψηλής επαφής, δεν φαίνεται να συμφωνούν με εκείνα των Bredemeier και συνεργατών (1986). Θα πρέπει, ωστόσο, να επισημανθεί ότι οι Bredemeier και συνεργάτες (1986) συμπεριέλαβαν στην έρευνά τους στα αθλήματα υψηλής επαφής πολλούς αθλητές από το άθλημα του ράγκμπι, ενώ στην παρούσα έρευνα οι αθλητές υψηλής επαφής αθλημάτων συμμετείχαν κυρίως σε αθλήματα όπως το τζούντο, το καράτε, το τae κβο ντο, τα οποία παραδοσιακά καλλιεργούν το σεβασμό στο άθλημα μέσα από τους διαιτητές και τους κανόνες.

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας μελετήθηκαν και οι διαφοροποιήσεις ανδρών και γυναικών στα τρία επίπεδα αθλημάτων καθώς και σε επιμέρους αθλήματα των τριών κατηγοριών. Στα αθλήματα χαμηλής και μέσης επαφής, οι γυναίκες αθλήτριες παρουσίασαν υψηλότερες τιμές και στους τρεις παράγοντες της αθλητικής εντιμότητας σε συμφωνία με τις διαφοροποιήσεις που επισημάνθηκαν νωρίτερα, αλλά και με όσα υποστηρίζονται από τη διεθνή βιβλιογραφία (Cruz κ.ά., 2001· Duda κ.ά., 1991· Kelinske κ.ά., 2001· Lemyre κ.ά., 2001· Miller κ.ά., 2004· Wright & Rubin, 1989). Από τα ευρήματα παρατηρείται, επίσης, ότι οι άνδρες δεν διαφέρουν στους παράγοντες της αθλητικής εντιμότητας από τις γυναίκες στα αθλήματα υψηλής επαφής, με τους συμμετέχοντες, ανεξαρτήτως φύλου, να εκφράζουν σεβασμό στο άθλημά τους και στον τρόπο διεκδίκησης της νίκης. Διαφοροποιήσεις μεταξύ των ανδρών και των γυναικών επισημαίνονται σε επιμέρους αθλήματα όπως η πετοσφαίριση, η χειροσφαίριση και η υδατοσφαίριση, όπου οι αθλήτριες εμφάνισαν υψηλότερες τιμές στους παράγοντες της αθλητικής εντιμότητας από τους άνδρες αθλητές, επιβεβαιώνοντας την προτεινόμενη από τους ερευνητές διαφοροποίηση των δύο φύλων (Cruz κ.ά., 2001· Duda κ.ά., 1991· Kelinske κ.ά., 2001· Lemyre κ.ά.,

2001· Miller κ.ά., 2004· Wright & Rubin, 1989). Διαφορές ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες στο άθλημα της πετοσφαίρισης μελέτησαν και οι Tsai και Fung (2004) με τα ευρήματα να συμφωνούν με αυτά της παρούσας έρευνας για τις διαφορές υπέρ των γυναικών.

Ανάλογες διαφορές διαπιστώθηκαν και στις δύο ηλικιακές ομάδες για τα δύο φύλα. Στην ηλικία των 18 έως 22 ετών, οι γυναίκες παρουσίασαν υψηλότερο επίπεδο αθλητικής εντιμότητας στο σύνολό της όσο και στους επιμέρους παράγοντές της, ενώ στην ηλικία των 23 έως 39 ετών οι διαφοροποιήσεις δεν ήταν στατιστικώς σημαντικές.

Ο διαχωρισμός των συμμετεχόντων στην έρευνα όσον αφορά στην ηλικία τους έγινε με βάση τη βιολογική τους εξέλιξη (Piaget, 1932). Έτσι, οι ηλικίες από τα 18 έως τα 22 έτη περιλαμβάνουν τη μετεφηβική ηλικία, ενώ οι ηλικίες από 23 έως 39 ετών αναφέρονται στην ενήλικη ζωή. Τα αποτελέσματα της έρευνας για τη διαφοροποίηση των συμμετεχόντων στους παράγοντες της αθλητικής εντιμότητας με βάση την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκουν, δεν κατέδειξαν σημαντικές διαφορές. Παράλληλα, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία αθλητές παρουσίασαν υψηλότερες τιμές στον παράγοντα του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες και στον αντίπαλο, ενώ οι μικρότεροι σε ηλικία αθλητές παρουσίασαν υψηλότερες τιμές στον παράγοντα του σεβασμού στις αρχές. Για τον παράγοντα του σεβασμού στις αρχές τα ευρήματα φαίνεται να συμφωνούν με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, στην οποία η αθλητική εντιμότητα μειώνεται με την πάροδο των χρόνων (D'Arripe-Longueville, 2006· Tsai & Fung, 2004). Αντίθετα, για τους παράγοντες του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες και του σεβασμού στον αντίπαλο, τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας δεν φαίνεται να συμφωνούν με ανάλογες έρευνες. Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί ότι στις προγενέστερες έρευνες, οι συμμετέχοντες ήταν ηλικίας μέχρι 18 ετών, ενώ στην παρούσα μελέτη οι ηλικίες των αθλητών κυμαίνονται από 18 μέχρι και 40 έτη. Για τις συγκεκριμένες ηλικιακές ομάδες δεν υπάρχει ανάλογη βιβλιογραφική αναφορά.

Οι Tsai και Fung (2004) υποστήριξαν ότι, για τη μείωση της αθλητικής εντιμότητας με την πάροδο των χρόνων, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η περισσότερη «έκθεση» του ατόμου στο αθλητικό σύστημα. Ειδικότερα, για τον παράγοντα του σεβασμού στις αρχές του αθλήματος, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία αθλητές είναι πιθανό να αμφισβητούν τις αποφάσεις των αρχών βασιζόμενοι στην εμπειρία τους και σε πιθανές «αδικίες» του παρελθόντος. Για τους παράγοντες του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες και του σεβασμού στον αντίπαλο, η ενεργή συμμετοχή του

ατόμου ως μέλος της κοινωνίας και η καθημερινή συναναστροφή του με συμπαίκτες και αντιπάλους, «επιτάσσει» από τους μεγαλύτερους σε ηλικία αθλητές να συμπεριφέρονται με τον ανάλογο σεβασμό.

Αξιοσημείωτο εύρημα, και σύμφωνα με τα προαναφερόμενα, μπορεί να θεωρηθεί το αποτέλεσμα που προκύπτει από τον έλεγχο της σχέσης ανάμεσα στους παράγοντες της αθλητικής εντιμότητας και την ηλικία. Για τους παράγοντες του σεβασμού στους κοινωνικούς κανόνες και τον αντίπαλο η σχέση παρουσιάζεται θετική, που σημαίνει ότι όσο το άτομο μεγαλώνει ηλικιακά τόσο αυξάνεται ο σεβασμός του προς τους κοινωνικούς κανόνες και τον αντίπαλο. Αντίθετα, ο παράγοντας του σεβασμού στις αρχές παρουσιάζει αρνητική σχέση με την ηλικία, προσφέροντας έμμεση επιβεβαίωση σε όσα υποστηρίχθηκαν νωρίτερα αλλά και στην άποψη των Tsai και Fung (2004) για την «έκθεση του ατόμου στο αθλητικό σύστημα», η οποία ασκεί ενδεχομένως αρνητική επίδραση στην εντιμότητά του, τουλάχιστον προς τις αρχές του αθλήματός του.

Με σκοπό τον περαιτέρω έλεγχο της σχέσης ηλικίας και αθλητικής εντιμότητας, εξετάστηκε η σχέση των παραγόντων της αθλητικής εντιμότητας τόσο με την αθλητική εμπειρία όσο και με τον αριθμό των αγώνων που είχαν λάβει μέρος οι συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα. Στατιστικώς σημαντική σχέση αναδείχθηκε μόνο ανάμεσα στο σεβασμό στις αρχές και τη συμμετοχή στους αγώνες με αρνητική ωστόσο κατεύθυνση. Παράλληλα, αρνητική σχέση υπήρξε και ανάμεσα στην αθλητική εμπειρία και το σεβασμό στις αρχές. Τα αποτελέσματα δείχνουν την αρνητική επίδραση της συμμετοχής στον αθλητισμό ως προς το σεβασμό που επιδεικνύει ο αθλητής στους διαιτητές/κριτές του αθλήματός του. Με βάση τις προηγούμενες έρευνες για την επίδραση της ηλικίας στην αθλητική εντιμότητα (D'Arripe-Longueville, 2006· Tsai & Fung, 2004) καθώς και με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, μπορούμε να επισημάνουμε τη σχέση ηλικίας και συμμετοχής στους αγώνες για τη διαμόρφωση της αθλητικής εντιμότητας. Ενώ στις μικρότερες ηλικίες η αθλητική εντιμότητα αυξάνεται με την πάροδο του χρόνου, σε πιο έμπειρους αθλητές και μετά από τη συμμετοχή σε ένα μεγάλο αριθμό αγώνων, η αθλητική εντιμότητα αρχίζει και μειώνεται, ως επακόλουθο της αμφισβήτησης των αποφάσεων των διαιτητών/αρχών του αθλήματος.

Συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας προσφέρουν αρχικά τη βάση για να θεωρηθεί η ελληνική έκδοση της Πολυδιάστατης Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας ως ένα έγκυρο και αξιόπιστο όργανο μέτρησης της αθλητικής εντιμότητας των συμμετεχόντων σε αγωνιστικούς χώρους. Αυτό θα βοηθήσει στη διενέργεια περισσότερων ερευνών στον τομέα της έντιμης συμπεριφοράς στον αθλητισμό, τη στιγμή που τα τελευταία 15 χρόνια (ως το 2002), μόνο το 2,8% των ερευνών που είχαν γίνει στον τομέα του αθλητισμού αναφέρονται στην αθλητική εντιμότητα και την ηθική συμπεριφορά γενικότερα (Μουταφτσή & Δογάνης, 2002).

Παράλληλα, τα όσα επισημάνθηκαν από τον έλεγχο των διαφορών μεταξύ φύλου, ηλικίας και αθλήματος, προσφέρουν επιβεβαίωση στην κοινωνικο-ψυχολογική θεωρία του Vallerand (1994), για τον προσανατολισμό της αθλητικής εντιμότητας των συμμετεχόντων στους αγωνιστικούς χώρους. Όπως είχε υποστηριχθεί από τον Vallerand, ο προσανατολισμός του ατόμου δέχεται την επίδραση πολλών παραγόντων, οι οποίοι σχετίζονται με το φύλο του αθλητή, το άθλημα στο οποίο αγωνίζεται, την ηλικία του, την αθλητική εμπειρία και τη συμμετοχή στους αγώνες.

Παράγοντες, τόσο προσωπικού όσο και κοινωνικού χαρακτήρα, επισημαίνονται ως αιτίες που διαμορφώνουν την αθλητικά έντιμη συμπεριφορά. Ο Vallerand και συνεργάτες (1997) υποστήριξε ότι ο προσανατολισμός των αθλητών στο θέμα της αθλητικής εντιμότητας μπορεί να επηρεάσει τη συμπεριφορά των αθλητών με δύο τρόπους: (α) με άμεσο τρόπο, καθώς ο αθλητής ενεργεί ανάλογα με τη στάση του και τον προσανατολισμό του προς την αθλητική εντιμότητα και (β) έμμεσα, μέσω της αλληλεπίδρασης με την κατάσταση στην οποία συμμετέχουν οι αθλητές. Έτσι, οι αθλητές, οι οποίοι έχουν προσανατολισμό προς την αθλητική εντιμότητα είναι πιθανόν σε μια αγωνιστική κατάσταση, όπου μοναδικός στόχος είναι η νίκη, να επιδείξουν διαφορετική, από τον προσανατολισμό τους, συμπεριφορά. Οι Lumpkin και συνεργάτες (1999) επισήμαναν ότι η συμπεριφορά των αθλητών επηρεάζεται στη σύγχρονη εποχή από την προσέγγιση «νίκη με κάθε κόστος», η οποία «καταλύει» έμμεσα οποιαδήποτε αξία που σχετίζεται με το «ευ αγωνίζεσθαι» των αρχαίων Ελλήνων. Ίσως και αυτή η προσέγγιση να ήταν η αιτία που για τον Κουμπερτέν οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες θα έπρεπε να προσανατολιζόνταν προς τη συμμετοχή περισσότερο και λιγότερο στη νίκη.

Οι Kavussanu και Roberts (2001) προσπαθώντας να αναδείξουν τη σημασία του προσανατολισμού προς την αθλητική εντιμότητα, υποστήριξαν ότι, η αυξανόμενη αδιαφορία των αθλητών για έντιμη συμπεριφορά οδηγεί στην παράλληλα αυξανόμενη βία, στη χρήση αναβολικών και στην εμφάνιση σοβαρών τραυματισμών στους αγωνιστικούς χώρους. Γενικότερα, στρέφοντας το ενδιαφέρον των αγωνιζόμενων προς τη συμπεριφορά περισσότερο και λιγότερο στο αποτέλεσμα ίσως να οδηγήσει και σε αυτό που ο Αριστοτέλης θεωρούσε «ύψιστο αγαθό», την ευδαιμονία των συμμετεχόντων, η οποία είναι απόλυτα συνυφασμένη με την ηθική συμπεριφορά (Ηθικά Νικομάχεια).

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας προσφέρουν ένα καλό πεδίο μελέτης για τους προπονητές αθλητών και αθλητικών ομάδων, καθώς αναδεικνύοντας διαφορές στο φύλο, το άθλημα και την ηλικία των συμμετεχόντων, εισάγουν την πρόταση για διαφορετική αντιμετώπιση και διαφοροποίηση στην υποστήριξη για την επίτευξη μιας έντιμης συμπεριφοράς. Για τους Kavussanu και Spray (2006), το αντιλαμβανόμενο από τους αθλητές κλίμα προσανατολισμού στην αθλητική εντιμότητα του προπονητή καθορίζει σε μεγάλο βαθμό και τη συμπεριφορά του αθλητή. Ο προπονητής «διαμορφώνει» εν μέρει τον προσανατολισμό του αθλητή του προς την έντιμη συμπεριφορά, οπότε και η γνώση για τις διαφορετικές «απαιτήσεις» των γυναικών από τους άνδρες, των νεότερων από τους μεγαλύτερους, των αθλητών του στίβου από τους υδατοσφαιριστές, θα οδηγήσει και σε ανάλογη αντιμετώπιση από τον ηγέτη-προπονητή βελτιώνοντας την εικόνα των αθλητικών χώρων, ως προς την ηθική συμπεριφορά.

Σύνοψη

Η παρούσα έρευνα παρουσίασε την προσαρμογή της Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας, με τη νέα της μορφή για τον ελληνικό πληθυσμό. Η Κλίμακα με τη νέα δομή της εμφάνισε ικανοποιητικούς δείκτες εγκυρότητας και αξιοπιστίας. Παράλληλα, με τη χρήση της Κλίμακας, καταδείχθηκαν διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα, σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες και σε διαφορετικά επίπεδα επαφής των αθλημάτων. Οι γυναίκες παρουσίασαν γενικότερα υψηλότερες τιμές από τους άνδρες στους παράγοντες που συνθέτουν την αθλητική εντιμότητα, με τα δύο φύλα να μην εμφανίζουν διαφοροποίηση στο σεβασμό στις αρχές. Η διαφορετική ηλικία δεν φαίνεται να επιδρά στη διαμόρφωση της αθλητικής εντιμότητας, με τους μεγαλύτερους, ωστόσο, αθλητές και με τη μεγαλύτερη

αγωνιστική εμπειρία, να παρουσιάζουν χαμηλότερες τιμές στον σεβασμό στις αρχές του αθλήματός τους. Διαφοροποιήσεις παρουσιάστηκαν στα διαφορετικά επίπεδα επαφής αθλημάτων, με τους αθλητές των αγωνισμάτων χαμηλής επαφής να εμφανίζουν υψηλότερες τιμές στους παράγοντες της αθλητικής εντιμότητας από τους αθλητές των αγωνισμάτων μέσης και υψηλής επαφής.

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας καταδεικνύουν την ανάγκη για διαφορετική αντιμετώπιση των αθλητών ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και το άθλημα στο οποίο συμμετέχουν. Παράλληλα, ο σεβασμός των αθλητών προς τις αρχές των αθλημάτων τους φαίνεται να δέχεται την περισσότερη αμφισβήτηση, γεγονός το οποίο θα πρέπει να εξεταστεί περισσότερο, ώστε να βελτιωθεί η συμπεριφορά στους αγωνιστικούς χώρους. Η καλλιέργεια του σεβασμού προς τον αντίπαλο και τους κοινωνικούς κανόνες κρίνεται απαραίτητη για τους αθλητές, ώστε να συμπεριφέρονται έντιμα εντός των αγωνιστικών χώρων και να παρουσιάζουν την καλή εικόνα του αθλητισμού, η οποία σύμφωνα με τους Kleiber και Roberts (1981) περικλείεται στη δυνατότητα που έχουν τα παιδιά, κάτω από τη σωστή καθοδήγηση, να καλλιεργήσουν τη συνεργασία, την άμιλλα, την υπευθυνότητα, το σεβασμό προς τους συνανθρώπους τους και την προαγωγή της ηθικής τους ανάπτυξης.

Η προσαρμογή της Κλίμακας Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας στον ελληνικό πληθυσμό θα συνεισφέρει και στην ανάπτυξη ορισμένων παρεμβατικών προγραμμάτων, με απώτερο σκοπό την καλλιέργεια και ανάδειξη της έννοιας της αθλητικής εντιμότητας. Η απόδοση του επιπέδου της αθλητικής εντιμότητας, με τη χρήση της Κλίμακας, θα αναδείξει τις ανάγκες των συμμετεχόντων για περισσότερο έντιμη συμπεριφορά.

Η παρούσα έρευνα έχει ως πρωταρχικό στόχο, εκτός από την προσαρμογή της Κλίμακας και την ανάδειξη των διαφορών, να αποτελέσει τη βάση για μελλοντικές έρευνες. Θα ήταν πολύ ενδιαφέρον να μελετηθεί η διαφοροποίηση της ηθικής συμπεριφοράς από την καθημερινή ζωή και τους αγωνιστικούς χώρους, την οποία πρότειναν οι Shields και Bredemeier (1995) εισάγοντας τον όρο «εντός περιορισμένου πεδίου ηθική», και ανέδειξαν στον ελληνικό χώρο οι Ζαρώτης και Ψυχουντάκη (2007). Παράλληλα, θα ήταν ενδιαφέρουσα στο μέλλον η έρευνα για το πόσο συνάδει ο προσανατολισμός των αθλητών προς την εντιμότητα με την πραγματική τους συμπεριφορά εντός των αγωνιστικών χώρων, στηριζόμενη σε πραγματικές καταστάσεις και στις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας.

Η Κλίμακα Προσανατολισμού στην Αθλητική Εντιμότητα, θα πρέπει να ελεγχθεί για την εφαρμογή της σε πιο μικρές ηλικίες, καθώς στην παρούσα έρευνα οι συμμετέχοντες ήταν ενήλικες. Παράλληλα, όσον αφορά στις διαφορές μεταξύ αθλημάτων, θα ήταν σκόπιμο να συμπεριληφθεί μεγαλύτερο δείγμα, περισσότερων αθλημάτων, ώστε να αναδειχθούν πιθανές περαιτέρω διαφορές μεταξύ διαφορετικών αθλημάτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αριστοτέλης. Ηθικά Νικομάχεια. Μετάφραση, μεταφραστική ομάδα Κάκτου (1993).
Αθήνα: Κάκτος.
- Adkins, A.W.H. (1960). *Merit and responsibility-a study in Greek values*. Oxford:
Clarendon press.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Beller, J.M., & Stoll, S.K. (1992). A moral reasoning intervention program for
Division I athletes. *Academic Athletic Journal*, 43-57.
- Beller, J.M., & Stoll, S.K. (1995). Moral reasoning of high school student athletes and
general students: an empirical study versus personal testimony. *Pediatric
Exercise Science*, 7, 352-363.
- Bentler, P.M. (1990). Comparative fit indices in structural models. *Psychological
Bulletin*, 107, 238-246
- Bentler, P.M. (1995). EQS Structural Equations Program Manual. Los Angeles, CA:
BMDP Statistical Software.
- Bentler, P.M. (2001). Improving model fit by correlating errors. *Journal of Consumer
Psychology*, 10 (1&2), 75-82.
- Bentler, P.M., & Bonnet, D.G. (1980). Significant tests and goodness of fit in the
analysis of covariance structures. *Psychological Bulletin*, 88, 588-606.
- Blasi, A. (1980). Bringing moral cognition and moral action: critical review of the
literature. *Psychological Bulletin*, 88, 1-45.
- Bredemeier, B.J. (1985). Moral reasoning and the perceived legitimacy of intentional
injurious sport acts. *Journal of Sport Psychology*, 7, 110-124.

- Bredemeier, B. J. (1994). Children's moral reasoning and their assertive, aggressive, and submissive tendencies in sport and daily life. *Journal of Sport and Exercise Psychology, 16*, 1-14.
- Bredemeier, B.J., & Shields, D. (1986). Moral growth among athletes and non-athletes: A comparative analysis. *Journal of Genetic Psychology, 147*, 7-18.
- Bredemeier, B.J., & Shields, D. (2006). Sports and character development. *Research Digest, 7 (1)*, 1-8.
- Bredemeier, B.J., Weiss, M.R., Shields, D.L., & Cooper, B.A.B. (1986). The relationship of sport involvement with children's moral reasoning and aggression tendencies. *Journal of Sport Psychology, 8*, 304-318.
- Butcher, R., Schneider, A. (1998). Fair Play as Respect for the Game. *Journal of the Philosophy of Sport, XXV*, 1-22.
- Byrne, B.M. (1994). *Structural equation modelling with EQS and EQS/Windows. Basic concepts, applications, and programming*. London: Sage.
- Case, B. W, Greer, H. S., Lacourse, M. G. Moral judgement development and perceived legitimacy of spectator behaviour in sport. *Journal of Sport Behaviour, 10 (3)*, 147-156.
- Chantal, Y., & Bernache-Assollant, I. (2003). A prospective analysis of self-determined sport motivation and sportpersonship orientations. *Athletic Insight, 5(4)*. <http://www.athleticinsight.com>.
- Chi, L., & Duda, J.L. (1995). Multi-Sample Confirmatory Factor Analysis of the Task and Ego Orientation in Sport Questionnaire. *Research Quarterly for Exercise and Sport, 66 (2)*, 91-98.
- Cohn, L. (1991). Sex differences in the course of personality development: A meta-analysis. *Psychological Bulletin, 109*, 252-266.

- Cote, J. (2001). Improving model fit by correlating errors. *Journal of Consumer Psychology, 10* (1&2), 75-82.
- Crain, W.C. (1985). *Kohlberg's stages of moral development. Theories of Development* (pp. 118-136). New York: Prentice-Hall.
- Cruz, J., Torregrosa, M., Valiente, L., & Villamarin, F. (2001). Values, socio-moral attitudes and achievement goals among youth team sports participants in Spain. In A. Papaioanou, M. Goudas, Y. Theodorakis (Eds.). *In the Dawn of the Millenium: 10th World Congress of Sport Psychology*. Skiathos: Christodoulidi Publications, 195-197.
- D'Agostino, F. (1981). The Ethos of Games. In W.J. Morgan & K. Meier (Eds), *Philosophic Inquiry in Sport*, (2nd ed, pp. 42-49). Champaign, IL: Human Kinetics, 1995.
- D'Arripe-Longueville, F., Pantaleon, N., & Smith, A.L. (2006). Personal and situational predictors of sportspersonship in young athletes. *International Journal of Sport Psychology, 37*, 38-57.
- Δούκας, Κ., Μπεμπέτσος, Ε., & Μιχαηλίδου, Δ. (2006). Διερεύνηση της λειτουργίας της ηθικής σε Έλληνες αθλητές και αθλήτριες της υδατοσφαίρισης. *Αθλητική Ψυχολογία, 17*, 21-39.
- Duda, J.L. (1998). *Advances in sport and exercise psychology measurement*. Morgantown, WV: Fitness Information Technology.
- Duda, J.L., Olson, L.K., & Templin, T.J. (1991). The relationship of task and ego orientation to sportsmanship attitudes and the perceived legitimacy of injurious acts. *Research Quarterly for Exercise and Sport, 62*, 79-87.

- Dunn, J.G.H., & Dunn, J.C. (1999). Goal orientations, perceptions of aggression, and sportpersonship in elite male youth ice hockey players. *The Sport Psychologist, 13*, 183-200.
- Ekkekakis, P., Hall, E.E., & Petruzzello, S.J. (2005). Some like it vigorous: measuring individual differences in the preference for and tolerance of exercise intensity. *Journal of Sport and Exercise Psychology, 27*, 350-374.
- Erikson, E. (1950). *Childhood and society*. New York: Norton.
- Feezell, R.M. (1986). Sportsmanship. *Journal of the Philosophy of Sport, XIII*, 1-13.
- Freud, S. (1925, 1961). Some Psychological Consequences of the Anatomical Distinction Between the Sexes. In J. Strachey (Ed.), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* (Vol. XIX), London: Hogarth.
- Gibbons, S.L., Ebbeck, V., & Weiss, M.R. (1995). Fair play for kids: effects on the moral development of children in physical education. *Research Quarterly and Exercise in Sport, 66*, 247-255.
- Haan, N. (1983). An interactional morality in everyday life. In N. Haan, R.N. Bellah, P. Rabinow, & W.M. Sullivan (Eds.), *Social science as moral inquiry* (pp. 218-250). New York: Columbia University Press.
- Hartshorne, H., & May, M. (1928). *Studies in the nature of character: vol.1. Studies in deceit*. New York: McMillan.
- Haskins, M.J. (1960). Problem solving test of sportsmanship. *Research Quarterly, 31*, 601-606.
- Henry, J.D., & Crawford, J.R. (2005). The short-form version of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS-21): Construct validity and normative data in a large non-clinical sample. *British Journal of Clinical Psychology, 44*, 227-239.

- Hodge, K., & Tod, D. (2001). Moral reasoning and achievement motivation in sport: A qualitative inquiry. *Journal of Sport Behavior*, 24, 307-327.
- Hoffman, M.J. (1976). Empathy, role taking, guilt, and development of altruistic motives. In T. Lickona (Ed.), *Moral development and behaviour: Theory, research, and social issues* (pp. 124-143). New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Hopkins, E.F., & Lantz, C.D. (1999). Sportsmanship attitude differences between defensive and offensive youth soccer players. *The Physical Educator*, 56, 179-185.
- Hu, L., & Bentler, P.M. (1999). Cut-off criteria for the indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6, 1-55.
- Gerbing, W.D., & Anderson, J.C. (1984). On the meaning of within-factor correlated measurement errors. *Journal of Consumer Psychology*, 11, 572-580.
- Gilligan, J. (1976). Beyond morality: Psychoanalytic reflections on shame, guilt, and love. In T. Lickona (Ed.), *Moral development and behaviour: Theory, research, and social issues* (pp.144-158). New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Jones, C., & McNamee, M. (2000). Moral reasoning, moral education, and the moral atmosphere of sport. *Sport, Education & Society*, 5, 131-147.
- Kavussanu, M., & Ntoumanis, N. (2003). Participation in sport and moral functioning: does ego orientation mediate their relationship? *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 25, 501-518.
- Kavussanu, M., & Roberts, G.C. (2001). Moral functioning in sport: An achievement goal perspective. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 23(1), 37-54.

- Kavussanu, M., & Spray, C.M. (2006). Contextual influences on moral functioning of male youth footballers. *The Sport Psychologist*, 20, 1-23.
- Kelinske, B., Mayer, B.W., & Chen, K.L. (2001). Perceived benefits from participation in sports: A gender study. *Women in Management Review*, 16, 75-84.
- Kleiber, D.A., & Roberts, G.C. (1981). The effects of sport experience in the development of social character: An exploratory investigation. *Journal of Sport Psychology*, 3, 114-122.
- Kohlberg, L. (1969). Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization. In D.A. Goslin (Ed.), *Handbook of socialization theory and research* (pp.347-481).Chicago: Rand-McNally.
- Kohlberg, L. (1976). Moral stages and moralization: The cognitive-developmental approach. In T. Lickona (Ed.), *Moral development and behavior: Theory, research, and social issues* (pp.31-53). New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Lata, J. (2006). *An analysis of goal achievement orientation and sport morality levels of division I-A non-revenue collegiate athletes*. Unpublished Master's Thesis, The Florida State University, Florida.
- Lee, M.J. (1994). Values, fairplay, and sportsmanship: relations and ideas. Paper presented at the 23rd International Congress Of Applied Psychology. Madrid, Spain, 17th-24th July, 1994.
- Lee, M.J., Whitehead, J., Hatzigeorgiadis, A., & Ntoumanis, N. (2001). Development of the Sport Attitudes Questionnaire (SAQ). In A. Papaioanou, M. Goudas, Y. Theodorakis (Eds.). *In the Dawn of the Millenium: 10th World Congress of Sport Psychology*. Skiathos: Christodoulidi Publications, 191-192.

- Lemyre, P.N., Roberts, G.C., & Ommundsen, Y. (2002). Achievement goal orientations, perceived ability and sportpersonship in youth soccer. *Journal of Applied Sport Psychology, 14*, 120-136.
- Lemyre, P.N., Roberts, G.C., Ommundsen, Y., & Miller, B.W. (2001). Sportpersonship in soccer: the role of achievement goals and gender. In A. Papaioanou, M. Goudas, Y. Theodorakis (Eds.). *In the Dawn of the Millenium: 10th World Congress of Sport Psychology*. Skiathos: Christodoulidi Publications, 149-151.
- Li, F., Harmer, P., Duncan, T.E., Duncan, S.C., Acock, A., & Yamamoto, T. (1998). Confirmatory factor analysis of the Task and Ego Orientation in Sport Questionnaire with cross-validation. *Research Quarterly for Exercise and Sport, 69* (3), 276-283.
- Lumpkin, A., Stoll, S.K. & Beller, J.M. (1999). *Sport ethics. Applications for fair play*, (2nd ed.). St. Louis, MO: McGraw Hill.
- Mardia, K.V. (1970). Measures of multivariate skewness and kurtosis with applications. *Biometrika, 57*, 519-530.
- Markoulis, D. (1989). Political involvement and socio-moral reasoning: Testing Emler's interpretation. *British Journal of Social Psychology, 28*, 203-212.
- McCutcheon, L.E. (1999). The Multidimensional Sportpersonship Orientations Scale has psychometric problems. *Journal of Social Behaviour & Personality, 14*, 439-444.
- Miller, S., Bredemeier, BJ, & Shields. D. (1997). Sociomoral education through physical education with at-risk children. *Quest, 49*, 114-129.

- Miller, B.W., Roberts, G.C., & Ommundsen, Y. (2004). Effect of motivational climate on sportpersonship youth male and female football players. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports*, 14, 193-202.
- Mouratidou, K., Chatzopoulos, D., & Karamavrou, S., (2007). Moral development in sport context: utopia or reality? *Hellenic Journal of Psychology*, 4, 163-184.
- Μουταφτσή, Μ., & Δογάνης, Γ. (2002). Εργασίες που παρουσιάστηκαν τα τελευταία 15 χρόνια (1986-2000) σε Ελληνικά περιοδικά και συνέδρια με αντικείμενο θέματα αθλητικής ψυχολογίας. *Άθληση και Κοινωνία*, 31, 50-51.
- Μποζώνης, Α. & Ψυχουντάκη, Μ. (2005). *Ερωτηματολόγιο Επιθετικότητας: Προσαρμογή σε ελληνικό πληθυσμό*. Αδημοσίευτη εργασία. Πρόγραμμα Ψυχολογίας. Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Netemeyer, R. (2001). Improving model fit by correlating errors. *Journal of Consumer Psychology*, 10 (1&2), 75-82.
- Ogilvie, B.C., & Tutko, T.A. (1971). Sport: If you want to build character try something else. *Psychology Today*, 5, 60-63.
- Ommundsen, Y., Roberts, G.C., Lemyre, P.N., & Treasure, D. (2003). Perceived motivational climate in male youth soccer: relations to social-moral functioning, sportpersonship and team norm perceptions. *Psychology of Sport and Exercise*, 4, 397-413.
- Ostrow, A.C. (1996). *Directory of psychological tests in the sport and exercise sciences*. Morgantown, WV : Fitness Information Technology.
- Παυλοπούλου, Ε., Γωνιάδου, Σ., Ζαχαριάδης, Π., & Τσορμπατζούδης, Χ. (2003). Ο ρόλος των κινήτρων στην εκδήλωση ηθικής συμπεριφοράς στη σχολική φυσική αγωγή. *Φυσική Αγωγή και Αθλητισμός*, 48, 61-72.
- Piaget, J. (1932). *The moral judgment of the child*. New York: Free Press.

- Πρώϊος, Μ. (2006). Εγκυροποίηση του ερωτηματολογίου Defining Issues Test σε αθλητικό πλαίσιο. *Αθλητική Ψυχολογία*, 17, 41-54.
- Proios, M., Doganis, G., & Athanailidis, I. (2004). Moral development and form of participation, type of sport and sport experience. *Perceptual and Motor Skills*, 99, 633- 642.
- Rest, J., Cooper, D., Coder, R., Masanz, J., & Anderson, D. (1974). Judging the important issues in moral dilemmas: An objective measure of development. *Developmental Psychology*, 10, 490–501.
- Russell, D.W. (2002). In Search of Underlying Dimensions: The Use (and Abuse) of Factor Analysis in Personality and Social Psychology Bulletin. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 1629-1646.
- Sage, G. (1998). Does sport affect character development in athletes? *Journal of Physical Education, Recreation and Dance*, 69 (1), 15-18.
- Sheridan, H. (2003). Conceptualizing ‘fair play’: a review of the literature. *European Physical Education Review*, 9, 163-184.
- Shields, D.L., & Bredemeier, B.L. (1995). *Character development and physical activity*. Champaign, IL: Human Kinetics
- Smith, D., & Stewart, S. (2003). Sexual aggression and sports participation. *Journal of Sport Behaviour*, 26, 384-395.
- Snarey, J. (1985). Cross cultural universality of social moral development: A critical review of Kohlbergian research. *Psychological Bulletin*, 97, 202-232.
- Stephens, D.E., Bredemeier, J.L., & Shields, D.L.L. (1997). Construction of a measured designed to assess player’s descriptions and prescriptions for moral behavior in youth sport soccer. *International Journal of Sport Psychology*, 28, 370-390.

- Stornes, T. (2001). Sportspersonship in elite sports: On the effects of personal and environmental factors on the display of sportspersonship among elite male handball players. *European Physical Education Review*, 7(3), 283-304.
- Stornes, T. (2001). Perceived leadership styles and sportspersonship behaviour, In A. Papaioanou, M. Goudas, Y. Theodorakis (Eds.). *In the Dawn of the Millenium: 10th World Congress of Sport Psychology*. Skiathos: Christodoulidi Publications, 152-154.
- Stornes, T., & Bru, E. (2002). Sportspersonship and perceptions of leadership. An investigation of adolescent handball players' perceptions of sportspersonship and relations with perceived leadership. *European Journal of Sport Science*, 6, 1-15.
- Stornes, T., & Ommundsen, Y. (2004). Achievement goals, motivational climate and sportspersonship: a study of young handball players. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 48, 205-221.
- Tabachnick, B.G., & Fidell, L.S. (1996). *Using multivariate statistics*. New York: Harper Collins.
- Thomas, J.R., & Nelson, J.K. (2003). *Μέθοδοι Έρευνας στη Φυσική Δραστηριότητα (I και II)*. Επιμέλεια ελληνικής έκδοσης Κ. Καρτερολιώτης. Αθήνα: Εκδόσεις Πασχαλίδη.
- Treasure, D.C., Eitner, J.L., & Hancock, L. (2001). Relationship between achievement goal orientations and sportspersonship across a competitive youth soccer season. In A. Papaioanou, M. Goudas, Y. Theodorakis (Eds.). *In the Dawn of the Millenium: 10th World Congress of Sport Psychology*. Skiathos: Christodoulidi Publications, 146-148.

- Tsai, E., & Fung, L. (2004). Sportspersonship in youth basketball and volleyball players. *Athletic Insight*, 7 (2). www.athleticinsight.com.
- Vallerand, R.J., Briere, N.M., Blanchard, C., & Provencher, P. (1997). Development and validation of the multidimensional sportspersonship orientation scale. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 19, 197-206.
- Vallerand, R.J., Deshaies, P., Cuerrier, J.P. (1997). On the effects of the social context on behavioral intentions of sportsmanship. *International Journal of Sport Psychology*, 28, 126-140.
- Vallerand, R.J., Deshaies, P., Cuerrier, J.P., Briere, N. M., & Pelletier, L. G. (1996). Toward a multidimensional definition of sportsmanship. *Journal of Applied Sport Psychology*, 8, 123-135.
- Vallerand, R.J., & Losier, G. F. (1994). Self-determined motivation and sportsmanship orientations: An assessment of their temporal relationship. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 16, 229-245.
- Wandzilak, T., Carroll, T., & Ansorge, C.J. (1988). Values development through physical activity: promoting sportsmanlike behaviors, perceptions, and moral reasoning. *The Journal of Teaching in Physical Education*, 8, 13-22.
- Weiss, M.R., & Bredemeirer, B.J. (1990). Moral development in sport. *Exercise and Sport Science Reviews*, 18, 331-378.
- Weinberg, R.S., & Gould, D. (2003). *Foundations of sport and exercise psychology (3rd ed.)*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- White, S.A., & Zellner, S.R. (1996). The relationship between goal orientation, beliefs about the causes of sport success, and trait anxiety among high school, intercollegiate, and recreational sport participants. *The Sport Psychologist*, 10, 58-72.

- Χασάνδρα, Μ., Γούδας, Μ., Χατζηγεωργιάδης, Α., & Θεοδωράκης, Γ. (2002). Ανάπτυξη ερωτηματολογίου για την αξιολόγηση του τίμιου παιχνιδιού στη φυσική αγωγή για τα παιδιά δημοτικού σχολείου. *Αθλητική Ψυχολογία*, 13, 105-127.
- Center of ethics-University of Idaho, (2005). *Moral reasoning in athlete population-a 20 year review*. <http://www.educ.uidaho.edu>.
- Ζαρώτης, Ι.Α., & Ψυχουντάκη, Μ. (2007). Ηθική ανάπτυξη, προσανατολισμός στόχων και επιθετικότητα σε αθλητές νεαρής ηλικίας. Υπό δημοσίευση.
- Zervas, Y., Stavrou, A.N., & Psychountaki, M. (2007). Development and validation of the Self-Talk Questionnaire for sports. *Journal of Applied Sport Psychology*, 19, 142-159.